

LICHTBAKENS IN DE WERELD DER VERSCHIJNSELEN

Paul VANNESTE

Eindwerk als afsluiting van de
vijfjarige studie in de
Sri Yogeswarananda
Yoga Mahavidyalaya
Yoga-Academie
Mechelen

30 augustus 2003

Inhoud

Dankbetuigingen	3
Voorwoord	4
Inleiding	8
1 Op zoek naar Zelfkennis in de oudheid	10
2 Het christelijk geloof in confrontatie met de katharen	20
3 De eeuwige queeste	29
4 Christelijke mystiek in de middeleeuwen	35
5 Enkele andere vormen van mystiek	46
6 Het yogapad	50
7 Wetenschap en spiritualiteit	54
8 Atma Vidya of kennis van het Zelf	66
9 Bijna-doodervaring	70
10 Er is maar één waarheid	74
Bibliografie	79

Dankbetuigingen

Mijn innige dank gaat uit naar de personen die het mij mogelijk gemaakt hebben dit werk op te maken en af te werken.

Eerst en vooral wil ik Atma Muni, de promotor van dit werk bedanken. Zijn inspirerende lessen in de yoga academie, die ik gedurende vijf jaar in Mechelen volgde, deden mij de wereld op een andere manier bekijken. Door de zaken eens om te keren en binnenste buiten te draaien, veranderde niet alleen mijn visie ten opzichte van de wereld waarin ik leef maar het zette vooral de poorten open op de weg naar de Zelfkennis.

Daarbij betrek ik ook gaarne de andere docenten, Suman, Mira en Dharma Muni die zich allen ten zeerste inzetten, opdat wij zouden begrijpen en inzicht verwerven.

Ook de yogi's die mij, vanaf 1964, dit is 39 jaar geleden, de eerste yoga lessen gegeven hebben en al diegenen die cursussen, seminaries en spreekbeurten in verband met dit onderwerp ingericht hebben wil ik bij mijn dank betrekken. In het bijzonder vermeld ik de Kortrijkse boekhouder die de eerste lessen yoga gaf in een klein zaaltje in Gent, gelegen achter het instituut waar ik student was, Paul Meganck, Jean Déchanet, Rik Mortier, André Van Lysebeth en Cor Thelen. Daarbij kwamen de talrijke contacten en de interessante bijscholingen op de yogaseminaries van Van Lysebeth, de internationale yogacongressen te Brussel, de internationale yogadagen te Saint Symphorien, de internationale yoga congressen te Zinal, de Yoga weekends van de Yogafederatie der Nederlandstaligen in België en de weekends van de Yoga academie te Mechelen.

Sommige, vooral Indische, yogi's waren, via hun werken en publicaties, een lichtpunt in mijn leven: Swami Shivananda, Ramakrishna, Sri Ramana Maharshi, Krishnamurti, Sogyal Rinpoche, Paul Brunton en Yogananda. Maar mijn grootste eerbied en respect gaan naar swami Yogeshwarananda, die niet alleen de goeroe van mijn leermeester Atma Muni was maar die ook gans de Yoga academie via de yogadocenten en via zijn werken blijft inspireren.

Aan alle yogi's die van oudsher het Inzicht van leermeester op leerling hebben doorgegeven, tot op de dag van vandaag, betuig ik mijn grootste eerbied.

Mijn liefdevolle attentie gaat naar mijn gezin en vooral naar mijn echtgenote Françoise. Zij moest toezien hoe ik, mijn reeds zo schaarse tijd, stak in de opzoeken om dit werk te kunnen schrijven en hoe ik al mijn energie besteedde aan de uitwerking van de teksten. Haar meeleven met mijn bezieling hielp mij dit referaat tot een afgerond geheel te maken.

Om shantih, Shantih, Shantih.

Voorwoord

Que mes livres soient comme des poteaux
indicateurs pour quelques personnes
clairvoyantes, pour ceux qui ne
peuvent trouver aucun havre
tranquille dans la folle agitation de
notre existence du XXIème siècle

Paul Brunton , La réalité intérieure

Onbezorgde jeugd

Geboren juist na Wereldoorlog II, groeide ik op in de binnenstad in een ruim huis, dat paalde aan de familiale brouwerij waar mijn vader actief was. Van 's morgens vroeg was het op de koer een drukte van jewelste. Karren werden geladen, paarden ingespannen en vrachtwagens stonden klaar om te vertrekken. Deze brouwerij was een immens speelterrein, waar ik onbezorgd kon rondlopen. Ik speelde verstoppertje, rolschaatste op de moutvloeren die in de zomer niet gebruikt werden, kwam bij de Tjechische brouwmeester die met één pennentrek een zwaan kon tekenen en proefde er het verse wort dat uit de filterkuip liep. De vakanties bracht ik door aan de nabijgelegen kust of op de boerderij van mijn grootouders, waar ik kennis maakte met het landelijk leven. In de winter speelde ik thuis binnen. Voor de winter begon kwam toen de lieve Sint Niklaas op bezoek. Op 6 december, ging ik 's ochtends, in grote spanning naar beneden en vond er aan de schouw een grote tafel, vol met speelgoed en snoep voor mijn broer, mijn drie zussen en mijzelf. De pret kon niet op.

Toen ik vervolgens naar school ging, sprak de meester over de goede Sint. Hij vroeg ons een stukje van het overdadig snoepgoed mee te brengen naar school om het te geven aan de arme kindjes. Dat was iets wat ik totaal niet begreep. Hoe was het mogelijk dat die goede en rechtvaardige Heilige ons, bevoorrechte kinderen, uit een welstellend gezin bevoordeelde ten opzichte van de arme kinderen. Hij zou toch meer aan de arme kinderen moeten geven!

Later kreeg ik nog een uitspraak te verwerken: mijn vader zei op zekere avond, net voor een volgend St. Niklaas feest: dat van die Sint is niet echt, het zijn papa en mama die 's nachts de geschenkjes klaarleggen en de Sint bestaat eigenlijk niet.

Dat deed mij echt opschrikken. Enerzijds beschuldigde ik mijzelf, omdat ik dit niet zelf ontdekt had. Anderzijds bracht dit mij de grootste onzekerheid. Als ik 's avonds in bed lag was het een en al twijfel in mijn kleine hoofd. Nu wordt er gezegd dat de Sint niet bestaat, maar later vertelt men mij misschien dat God niet bestaat. Maar daar durfde ik met niemand over spreken. Over God spreken was taboe in die tijd. Er werd, zowel thuis als in school, verondersteld dat je gelooft en dat je via de mis en de sacramenten dit geloof beleefde. Men vroeg dus wel: zou je morgen vroeg niet naar de mis gaan? Of: je moet bidden voor het eten. Vragen waarom je dat moest doen was niet geoorloofd. Het was zo, amen en uit.

Vragen over het leven

Dus begon ik als kleine jongen mij af te vragen: bestaat God wel, of is het zoals bij die goede Sint? Ben ik wel echt, is die wereld wel echt, of besta ik maar alleen en is al het andere slechts schijn? Is al hetgeen ik meemaak en beleef wel echt, zijn de andere mensen echt, of is dit alles een droom? Zijn mijn dromen de werkelijkheid?

Zijn het enkel kinderen die zulke vragen stellen? Het duurde tot ik volwassen werd, vooraleer ik op een vrij vage manier, opnieuw die vragen begon te stellen. Vanaf mijn eerste jaar hogere studies te Gent had ik het voorrecht op kot te zijn en zo te kunnen ontvluchten uit het ouderlijk milieu dat ik als vrij eng, onvrij, bekrompen en dominant aanvoelde. Ik was vrij en voelde voor het eerst dat ik mogelijkheden had die ik kon ontplooien. Op zekere dag zag ik in de boekhandel het boek 'Sport en Yoga' van Yesudian. Ik kocht het boek en las het in een trek uit, begon yoga te beoefenen en zette mij in mijn slipje voor het open raam en liet de koude verse lucht binnenstromen. Zo leerde ik de volledige yoga ademhaling met als gevolg dat ik 's anderendaags een dikke verkoudheid had.

Op zoek naar een yogaleraar, hoorde ik van Gomez, een yogaleraar verbonden aan de universiteit, vond na lang zoeken zijn telefoonnummer, nam contact op met hem, maar mocht geen yogales volgen daar ik niet aan de universiteit studeerde. De ontgoocheling was groot! Toen vond ik een boekhouder uit Kortrijk, die vlak tegen mijn studentenkamer yogales gaf. Wij moesten een wit broekje en witte sokken aanhebben. Hij was leerling van Yesudian en volgde regelmatig bij hem lessen in Zwitserland. Dat was het begin van mijn yogapraktijk. Na nog een jaar studie aan de KUL, in het fameuze tumultueuze jaar 1968, deed ik mijn legerdienst in 1969 en kwam tenslotte in 1970 in het ouderlijk bedrijf terecht. Ik werd ondergedompeld in het drukke bedrijfsleven dat nog drukker werd toen in 1983 de familie de zaak voor bekeken hield en ik in de oude gebouwen een nieuwe brouwerij opstartte.

Ik werd meegesleept in de materiële wereld, waar ik op een hectisch tempo, dagelijks overladen werd met niet te overziene informatie, waar tegen tijdsdruk duizend en een taken moesten verricht worden en waar er 's avonds bijscholing was om met de snelle evolutie van de wetenschap en techniek mee te zijn. Het was een boeiend leven vol avontuur en uitdagingen. Het gaf voldoening om in de jungle van het bedrijfsleven zijn mannetje te kunnen staan. Maar in zo'n wereld is weinig tijd om zich vele vragen te stellen over het leven.

Steeds terug naar yoga

Maar toch waren er diepe twijfels die voortdurend terugkeerden en waarop ik geen antwoord wist. Ik keerde telkens terug naar die yoga, die ik op mijn 19 jaar ontdekt had. Maar die kon mij op dat ogenblik geen voldoende antwoord geven.

De mystici, de yogi's en al die getuigen uit de oudheid over een andere wereld, of over een beleving op een ander, niet materieel niveau, is dat allemaal verzonnen? Die wereld waarvan de wetenschappers zeggen dat die niet kan bewezen worden, bestaat die dan ook niet, of wel? En als die wereld bestaat, welke zijn dan de tekens, de signalen die het bestaan van die wereld aantonen.

Materialisten kunnen zeggen dat de wereld van de diepe mystieke beleving een hersenspinsel is, voortkomend uit het gedrag der neuronen. De oosterse en westerse mystici zeggen dat er maar één echte kennis is, namelijk de beleefde kennis, door het binnentreden in de diepere

lagen van het eigen bewustzijn, totdat wij één zijn met het Wezen. Dat is, zo beweren zij, de werkelijke wereld en de andere wereld is de wereld der verschijnselen, de wereld waarin ons materieel bestaan zich afspeelt.

Is dat niet de omgekeerde wereld? Je kunt het ook anders stellen: Einstein heeft ook eerst de zaken moeten omdraaien, vooraleer hij de relativiteitstheorie kon opstellen. Hij heeft de wetten van de zwaartekracht, die zijn voorgangers hadden bewezen in vraag gesteld. Die wetten waren wel juist, maar pasten enkel binnen wel bepaalde beperkte grenzen. Diezelfde wereld gezien over grotere dimensies, met grotere afstanden en grotere krachten, beantwoordt aan andere wetten.

De wereld der verschijnselen

Kan het dan ook niet zijn dat wat wij als ons werelds bestaan beschouwen en waarop alle wetten van de wetenschap van toepassing zijn, een begrensd geheel is. Als deze vertrouwde materiële wereld een manifestatie is van een groter wezenlijk geheel, kunnen wij het geheel van het bestaan ook bekijken vanuit de plaats van dit groter wezenlijk geheel, het Wezen of Dat genoemd. Vanuit het Wezen bekeken kan onze materiële wereld de wereld der verschijnselen genoemd worden.

Zo worden de zaken eens omgedraaid. Het is enkel een andere benadering. Een bewijs voor deze visie opvoeren is niet mogelijk en dit is zeker niet de bedoeling van dit werk. Denken wij terug aan de relativiteitstheorie. De klassieke formules van de zwaartekracht konden ook niet gebruikt worden bij de relativiteitstheorie, daar die enkel geldig zijn in een klein begrensd gebied. Zo zal nooit een materieel bewijs kunnen opgemaakt worden, dat het bestaan van het Wezen aantoonst. De wereld waarin de bewijskracht al dan niet geleverd wordt is immers die wereld die begrensd is door de zintuigen, of het verlengstuk of hulpmiddel van die zintuigen. Wat tot een dimensie behoort buiten de reikwijdte van de zintuigen kan dus niet op wetenschappelijke manier bewezen worden. Daartoe zal in dit werk ook geen poging ondernomen worden.

Wel kan de vraag gesteld worden: zijn er tekens op deze materiële wereld, deze wereld der verschijnselen, die aanwijzen dat er een andere dimensie bestaat, wat wij hier het Wezen noemen?

Het is de bedoeling om in dit werk op zoek te gaan naar

‘LICHTBAKENS IN DE WERELD DER VERSCHIJNSELEN’

Er wordt niet systematisch gezocht, dit wordt geen encyclopedisch werk. Wel worden treffende voorbeelden gezocht in vroegere tijden en in onze tijd, van lichtbakens die een teken zijn, van die andere wereld. Die lichtbakens sturen een signaal. Meestal wordt dit ervaren als een fysische lichtflits en wordt er geen verband gelegd met een andere dimensie. Anderen stellen, niet vooringenomen door een of andere doctrine en ook niet door de huidige algemene heersende materialistische ingesteldheid, zich vragen. Aan hen is het om die vragen verder uit te diepen en de queeste te beginnen naar die diepere waarden, waarvan de lichtbakens een signaal zijn.

In dit verhaal komt de, ook in mijn leven steeds terugkerende yoga, steeds opnieuw naar boven. Eveneens wordt aangehaald hoe deze aloude Indische ervaringswetenschap een

belangrijke rol speelt in mijn innerlijke queeste en hoe verschillende yogi's een lichtbaken zijn op mijn weg.

Met een open geest en alle doctrines, alle wetenschap en alle verworvenheden in vraag stellend gaat dit werk op zoek naar lichtbakens.

Slechts wanneer het werk bij de lezer vragen oproept, heeft dit werk iets bijgebracht en kan het de eerste stap zijn op weg naar het grootste en meest boeiende avontuur die de mens kan beleven, de queeste naar de diepe regionen van het Zelf, naar de gebieden die versluierd liggen achter het gordijn van de dagdagelijkse wereld der verschijnselen.

Inleiding

‘Laat ik mijn lamp aansteken’
zegt de ster
‘en in het midden laten
of het zal helpen de duisternis te verdrijven’

Rabindranath Togore, Vuurvliegen

Elck

In 2001 was er in Rotterdam, dat toen culturele hoofdstad van Europa was, een prachtige tentoonstelling met als thema: Pieter Bruegel de Oude, Meestertekenaar. Tussen de vele prenten en tekeningen was er een waar ik bleef bij stilstaan: de prent 'Elck'. Deze tekening is tot ons gekomen via een gravure van Pieter Van der Heyden omstreeks 1558. Op de prent is de hoofdfiguur Elck op klaarlichte dag met een brandende lamp aan het zoeken naar iets dat zowel aards bezit als zelfkennis zou kunnen zijn. Bruegel toont in dit werk met een fijne, lichtspottende humor hoe elke mens (Elck) op zoek is naar het licht. Die prent vol knipoogjes en dubbele bodems kan uiteraard op velerlei wijzen uitgelegd worden. Het geniale van Bruegel ligt daarin dat Elcke mens deze prent kan interpreteren op zijn manier, volgens zijn niveau en inzicht. Daarbij is dit werk, onafhankelijk van de manier waarop het bekeken wordt, een leuke prent om naar te kijken.

Elck, voorzien van een dikke beurs, zoekt zijn heil in kansspelen, tussen kaartspelen, dobbelstenen en schaakbord. Elck tracht het laken van de andere, die ook Elck noemt, naar zich te trekken. De een trekt naar boven, de ander naar onder. Elck zoekt in het vat van overvloed, in zakken en manden vol rommel. Elck zoekt zijn bevestiging in geweld en militair machtsvertoon. Elck zoekt langs filosofische weg het licht in een ton, zoals de Griekse wijsgeer Diogenes van Sinope (+ –324), die in een ton leefde en er zijn filosofie ontwikkelde. Een boek ligt open op een lessenaar, een ander boek ligt er gesloten onder, maar Elck ziet het niet en loopt voorbij aan de tekst die niet in zijn aardse zoektocht past. Andere pakken met, schijnbaar hermetische literatuur, zijn nog niet geopend. Elck gaat met zijn lichtende lantaren naar de kerk om daar het licht te zoeken.

De tekening toont aan dat Elck totaal zijn weg niet vindt in de veelheid van de materiële wereld, waar een oneindig aanbod is van mogelijkheden. Maar vooral valt de onmogelijkheid op om met de kaarslantaren in volle klare dag het licht te vinden. De reden daarvan is duidelijk afgebeeld, links boven in de tekening: in een kader staat een man voorgesteld die in een spiegel kijkt. Daaronder staat de tekst: ‘Niemand en kent hem selven niet’

Ook de bijgaande tekst is duidelijk:

Elck soect hem selven en alderley saken
Over al de werelt, al wort hij ghevloect
Hoe can dan iemant verdoelt gheraken
Als elck ehm selven nu altijd soeckt.

Elck trect ook om dlanefte soomen hier siet
D'een van boven dander van ondere



Figuur 1 Pieter Breugel de Oude: ELCK

Niemand en kent schier hem selven niet
Diet wel aenmerct die siet groot wondere.

De prent is duidelijk: elkeen die zoals Elck zoekt naar geluk, bezit, heerschappij, een filosofische of religieuze verklaring in deze 'wereld der verschijnselen', zal het licht niet vinden. Hij kent zichzelf niet, 'Nemo non' niemand niet, staat op een grote zak geschreven. Niemand zoekt in de leegte van zijn zelf, niemand maakt zich leeg om plaats te maken voor het Zelf. Slechts diegene die zichzelf leegmaakt van de veelheid die de wereld aanbiedt, kan de lichtbakens op zijn weg herkennen. Elck verlicht met zijn lantaren enkel zijn ego, wat hem verhindert zichzelf te kennen. Zelfkennis is zowel volgens de westerse als de oosterse traditie de sleutel om tot een dieper zelfbesef of bewustzijn te komen. In Griekenland stonden boven de ingangspoort van het orakel van Delfi de woorden 'gnauti seauton': ken u zelf. In India wordt de kennis van het Zelf, de 'Atma Vidya', sinds mensenheugenis op systematische wijze aangeleerd.

Zoals Elck gaat dit boek op tocht langsheen de geschiedenis en langsheen verschillende culturen, langsheen onze eigen maatschappij en andere tradities, langsheen wetenschappers en wijze mensen die lichtbakens zijn en die verwijzen naar een diepere beleefde ervaring. Het gaat over de ervaring van het Ene, het Wezen der dingen, soms Dat of DieEne genoemd.

1 Op zoek naar zelfkennis in de oudheid

Was niet het oog de zon verwant,
de zon zou 't nimmer schouwen.

Goethe

Op zoek bij de oude Grieken

Wie bij de oude Griekse wijsheren te rade gaat, komt enkele merkwaardige zaken tegen. In hun geschriften lieten zij niet alleen hun kennis na over wetenschap en filosofie, maar hun werken getuigen ook van hun mystieke scholing en ervaring.

In mei 2003 ging ik, onder leiding van een deskundig classicus op rondreis in Griekenland. Ik bezocht de ruïnes van menig tempel en gebouw. Ik was echt onder de indruk van hun techniek. De Grieken konden de op maat gekapte stenen cilinders zo precies op elkaar plaatsen dat zij een zuil vormden, waarvan de voegen niet meer zichtbaar waren. Daarbij zijn die zuilen in het midden ietwat dikker dan boven en onder, maar bij de waarneming met het oog geven zij de indruk recht te zijn. De Grieken hielden immers rekening met het zicht dat vervormd wordt door het oog. Hetzelfde wordt vastgesteld met de lange zijde van de tempel, die is ook niet recht, maar lichtjes naar buiten gebogen. In feite betekent dit dat het oog niet ziet wat er staat, er staat immers een “kromme” zuil die door het oog als rechte zuil waargenomen wordt.

Plato

Zou Plato (-427 tot -347) dat ook geweten hebben? In ieder geval laat hij zien dat de zintuiglijke waarneming ons de dingen niet toont zoals zij zijn, maar slechts in hun wisselende verschijningsvorm. Hij kan ook beïnvloed geweest zijn door Heraclitus van Efese (-535 tot – 480) die vóór hem gezegd heeft dat alles voortdurend in ontwikkeling is, dat alles wordt en vergaat, vloeit en vervloeit (*panta rei*).

Door het wantrouwen in de zintuiglijke waarneming en het zich losmaken van de wereld der verschijnselen voltrekt zich in ons het licht van de Hoogste Idee, die van het Goede of de Hoogste Godheid. Dit illustreert Plato met het bekende beeld van de grot. Mensen zitten in een grot en zien op de wand niet anders dan de schaduw van mensen die achter hen lopen. Een vuur zorgt voor de projectie van de schaduwbeelden op de wand voor hen. Die mensen nemen aan dat die schaduwen de werkelijkheid zijn. Maar als een mens die vastgebonden in de grot zat, bevrijd wordt en zich omkeert, en men zou hem dwingen om naar het licht te kijken, zouden zijn ogen dan geen pijn doen, vraagt Plato zich af. Zou hij zich niet afwenden van het licht en weer vluchten naar de dingen die hij wel kan onderscheiden in de overtuiging dat die duidelijker zijn dan hetgeen men hem aanwees. Met andere woorden: Plato toont aan dat de wereld der verschijnselen slechts relatief is. Men moet er zich van los maken om de *Hoogste Idee* of de *Waarheid* te ontdekken.

Plato zag in dat de *Ideeën* aanwezig zijn, maar de mensen keerden er zich vanaf en leven liever verder in de wereld der alledaagse zintuiglijke waarneming. Enkel de *Ideeën* bezitten de enige echte Werkelijkheid. De afzonderlijke dingen vergaan (*Panta Rhei*). De *Ideeën* zijn onvergankelijk. Die afzonderlijke dingen zijn slechts in staat zichzelf te kennen.

Volgens Empedocles (°-490) kan elk element uit de buitenwereld slechts gekend worden door een gelijksoortig element in ons. De buitenwereld en de elementen in ons behoren immers tot dezelfde wereld der verschijnselen. Met elementen uit die wereld kunnen slechts zaken uit diezelfde wereld verklaard worden. Vandaar het vers van Goethe, bovenaan dit hoofdstuk.

Pythagoras

Plato had boven de ingang van zijn academie een bordje aangebracht met de tekst: *verboden ingang voor niet wiskundigen*. Hij was immers ook beïnvloed door Pythagoras (-580 tot – 500). Geboren op Samos, kwam deze na lange zwerftochten, die hem volgens de oude bronnen naar Egypte en het Oosten hebben gebracht, op Croton in Zuid-Italië terecht, waar hij zijn werkzaamheid als leraar en stichter van een eigen religieuze orde ontplooië. Pythagoras was bedreven in de wiskunde, astronomie en muziek. Hij was ook de eerste die het woord ‘filosofie’ gebruikte. Hij noemde zich *philos sophos*: een vriend van de wijsheid.

Pythagoras is vooral gekend als de man van de stelling naar zijn naam genoemd, waarbij gesteld wordt dat in een rechthoekige driehoek het kwadraat van de hypotenusa of schuine zijde gelijk is aan de som van de kwadraten van beide rechthoekszijden. Merkwaardig is dat deze stelling reeds gekend was in de wiskunde van de Babyloniers en zeker reeds dateerde van voor 2000 voor Christus.

Eveneens merkwaardig is dat de naam ‘Pythagoras’ een Sanskriet naam is die aan de Griekse taal werd aangepast. Hij beoefende de wiskunde niet als doel op zichzelf, maar plaatste de wiskunde en de getallenleer in het middelpunt van zijn filosofie. Pythagoras noemde als eerste de wereld een ‘kosmos’, die volledig in harmonie was, volgens getalverhoudingen. Hij zag diezelfde harmonie in de samenklank van tonen en de intervallen van de toonladder. Het geheel vormde een muzikaal geconcipeerde harmonie van de kosmos. Pythagoras zoekt het geheim van de wereld in de onveranderlijke getalmatige verhoudingen tussen de bestanddelen van de wereld. Voor wie het periodiek systeem van de elementen kent en de interpretatie daarvan door de moderne wetenschap, moet wel inzien dat deze gedachte een geniale intuïtie is die vooruitloopt op onze kennis.

Het is duidelijk dat de diepreligieuze en mystieke ideeën van Pythagoras, verbonden aan de Getallenmystiek van Indische oorsprong zijn. Deze laatsten geloofden in de wedergeboorte en trachtten in een harmonisch geregelde levenswijze de onsterfelijke ziel van de aardse hartstochten te bevrijden. Pythagoras stichtte een mystieke school voor ingewijden, de *akousmatici* (akousmata: geheime spreken). De leden legden een gelofte af van ingetogen en matig leven, van geweldloosheid, zij mochten namelijk geen dieren doden, en onderzochten elke avond hun geweten, om te zien welke geboden zij verwaarloosd hadden. Daarbij waren zij tot strikte gehoorzaamheid en zwijgen verplicht. Er werden evengoed mannen als vrouwen opgenomen die een opleiding van vijf jaar kregen, waarbij muziek, gymnastiek, geneeskunde en een wetenschappelijke en mystieke vorming voorgeschreven werden.

Daarbij stond de harmonie van de kosmos centraal, samengesteld uit symmetrische tegengestelden, waarbij de voornaamste tegengestelden het begrensde en het niet begrensde zijn, hetgeen een vorm heeft en het vormeloze. Het begrensde werkte in op het onbegrensde om de mystieke een-heid, voorgesteld door het getal een, en bron van alle getallen, voort te brengen.

Tegenover de gesloten kring van de **akousmatici** stonden de *mathematici* die zich toelegden op de wiskunde, de muziek en de kosmologie. Zij toonden de harmonie aan in de kosmos, de muziek en de meetkunde. Alles berust op de ideale verhoudingen en die werden aangetoond in de gulden snede. Niet alleen de tempelbouwers maar ook de kathedraalbouwers en de architecten van de classicistische gebouwen namen de gulden snede als basis voor hun bouwkunde. Ook de vijfhoek of pentagram, waaruit de vijfpuntige ster uit voortkomt heeft mystieke eigenschappen, waardoor de Pythagoraceërs deze namen als symbool voor hun confraterniteit.

Atlantis

Maar laat ons teruggaan naar Plato. Ontgoocheld over het schijnproces dat tegen zijn leermeester Socrates gevoerd was, gaat hij op reis en komt in contact met vele mensen, priesters en culturen. Hoogstwaarschijnlijk reisde hij naar Egypte en misschien wel naar India. Bijna al zijn werken zijn in dialoogvorm uitgegeven. In twee van zijn laatste werken, namelijk 'Timaeus' en 'Critias', schrijft hij over Atlantis. In dit werk verklaart de historicus Critias dat hij gehoord heeft over een land, Atlantis genaamd, dat geregeerd werd volgens de hoogstaande filosofische principes die Plato in zijn werk 'Politeia' (De Staat) naar voor brengt. Het verhaal over dit merkwaardig land werd overgeleverd van generatie op generatie en zou voortkomen van Egyptische priesters die het hebben doorverteld. Atlantis zou 9000 jaar voor Plato gesticht zijn door Athena, godin van de wijsheid. Volgens zijn beschrijving was het een land, waar de vegetatie overweldigend was en waar de bio-ingenieurs van die tijd enorme boomgaarden en aanplantingen tot ontwikkeling brachten. Er was een overweldigende fauna en grote troepen olifanten liepen er in alle rust rond. In de hoofdstad waren de woningen talrijk en mooi en werden enkel overtroffen door het koningspaleis en de tempel toegewijd aan Poseïdon. Maar noch het goud, noch de glorie konden de Atlantiden beschermen tegen hun eigen betrachtingen. Hun materialisme nam toe, zo schrijft Plato, zodat de goden zich beledigd voelden. Zij werden gedoemd tot een voorbeeldige en weerzinwekkende kastijding. De tien heersers over Atlantis, die in volledige verstandhouding samen het land bestuurden, breidden hun rijk uit over een groot deel van de Middellandse zee waar ze voorspoed en welvaart brachten. Maar zij werden gedreven door een buitensporige machtsdrang en ambitie. Het grenzeloze luxelevens had hen corrupt gemaakt en zij plaatsten de deugd niet meer boven de materiele geneugten van het leven. Het goddelijk element in hen, zo zegt Plato, verschrompelde en moest wijken voor een overheersend vernietigend en dodelijk element. De oppergod Zeus kon het niet meer aanzien en verdoemde hen met zijn bliksems. Er kwamen aardbevingen en allesvernietigende overstromingen. In een dag en nacht verdween het ganse eiland onder de golven. Tot zover het verhaal van Plato. Intussen is er veel over Atlantis geschreven en gedroomd en veel onzin doet de ronde. Heeft Atlantis werkelijk bestaan? De 'believers' zeggen dat men vroeger ook niet geloofde dat Troye ooit bestaan heeft, dat het enkel een mythe was, zoals er zovele verhaald worden, totdat op zekere dag de Amerikaanse miljardair Schliemann in 1871 Troye opgroef. Vroeg of laat wordt ooit Atlantis gevonden, beweren zij.

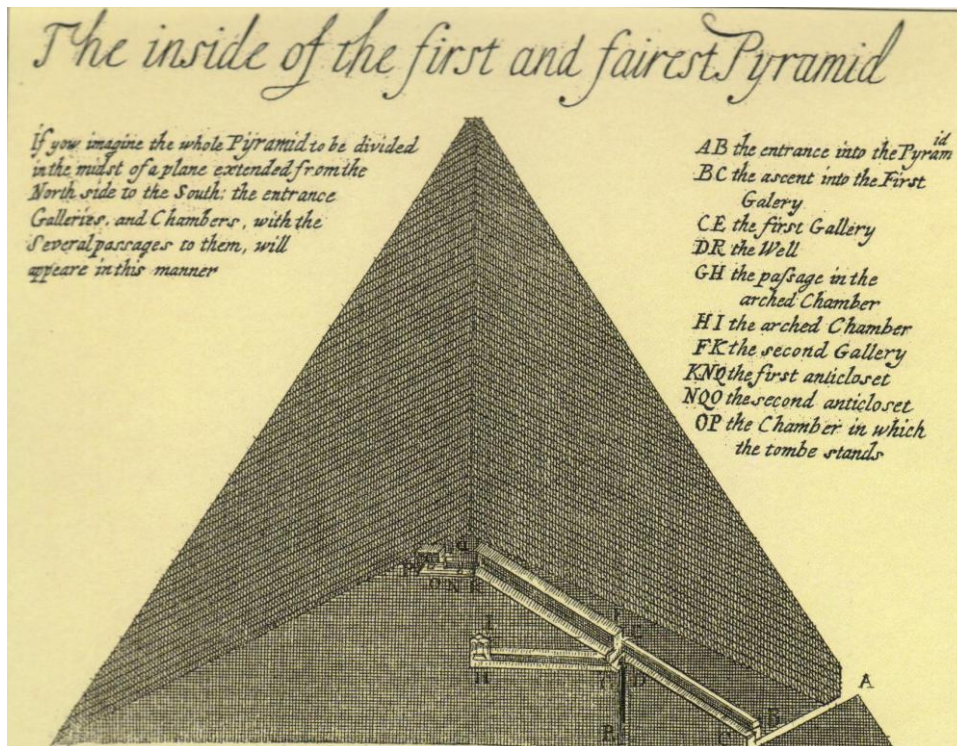
De overlevering vertelt verder hoe de kennis van Atlantis door enkele overlevenden werd overgebracht naar Egypte, waarvan de getuigen van de mysterieuze kennis nog steeds aanwezig zijn en ons nog steeds boeien.

Helena Blavatsky, de stichteres van het Theosofisch Genootschap (theosophique society), de bekende occultiste met de magnetische blik, schreef in 1888 in haar boek 'De Geheime Leer' hoe wezens, vreemd aan ons zonnestelsel, in contact stonden met Atlantis en Lemuria. De

Mystieke filosoof Rudolf Steiner, die sterk beïnvloed was door Blavatsky, bevestigde haar stelling en zegde dat met de gegevens van de moderne wetenschap, dit niet uit te leggen is, gezien haar inherent karakter.

Egypte

Atlantis brengt ons naar Egypte, waar de resten van een oude en mystieke cultuur nog te vinden zijn. Of men nu voorstander is of niet van bovenstaande beweringen over de stad Atlantis, toch zijn er twee merkwaardige zaken in het Egypte van de oudheid die om een



Figuur 2 Doorsnede piramide van Kheops

nadere toelichting vragen.

Eerst zijn er de technische prestaties die de Egyptenaren leverden voor de bouw van de Sfynx en de piramiden. De grote piramide van Kheops heeft op haar basis een oppervlakte van 5 ha. Zij bestaat uit 2,3 miljoen blokken van elk 2,5 Ton, hoofdzakelijk uit kalksteen gekapt, maar enkele zijn uit graniet. De stenen zijn zo gepolijst dat ze

netjes op elkaar passen. Er zijn geen voegen merkbaar. De zijden waren gericht naar de vier windstreken en meten 230,30 m en de hoogte is 146,60 m. De ribben vormen een hoek van 51 graden en 52 minuten. De drie piramiden werden gebouwd in de periode tussen 2613 en 2494 voor Christus. De piramide was bedekt met witte kalkstenen tegels, zodat de vlakken glad waren. Zij waren wit gepolijst en weerkaatsten het felle zonlicht, zodat men de piramide reeds van heel ver kon zien. Die tegels die nu verdwenen zijn en gebruikt werden om het huidige Cairo te bouwen, pasten precies op elkaar, men kon nauwelijks de voegen waarnemen, en ze stonden vol met hiëroglifische inscripties.

De vraag die wij ons stellen is: hoe kon men in zo'n beperkte tijd zo'n kolossaal gebouw neerzetten? Is het mogelijk dat gedurende 30 jaar er elke dag 250 zware blokken konden geplaatst worden? Dat er per dag 250 stenen van 2,5 ton gekapt en gepolijst werden tot op 1/10 mm en dat er per dag 250 kalkstenen blokken over een afstand van enkele kilometers, vanuit Toerah, vervoerd werden? De granieten blokken werden zelfs vanuit Syene over een afstand van 600 km via de Nijl aangevoerd. Dit alles in het jaar 2500 voor Christus (2480 voor Christus volgens de archeologe Kate Spence, Nature van 16 dec) voor Christus, waar het

wiel nog niet gebruikt werd! Kunnen niet andere, door ons niet meer gekende krachten aangewend zijn, om dit gigantische geheel te bouwen?

Een tweede zaak die om nadere toelichting vraagt is: waarom werd die piramide gebouwd? Als men een oude stad of een oude vesting opgraaft, kan men zich snel voorstellen wat zich daar vroeger afspeelde. Maar waartoe diende die piramide? Het was een graf voor een farao beweren sommigen. Maar er werd niets gevonden dat daarop wijst: geen schild of embleem of hiërogliefen met de afbeelding van het leven van een farao, er werd na veel moeite een lege kamer gevonden, die men de koningskamer noemde. Daar stond enkel een lege, mooi gepolijste sarcofaag. Geen mummie, geen attributen, geen tekens en kenmerken van een koning of farao. Anderen beweren dat de piramide een universele maatstaf was voor lengtemaat en tijdsmaat. Dit is wel een logge en moeilijk te hanteren maat! Of was dit een astronomisch observatorium, zoals nog anderen beweren. Maar er zijn geen directe kijkkasten aanwezig waarin men de hemellichamen met hun wisselende standen kan observeren. Sommigen beweren dat de piramidale vorm speciale eigenschappen bezit, die de wezens en de dingen beïnvloeden. Zo zouden planten in een piramide goed groeien, voedsel beter bewaren en gebruikte scheermesjes terug scherp worden.

Maar Manly P. Hall, geïnspireerd door het Egyptisch dodenboek, schrijft dat de piramide dienst deed als een geheime tempel, die diende voor mystieke inwijding. De kandidaten bleven drie dagen en nachten in de piramide, terwijl hun Ka, hun ziel of essentie, hun lichaam verliet en versmolt met de 'spirituele kosmische sferen'. Zij werden onsterfelijk en werden gelijkaardig aan de goden.

Met Paul Brunton in de piramide van Kheops

Hierop aansluitend past het enkele fragmenten uit Paul Brunton's 'Geheim Egypte' te citeren. *Het wezen van het ware doel der piramide en de symbolische betekenis van de sfinx vormen wel twee boeiende en belangrijke raadsels, die uiterlijk moeilijk zijn op te lossen.*

Werd deze Egyptische wolkenkrabber dan alleen maar opgericht om het gemummificeerde lichaam van een enkele farao te omvatten. De machtige farao's waren wel tot veel in staat. Maar zij hielden eraan hun graftomben mooi te versieren. In de koningskamer trof men geen enkel ornament of versiering aan! En wat was dan de betekenis van de roodgranieten kist, zonder deksel in deze koningskamer? Maar ook op deze sarcofaag staat geen enkele inscriptie of wat dan ook: dus geen enkele verwijzing naar een of ander heerser. En waarvoor dienden de 30 m lange luchtkanalen, waarmee de kamer met de buitenlucht verbonden was. Mummies en graven hebben geen verluchting nodig. Verder bevond die kamer zich op een hoogte van 45 m boven de grond, terwijl de Egyptenaren hun doden onder de rotsoppervlakte begroeven.

Een vernuftig geconstrueerde geheime stenen deur was de enige verborgen toegang tot de piramide. Verder waren er nog een tiental houten deuren en nog een stenen deur voordat men in de koningskamer kwam. De muren bestonden er uit enorme granieten blokken en het plafond bestaat uit dekstenen, de grootste uit de piramide, die zeventig ton wegen. Hoe die grote stenen op hun plaats werden gebracht, blijft een grote vraag.

Paul Brunton overdacht al die feiten en nam dit alles in overweging. Hij besloot uiteindelijk de experimentele toer op te gaan en kreeg na lang aandringen, de toelating om een nacht alleen in de grote piramide door te brengen.

Hij had zich grondig voorbereid en drie dagen gevast. Na het nodige klimwerk kwam Paul Brunton in de koningskamer. Hij vestigde er zich, zette zich in kleermakerszit en deed zijn zaklamp uit. Wij laten Paul Brunton verder aan het woord: *Het drong langzaam tot mij door dat de koningskamer een sterke eigen atmosfeer bezat....Ik had voorgenomen mijn geest open te stellen, mijn zinnen passief te laten en mijn houding negatief, zodat ik een volmaakte registreerinrichting zou zijn voor elke superpsychische gebeurtenis, die mocht plaatsvinden....Ik liet de stroom van gedachten geleidelijk ophouden totdat mijn geest in een vrijwel ledig stadium was gekomen.*

De extreme stilte en de volledige duisternis maakten zijn geest stil. Hij voelde iets *beziel* en *levend trillen*, maar niets scherp omlijnd kwam los. Hij voelde een koude tocht door de luchtkanalen naar binnenstromen, deed zijn jas aan en ging opnieuw op zijn steen zitten: *Al gauw bespeurde ik dat het gevoel van een onzichtbaar leven om me tot algehele zekerheid werd....Er was iets griezeligs en schrikbaar in de eenzaamheid van deze kamer.* Dan voelde hij donkere en vijandige krachten en zag spookachtige verschijningen in en rond de donkere kamer en kreeg een onverklaarbaar gevoel van onbehaaglijkheid. Vreemde vijandelijke gedaanten verzamelden zich in hem en vervulden hem van een niet te beschrijven weerzin. Tenslotte verdwenen de boze geesten en voelde hij zich verlicht. Na een tijd kwam er een nieuwe verschijning van een welwillend en weldadig iemand, die met vriendelijke ogen op hem neerzag. Er was iets reins en zuiver gekomen. Hij zag hogepriesters van een oude Egyptische cultus in witte gewaden. Het licht straalde rondom hen, waardoor een gedeelte van het vertrek heimelijk verlicht werd. *De weg van de droom brengt je ver van de schoot der rede* zei de witte gedaante en: *Al wie met ons in aanraking komt verliest zijn verwantschap met de wereld.* Op zijn verzoek ging Brunton op de steen plat op zijn rug liggen. Zijn lichaam werd zwaar en stijf. Het gevoel verdween uit zijn benen. Het ganse lichaam verlamde, hij kreeg een soort hartaanval. Hij beleefde de sensatie van het sterven en alle weerstand was geweken. Hij werd als in een tropische wervelwind opgenomen, werd als het ware door een nauwe opening gedragen, hij sprong in het onbekende en voelde zich vrij: *Mijn gevoel was nooit sterker geweest dan nu. Bovenal voelde ik mij door deze uittocht naar een hogere dimensie vrij, gezegend, heerlijk vrij in deze vierde dimensie, waarin ik was doorgedrongen.* Hij merkte dat hij op zijn rug lag en zweefde boven het stenen voetstuk, waarop zijn lichaam van vlees en bloed bewegingloos lag. Hij zweefde in de ruimte en had het gevoel van een vlucht als van een paar vleugels en door een grote ruimte omgeven te zijn. Hij ervoer dit als een toestand van dood zijn: *Nu weet ik dat ik een ziel ben, dat ik buiten mijn lichaam kan bestaan. Dat zal ik altijd geloven, omdat ik het ondervonden heb.* Als hij zijn lichaam zag liggen, vroeg hij zich af: *Heb ik die afgedankte vorm zoveel jaren als mijzelf beschouwd?* De oude Egyptische priester zei tegen hem: *Gij hebt nu de grote les geleerd. De mens wiens ziel geboren werd uit het onsterfelijke, kan in waarheid nooit sterven.* En verder: *Neem met u de waarschuwing dat wanneer de mensen hun schepping verzaken en hun medemens haten, zij als prinses van Atlantis, in wier tijd deze piramide gebouwd werd, vernietigd zullen worden door het gewicht van hun vijandschap, zoals ook het volk van Atlantis ten gronde ging. Het was niet de schepper die Atlantis deed ten ondergaan, maar de zelfzucht, de wreedheid, de geestelijke blindheid van het volk dat op die verdoemde eilanden woonde. Hij verlangde om het grote geheim te zien, maar de priester zei: 'Niemand onder uw volk heeft iets dergelijks mogen aanschouwen, maar omdat gij een man zijt, in deze dingen bedreven, en die tot ons gekomen zijt met goede wil en begrip in uw hart, zult gij enige voldoening smaken. Kom mede!'*

Toen geraakte Paul Brunton in een soort coma, en zag een geheimzinnig helder licht, waarvan hij de bron niet kon ontdekken. Hij moest de hogepriester door een gang volgen en hij zegde: *'Zoek het geheime pad in uw geest, dat zal u leiden naar de verborgen kamer in uw*

eigen ziel en gij zult iets vinden wat inderdaad de moeite waard is. Het geheim van de grote piramide is het geheim van uw eigen wezen. De geheime kamers en oude oorkonden zijn allen in uw eigen natuur vervat. De les van de piramide is deze, dat de mensen naar binnen moeten keren, zich in het onbekende binnenste van hun eigen wezen moeten wagen om hun ziel te leren kennen, zoals zij zich moeten wagen in de onbekende diepten van de tempel om het verborgenste geheim daarvan te ontdekken. Vaarwel!

Zijn geest geraakte in een draaikolk en hij voelde zich in zijn lichaam terugkeren, probeerde tevergeefs zijn verstarde spieren te bewegen en viel in zwijm. Toen kwam hij terug tot zichzelf. Na het aanbreken van de dag verliet hij de door een gewapende politieagent bewaakte piramide en ging de hem bekende vlakke in. Hij keerde onwillekeurig zijn gezicht tot Re, de zon, en dankte hem voor de gezegende gave van het licht aan het mensdom.

De mysteriën van Eleusis

Onder een diepblauwe Griekse hemel en in een felle voorjaarszon, wandelde ik met de erudiete gids de ruïnes van het heiligdom van Eleusis binnen. Het bezoek aan de archeologische site kon rustig verlopen. Deze plaats werd niet overspoeld door de toeristen, zoals de Acropolis in Athene, het oude Delfi of Olympos. En maar goed ook, want het vraagt wat concentratie en inbeelding om uit de ruïnes op te maken wat er hier vroeger allemaal gebeurde en hoe dit tempelcomplex in zijn geheel functioneerde. Deze plaats is van groot belang, het is hier dat de Griekse mysteriegodsdienst ontstaan is. Het verhaal van Eleusis verduidelijkt een en ander.



Figuur 3 Demeter (links) neemt afscheid van Triptolemos (midden) aan wie zij de kunst van de landbouw geleerd heeft, haar dochter Korè kijkt rechts toe

Korè, dochter van Demeter en Zeus werd door Hades, God van de onderwereld ontvoerd. Demeter gaat op tocht op zoek naar haar dochter en belandt zo in Eleusis, waar zij door de koningsfamilie wordt opgenomen. Aangezien Demeter haar dochter niet vindt, treurt de natuur met haar mee en ontstaat droogte en hongersnood. Zeus die de ernst van de zaak inziet, komt tussenbeide en bewerkt een verzoening: Korè zal acht maanden van het jaar bij haar moeder blijven en vier maand naar Hades in de onderwereld terugkeren. Uit dankbaarheid vertrouwt Demeter de Mysteriën aan de koningsfamilie van Eleusis toe. Aan het kleine prinsje Triptolemos, dat zij tijdens haar verblijf bij de koningsfamilie als voedster heeft verzorgd, schenkt zij de korenaar en zij leert hem de landbouw.

De graankorrel die moet sterven vooraleer

nieuw leven kan ontstaan, en het vruchtbaarheidsbeginsel liggen aan de basis van de Eleusinische mysteriën. Demeter is een Moeder-Aarde of een Moeder van het graan en Korè, haar dochter is het symbool van het

steeds herlevende graan. De vruchtbaarheid is een Godengeschenk aan de mensheid, wat voorgesteld wordt door Demeter die de aar reikt aan Triptolemos.

De mysteriën waren een reeks ritën, met de vruchtbaarheid als thema, waarover weinig gekend is. De Grote Mysteriën hadden elk jaar plaats einde september. Deze werden ingeleid met dansen, offergaven en een grote processie langs de heilige weg naar Eleusis. Dat was de versie voor het volk. Pas op de zevende dag werden de inwijdelingen van de eerste graad, de *telete* in het Telesterion, het gebouw van de inwijding, binnengeleid om er de tweede graad te krijgen. Daar werd het passiespel van Demeter opgevoerd. Mantras werden gereciteerd en



Figuur 4 boven: Korè stelt aan Demeter de mysten van de kleine mysteriën voor ; onder: de mysten van de eerste graad worden aan Demeter voorgesteld (nat.museum Athene)

Mandala's werden getoond.

Aan de soms in verwarring kerende inwijdelingen verscheen Korè in volle licht en verkondigde haar

wederopstanding uit de onderwereld. De achtste dag gebeurde de inwijding van de derde graad, de *epoptie*, die pas een jaar na het ontvangen van de eerste graad, mocht ontvangen worden. Deze bestond uit het hernieuwd

huwelijk van Zeus met Demeter, uitgebeeld als priester en priesteres. Gezien de absolute zwijgplicht van de mysten is weinig daarover gekend. Volgende tekst die teruggevonden werd doet de

diepe verandering vermoeden die de mysten ondergingen: *Drie maal gelukkig die het geluk van de mysteriën hebben aanschouwd, die alleen zullen gelukkig zijn in Hades.* In ieder geval keerden de mysten, moreel gesterkt, minder

afgeschrikt door de dood, en vertrouwend in een beter leven,

naar huis terug. De grootse feestelijkheden met alle uiterlijk vertoon, de mooie gebouwen en tempels, de cultus van Demeter, waren voor het volk bedoeld; zij verborgen de ware Mysteriën, die slechts voor een klein aantal gegadigden waren weggelegd die het Mysterie konden beleven.

Merkwaardig is dat de traditie van de Mysteriën zeker reeds bestond vanaf de recent Helladische of Mykeense tijd (-1580-1100) en dat de traditie en het geloof er rond heeft blijven bestaan tot in 379 na Xus, wanneer Theodosius de Grote, de laatste Romeinse keizer die Oost en West nog kon samenhouden, de 'heidense cultus' streng verbood. Toen de Visigothen onder leiding van Alaric in 395 het heiligdom in zak en as legden, verdween het

heiligdom van Eleusis totaal.. Leuk om weten is dat diezelfde Theodosius op het concilie van Konstantinopel in 381 de geloofsbelijdenis van Nicea als alleen geldig verklaarde.

Eleusis is reeds van in de Midden–Helladische beschaving ontstaan, (-2000 tot –1580). In de Recent Helladische of Mykeense beschaving (-1580 tot –1100) stonden de eerste tempel van Demeter en het heiligdom er reeds. Homerus immers haalt dit heiligdom aan in zijn werk. Het kan zeer goed zijn dat de traditie van de mystieke inwijding van uit Egypte in de Helladische tijd is overgekomen. De Helladische beschaving kwam tot bloei in een tijd dat de Egyptische beschaving nog volop floreerde. Daarbij zien wij in het oude Griekenland beelden met duidelijke Egyptische invloed. Evengoed kan de mystieke traditie van Egypte naar Griekenland zijn overgewaaid. Die mystieke traditie, die over een lange periode van meer dan 1000 jaar is blijven bestaan, was populairder dan de Griekse staatsgodsdienst en gaf een uitzicht aan de mensen, terwijl volgens de Griekse opvatting de mensen na de dood in een alles behalve prettige onderwereld kwamen. Homerus schrijft immers, wanneer Odysseus in de onderwereld Achilles bezoekt: *Praat de dood niet goed, het is beter een kleine arbeider te zijn dan het hoofd van de schimmen in de onderwereld.*

En zelfs na het verbod op de ‘heidense’ praktijken van de mysteriescholen moet er een en ander zijn blijven voortleven. Zo vindt men, in een der oudste orthodoxe kerkjes van Athene, gebouwd in de 12^e eeuw, de Agios Eleutheria, ook de Kleine Metropool genoemd, afbeeldingen van fakkels, schijven en andere mystieke symbolen van inwijding.

Het hoogste Wezen kan niet anders dan één zijn

De mystieke tradities die hier vermeld werden, zijn niet alleen afkomstig van het oude Egypte, maar van ver ervoor, uit tijden en culturen waarvan de oorsprong verloren is in de nevels van het verre verleden. In tegenstelling met de officiële en strikt georganiseerde staatsgodsdiensten, die zorgden voor de correcte uitvoering van de erediensten, ging de mystieke traditie over een beleving, een inzicht dat slechts aan weinigen te beurt viel en waarvan de essentie slechts was voorbehouden, aan een kleine groep ingewijden, die het Mysterie geheim hielden.

Er waren ook Griekse filosofen die inzagen dat het veelgodendom, zoals het in Griekenland beleden werd, geen steek hield. Zo was er Xenophanes (°-580) die Homerus verweet dat hij de goden daden toedichtte, die onder de mensen als schandelijk werden beschouwd, zoals diefstal, bedrog en overspel. *De mensen beelden zich de goden in zoals zij zelf zijn. De negers maken hun goden zwart en stompneuzig, de Thraciërs geven hen rood haar en blauwe ogen. Maar in werkelijkheid kunnen de mensen niets met zekerheid zeggen over de goden. Het hoogste en beste wezen kan niet anders dan één zijn.* Xenophanes identificeert het hoogste wezen met de eenheid van de wereld. Er is een eeuwig en onveranderlijk Zijn achter de veelheid van de verschijnselen.

Ook Heraclitus ziet de eenheid achter de veelheid. Van hem komt de uitspraak: *Wij kunnen niet tweemaal in dezelfde rivier afdalen, want intussen is reeds ander water toegekomen en zijn wijzelf ook veranderd.* Immers *Alles stroomt en niets blijft* of het ‘Panta Rei’ Maar achter die onophoudelijke stromen ziet hij een eenheid, een verbindende wet. Hij ziet achter alles een *Logos*, een alles beheersende wereldrede, waar de mens deel aan heeft en waarin de ziel na de dood terugkeert *als een licht dat dooft.* Ook volgende uitspraak van hem is gekend: *Voor God zijn alle dingen schoon, goed en rechtvaardig, de mensen houden het ene voor goed het andere voor slecht.*

Hetzelfde thema wordt in de Indische klassieker, de Bhagavad Gita behandeld:

Eén geworden met de Wijsheid (Buddhi)
laat men hier af van goede zowel als van boze daden;
houd u daarom aan yoga:
yoga is vaardigheid in handelen.

Bhagavad Gita II,50

Ook volgende gnostische tekst, in kruiken gevonden in 1945 in Boven-Egypte op de plaats Nag Hammadi belicht het relatieve van het goede en het slechte:

Licht en duisternis
leven en dood
de rechtsen en de linksen
zijn broers van elkaar.
Zij kunnen niet van elkaar worden losgemaakt.
Het is daarom dat noch de goeden goed zijn,
noch de slechten slecht,
leven alleen maar leven is,
en dood alleen maar dood.

Evangelie volgens Filippus (NHGI,173)

2 Het christelijke geloof in confrontatie met de katharen

Kom grote en eerbiedwaardige Stilte,
wijs ons de altaarsteen in onze eigen tempel.
Laat ons het gouden bruiloftkleed nu weven
en vieren de bruiloft met uw Geest.

Een troubadour, twaalfde zang

Op 29 mei ging dit jaar te Brugge, naar aloude traditie de H.Bloedprocessie uit. Het was prachtig weer en de mooi uitgedoste figuranten beeldten fragmenten uit van het oude testament die alluderen op de komst van de Messias en vervolgens enkele fragmenten uit het nieuwe testament. Dit culmineerde in de dood van Christus, waar Jozef van Arimathea het H.Bloed opving. Een derde en historisch deel toonde hoe Diederick Van den Elzas, op kruistocht in het Heilig Land, dit bloed in ontvangst neemt en meeneemt naar Brugge. De Brugse bevolking en de vele toeristen, keken toe op het kleurrijk gebeuren, waar op het einde van de processie de bisschop enkele abten en andere religieuze prominenten in vol ornaat, tijdens het reciteren van hymnen en gebeden, de stoet beëindigden, gevolgd door de burgemeester, gouverneur en andere waardigheidsbekleders. Door zoveel praal en pracht, en door de gunst van de plaatselijke vips gezien te hebben, was het volk bevredigd. Dit is ook hetgeen wij ons over de processies tijdens de mysteriën moeten voorstellen.

De exoterische vorm van de cultus staat in schril contrast met de esoterische inhoud, de geheime betekenis van het ceremonieel. Zoals vroeger na de processie het mysterie van de transsubstantiatie, waarbij brood en wijn veranderden in lichaam en bloed van Christus, in de mis werd gevierd, volgden in de oudheid een kleine groep ingewijden de priesters naar de tempel voor een ritus op een hoger niveau wat betreft de symbolische inhoud. En verder volgden dan in de oudheid enkele uitverkorenen de hogepriester die samen met hem verdwenen achter het voorhangsel naar de plaats waar het Mysterie beleefd werd. Dit aspect is in de westerse tradities verdwenen of verwaterd tot een enkel symbool dat het Mysterie moet voorstellen, maar waar de beleving en de betekenis ervan verdwenen zijn.

Bernardus van Clairvaux en de tempeliers

Toch zijn er tradities van de mysterie-beleving blijven voortbestaan en werden die langs verscheidene lijnen overgedragen, zowel van het oude Egypte als via de joodse kabbalisten, de hermetici, de soefi's tot de broederschap van de bouwmeesters en de orde der tempeliers. Deze laatste zijn ontstaan in 1118, na de eerste kruistocht. Over de tempeliers zijn er veel schimmige speculaties ontstaan. De combinatie van ridder en monnik heeft de mensen steeds gefascineerd en bij gebrek aan historische kennis vult de fantasie de lacunes wel op. Bernardus van Clairvaux schreef in zijn *De laude novae militiae* over het vraagstuk of men wel monnik en soldaat kon zijn. De *nova militia* of nieuwe militie, staat hier tegenover de *militia Christi*, de naam voor de gewone kruisvaarder, die niet alleen de echte vechtjassen waren, maar die voor een groot deel bestonden uit zondaars, rovers, godslasteraars, moordenaars en echtbrekers; hun crimineel gedrag was zowel bij de moslims als bij de West-Europese christenen gekend. De tempeliers hadden een zeer grote onafhankelijkheid en stonden rechtstreeks onder het pauselijk gezag en dat kweekte afgunst. Uiteindelijk had de Franse koning Filips de Schone, die zag dat de macht van de tempeliers groot werd en dat zij vele eigendommen hadden, met de paus het proces tegen de Tempeliers op gang gebracht. De

paus hief de orde op en het proces kon beginnen: met de officiële beschuldiging van ketterij en sodomie stierven de laatsten in 1314 op de brandstapel.

Wanneer men de regel van de orde leest, vindt men geen woord over een geheime leer, over kennis voor ingewijden, geheime regels, meesters of zegels. Maar er wordt algemeen aangenomen dat in de orde van de tempeliers een esoterische kennis voor ingewijden, een soort geheime leer in stand gehouden werd die voorbehouden was voor een selecte kring binnen de orde.

Met Stefanus Harding op zoek naar de bron van de mystiek

Hoe die geheime kennis, via verscheidene tradities en via verscheidene plaatsen samenkwam bij de tempeliers kan bondig als volgt samengevat worden: Stefanus Harding, afkomstig uit Zuidwest-Engeland werd opgevoed in het keltische klooster van de culdei in Lismore, Ierland. Daar had zich een monnikendom ontwikkeld dat esoterisch, gnostisch en druïdisch was. De aanhangers van deze strekking noemde men de culdei. De druïdische invloed was toen zo sterk dat de H.Columbanus, zelf als druïde opgeleid, verschillende kloosters stichtte op het vaste land zoals in Trier, in 585 in de Vogezen, en in Bourgondië. Die kloosters werden centra van geleerdheid en van streven naar inzicht in God (gnosis). Hier werd de kennis van de bovennatuurlijke wereld, die volledig verdrongen was uit het bewustzijn van de mensen, bewaard en beoefend.

Stefanus Harding ondernam een bedevaart naar Rome, bezocht er het klooster Camaldoli in Toscanië dat gebaseerd was op de leer van de culdei, en sloot zich rond 1081 aan bij de monniken van Molesme. Nadat hij gehoord had over de esoterische school van Raschi, vroeg hij aan zijn abt om bij Raschi Hebreeuws te mogen studeren zodat hij de bijbel in de originele taal zou kunnen lezen. Hier maakte hij kennis met de Hebreeuwse apocalyptiek, de apocriefen en de kabbala.

Na de verovering van Toledo door het christelijk Castilië in 1085 vluchtten de geleerde joden naar de school van de geleerde Raschi in Troyes uit angst voor vervolging of gedwongen doop. Zij brachten een geweldige schat mee aan Arabische en Hebreeuwse manuscripten, onder meer de 'epistels van de zuivere broeders'. Zo kwamen alle draden samen in Troyes. Wat in Egypte gevonden was, kwam nu samen in Frankrijk. Stefanus Harding had de geheime leer van alle stromingen ter beschikking. Naast Hebreeuws leerde hij meteen ook Arabisch, en dat midden in de streek van Champagne.

De invloed van Essen-therapeuten, ismaëlieten-batini, strijders van God, druïden, gnostici, soefi's en katharen, waarover later meer, dat alles bracht Stefanus Harding tot het plan om die geheime kennis samen te vatten, te latiniseren en te christianiseren. Maar de traktaten van de geheime kennis waren beschermd tegen profanatie doordat de sleutel tot het begrijpen van de verborgen boodschap mondeling via initiatie werd doorgegeven. Hij vernam dat er bij de fatimiden een broederschap van bouwmeesters bestond die niet religieus was en open stond voor iedereen. Zij beoefende de geheime kennis in haar oorspronkelijke vorm van 42 traktaten van Thot/Hermes Trismegistos, de zogenaamde Hermetische literatuur. Stefanus bereidde enkele niet aan kloostergelofte gebonden leken voor en leerde hen Arabisch. Op zijn initiatief ondernam in 1096 ondermeer Hugo van Payens een reis naar het heilig land en sloot zich, als waarnemer aan met Godfried van Bouillon op zijn kruistocht. Uiteindelijk, lukte het hen in 1104 om in Akko contact te hebben met de loge van de broederschap van de bouwmeesters.

Intussen bouwde Stefanus, die overtuigd was dat zijn plan zou lukken, een nieuw klooster dat speciaal bedoeld was om de esoterische kennis te beoefenen. Onder de naam van 'hervormingsabdij' stichtte hij met Robertus van Molesme de abdij van Cîteaux bij Dijon. Intussen was Hugo van Payens teruggekeerd, had verslag uitgebracht bij Stefanus Harding en vertrok opnieuw naar het Heilig Land met graaf Hugo van Champagne en André van Montbard. Zij brachten er vier jaar door en lieten zich geduldig onderrichten tot ze 'verlichten' werden. Stefanus Harding, was in 1109 abt geworden en was met zijn Charta Caritatis de eigenlijke stichter van de cisterciënsers. Het witte gewaad met het rode kruis, dat de nieuwe orde als kledij gekozen had, verbond de traditie van de druïden de therapeuten en de batini. In 1112 werden 30 ridders opgenomen in de orde, waaronder een broer en zeven neven van André van Montbard, en Bernardus van Clairvaux. Na hun opleiding richtten zij, in opdracht van Stefanus Harding, in Clairvaux, in de Aube, een abdij op als moederklooster van de geheime orde. De manier van inwijding was geïnspireerd op de ridderschap. De eerste graad was die van schildknaap, de tweede van ridder. Vanuit de tweede graad kon men in de derde graad en dus de binnenste kring van de geheime leer geraken.

Opdat Clairvaux zich niet zou moeten bezig houden met wereldlijke zaken, zoals ondermeer grondbezit moest dit overgelaten worden aan een wereldlijke arm. Toen in 1127 de eerste negen ridders door Bernardus van Clairvaux zelf tot de kern van de nieuwe ridderorde werden gewijd, ontstond in feite de orde der tempeliers. Onder hen was Hugo van Payens, die als stichter beschouwd wordt. Hij ging de baan op, steeds vergezeld van twee broeders van Clairvaux, naar Engeland, Schotland, Noord-Spanje en Fankrijk. Overal waar een commanderij van tempeliers werd opgericht, ontstond tegelijk een filiaal van Clairvaux. Bij de dood van Bernardus in 1153, waren er reeds 68 filialen.

De orde van de tempeliers was dus een wereldlijke arm van Clairvaux, een orde met initiatieriten, een hiërarchische opbouw en een binnenste kring die de geheime kennis beoefende zoals de voorbeelden uit de joodse en islamitische traditie en gebaseerd op de traditie van de bouwmeesters.

Er is ook veel kruisbestuiving in die tradities. In alle oude culturen worden sporen teruggevonden van verschillende tradities van mystieke beleving. Deze hebben dan op hun beurt mystieke stromingen uit andere tradities beïnvloed en symbolen en rituelen overgeleverd. Zo hebben de Rozenkruisers, die beweren dat hun traditie teruggaat naar Abraham, als symbool het keltisch kruis, namelijk een kruis met een cirkel rond het middenpunt. De stichter van deze broederschap, Christian Rosenkreuz (1378 tot 1484) zou bij zijn bedevaart naar Jeruzalem onderweg in Damascus ingewijd zijn in de oeroude geheime wijsheden en inzichten van de Arabieren. De katharen, de tempeliers, die de hoeders van de graal waren, en de Rozenkruisers, vormden de driebond van het Licht, die als een bijzondere schakel in de gouden keten der bevrijde zielen werkzaam was in dienst van de Christushiërarchie.

Sinds 1130 waren er enkele stichtingen van de cisterciënzerabdij Clairvaux van de H. Bernardus op Schotse bodem. Daar werd in de, aan de abdij verbonden school, lezen, schrijven, latijn, literatuur en verklaring van de heilige Schrift onderwezen, alsook de vrije kunsten, kalligrafie, verluchtungskunst, beeldhouwkunst alsook kruidengeneeskunde. Maar daar was ook een kring van uitverkorenen, die via de esoterie van de meditatie toegang tot de binnenste kring van de ingewijden kreeg, die de hermetische kunsten beoefenden en deze geheim hielden.

De katharen

Wie de wegen van de grote wereld gaat
en niet het éne ware innerlijke pad,
zal nimmer vleugelen van vuur verkrijgen
om te vliegen naar Gods eindeloos gelaat.

Een troubadour

Het Occitaanse gebied, het huidige Zuid Frankrijk, was erg verschillend van het noorden. Ook de taal de langue D'Oc was anders. Drie waarden kenmerkten de streek, die sterk van de Romeinse waarden in de rest van het toenmalige westen, verschilden:

Prets: eergevoel, respect voor het gegeven woord, bescherming van de zwakken

Paratge: gelijkheid en waardigheid van alle wezens, ongeacht hun sociale rang.

Convivenzia: respect voor andermans mening, afwijzing van dogmatisme en iedere vorm van racisme, ook en vooral: religieuze tolerantie.

Dit gebied stond onder het toezicht van de graaf van Toulouse. Het gebied rond Narbonne en rond Marseille, dat onder de Romeinen Massilia noemde en door de Grieken gesticht was onder de naam Phocis is steeds een smeltkroes van culturen, ideeën en stromingen geweest. Vooral door de rijke handel kwam dit gebied met allerlei denkwijzen in contact. Aanvankelijk leefden de bewoners volgens de Druïdentradities. Later hebben zij religies van het Nabije- en Midden Oosten geïntegreerd en de joden hebben er hun geloof gepraktiseerd. Uiteindelijk heeft het christendom, dat in een vaste dogmatische vorm werd gegoten tijdens het concilie van Nicea (325), er de overhand gekregen. Opmerkelijk is dat keizer Constantijn er het Credo van Nicea oplegde, tegen het advies van de meerderheid der aanwezige bisschoppen in. Verder brachten de Visigoten er hun origineel christendom mee: Christus is wel een vooraanstaand profeet, maar niet de eniggeboren zoon van God (het arianisme). Joden, christenen, moslims en de erfgenamen van verscheidene heterodoxe christelijke richtingen leefden er in verdraagzaamheid samen met de aanhangers van de Romeinse kerk. Naarmate de cultuur van de *Paratge* zich meer verankerde, nam de onverenigbaarheid toe tussen de verworvenheden van het volk en het streven naar hegemonie van de Roomse geestelijkheid.

Zuiver als de katharen

O Occitanië, waar waarachtig christendom ontwaakte,
door de grote Leraar Jezus zelve voorbereid.
Uw schoot borg de Heilige Graal,
het onsterfelijk Christuslicht,
door stille broeders doorgegeven,
vervolgd door hen die het koninkrijk op aarde zochten
maar de schat in eigen lichaamstempel niet herkenden.

Een troubadour, eerste zang

Met die geestelijkheid liep het wel eens mis. Sommige abdijen richtten commerciële ondernemingen op die enkel konden functioneren onder de soms militaire bescherming van graven of leenheren. Bovendien veroorzaakte het gedrag van bepaalde geestelijken schandaal. Sommige meisjes die te dicht bij een abdij woonden waren er het slachtoffer van.

Bernardus van Clairvaux die in 1145 Occitanië bezocht, had de paus over dit onderwerp in ernstige termen rapport uitgebracht, zodat paus Innocentius III hen gebood: 'Leef als de ketters, wees kuis en zuiver als zij.' In zijn preken vergeleek Bernardus, het eenvoudig en sober leven van de katharen met de talloze religieuzen die zich schuldig maakten aan het niet naleven van de kloosterregels.

In die omstandigheden doken de Katharen na het jaar 1000 op, vooral in de streek rond Albi en later in gans de streek van de Languedoc met een leer, opgebouwd uit verschillende oude mystieke tradities die door de eeuwen heen waren overgeleverd en tot bij hen gekomen. Het is duidelijk dat hun leer geschoeid is op de Occitaanse geest van die tijd. Bij de katharen kon de vrouw het equivalent van het rooms-katholiek priesterschap uitoefenen. Het denkbeeld van incarnaties relativeerde de sociale verschillen. Het aardse bestaan werd uitsluitend gezien als een moment in het opstijgen tot de Geest, wat zich in de geest van de *Paratge* voltrok. Bewustwording stond boven gehoorzaamheid aan zogenaamde goddelijke wetten. De morele regels waren aangepast aan de staat van de gelovige en de notie van Liefde stond hoog aangeschreven.

De katharen praktiseren spirituele oefeningen om uiteindelijk tot het einde te komen van de ontwikkeling van de geïncarneerde entiteit. Dit wordt gekenmerkt door de 'geestelijke bruiloft', de gemeenschap van het menselijk ego met de van oorsprong goddelijke geest.

In 1181 wordt de kathaarse revêtu Pierre de Bruys levend verbrand in St. Gilles-du-Gard. De roomse hiërarchie is op gang gekomen. Zij tolereert joden en moslims, die toch minderheden zijn. Maar vanaf nu zal zij de katharen vervolgen om twee redenen: de katharen noemen zich christenen, waarvan Rome zich het alleenrecht toeëigent, en de kathaarse religie draagt aan ieder mens de verantwoordelijkheid voor zijn heil over en erkent geen enkel 'magisch' karakter van welk sacrament ook.

Volgens de katharen was de materie corrupt en de wereldlijke dingen dienen verworpen te worden omdat zij voortbrengsels van het Kwade waren. Deze verwerping gold in de eerste plaats voor wereldlijke heersers, maar ook voor de dienaren van de officiële kerk. Zij hadden hun ziel en meestal ook hun geldbuidel verpacht aan een schandalig materialisme dat de paus tot en met de kleinste plaatselijke priester in zijn greep had. De wereldlijke autoriteit gebaseerd op een of andere goddelijke inspiratie, zoals gesteld door de kerk, vonden de kathaarse perfecten schijnheilig. De God van de katharen was, in opvolging van de gnostici, de God van het Licht. Die heerste over het onzichtbare en spirituele domein en trok zich van aardse verlangens en zonden niets aan. Het maakte dus niets uit of je een jood of een islamiet tot vriend had, terwijl mannen en vrouwen op gelijke voet dienden behandeld te worden. De wetten van de kerk waren van geen belang, zij hebben immers betrekking op de wereld van de valsheid en het duister.

Mensen die via een queeste op zoek gingen naar het Licht dat verborgen zat achter de wereld van het materiële, en die dat probeerden te bereiken via een vorm van ascese en spirituele oefeningen, dat was voor een materialistisch brein niet erg begrijpelijk. Het is een fenomeen dat in alle tijden voorkomt. Contemplatieven en mensen die een of andere vorm van meditatie beoefenen, worden ook nu door vele tijdgenoten niet begrepen. Zuiver intellectueel kan dit ook niet uitgelegd worden. Het is hetzelfde als een schilder die zijn kunst aan een blinde moet uitleggen, of zoals Jung zegt: het gaat over archetypische waarheden die niet door de zuivere rede te vatten zijn. En kan men niet stellen dat het zoeken naar de 'archetypische waarheid' het zelfde is als de queeste naar de onmiddellijke nabije God?

Banvloek over de katharen

Niet te verwonderen dat de Frankische heersers en de paus bezorgd waren over hun toekomst. De kerk vocht al die tijd om haar eigen suprematie in de westerse wereld te handhaven en daartoe werden alle middelen ingezet. Als het derde Lateraans concilie in 1179 onder paus Alexander III de banvloek uitspreekt over de albigenzen, begint de echte heksenjacht tegen de katharen. Hij wordt daarbij ter plaatste gesteund door Domingo de Gutzman, een jonge prediker en latere stichter van de orde der Dominicanen, die tevergeefs probeert het land van Oc (de Languedoc) naar het katholicisme te doen keren. In 1180 predikt dezelfde paus een kruistocht tegen hen. Begin 1209 is het zover: met de abt van Cîteaux als gezant van de paus en opperleider, bijgestaan door Simon de Montfort, een oudgediende van de kruistochten, als opperbevelhebber staat een leger van 5000 man klaar voor de aanval.

Ja, God zàl de zijnen herkennen!
Want zij dragen geen uiterlijk gewaad,
noch zoeken zij steun bij een uiterlijke staf.
Ja, God zàl de zijnen herkennen,
Want zij dragen het gouden bruiloftskleed,
het gereinigd zielenkleed,
doorstraald door de mercuriusstaf van licht.
Ja, God zàl de zijnen herkennen!
En wat eens gezaaid is, zal ooit worden geoogst.

Een troubadour, vijfde zang

Eerst wordt Béziers, waar christenen, joden, vaudois en katharen wonen, ingenomen. Hoe zullen de aanvallers de katharen onderscheiden van de katholieken? Geen nood: de abt van Cîteaux beveelt: 'Doodt allen, God zal de zijnen herkennen' en alle 20.000 inwoners, mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards, worden vermoord. Carcassonne, Albi, Castres, Caussade volgen. Minerve wordt overwonnen, de katholieken worden gespaard, maar de 140 revêtus en revêtuës die trouw bleven aan de geloften van het consolamentum, worden op de brandstapel gebracht.

O Esclarmonde, welk een licht
scheen toen in de duistere harten
die zochten naar het eeuwige Ene.
Hoe blind waren zij
die meenden te zien in de duisternis,
hoe wetend waren zij
die zwegen in heilige stilte.

een troubadour, achtste zang

Het kasteels van Lavaur wordt overmeesterd. De kasteelvrouw Giralda de Laurac wordt door soldaten verkracht en wordt gestenigd, haar broer, Aimery de Montréal wordt met tachtig van zijn ridders opgehangen en vierhonderd katharen worden levend verbrand. De steden rond Toulouse worden veroverd en uitgemoord.

Na een belegering van negen maanden, verslaat de graaf van Toulouse de kruisvaarders en wordt Simon de Montfort gedood. Maar de vreugde is van korte duur. Prins Lodewijk, (de

latere Lodewijk VIII), bijgestaan door twintig bisschoppen, dertig graven, zeshonderd ridders en tienduizend boogschutters, komt het leger van de kruisvaarders versterken. Marmande wordt veroverd en alle burgers, vrouwen, kinderen en ouderen worden systematisch vermoord, net als tien jaar eerder in Bézier.

De graaf van Toulouse kan vele gebieden heroveren. Maar de nieuwe paus Honorius III dringt er bij Lodewijk VIII op aan om aan de verachtelijke kathaarse ketterij een einde te stellen. De koning verkrijgt van de paus volle aflaten, geld en de excommunicatie van de graaf van Toulouse, terwijl de paus algehele vrijheid krijgt van handelen voor wat betreft de installatie van rechtbanken van de Heilige Inquisitie. Uiteindelijk wordt Toulouse tot overgave gedwongen en wordt de graaf gevangen meegenomen naar Parijs.

En roeide deze kruistocht het kathaarse onkruid niet uit, dan deed de daaropvolgende inquisitie, onder leiding van de dominicanen, wier orde pas opgericht was, haar best om elk spoor ervan, elke afwijkende mening, elke vorm van dissidentie in de kiem te smoren. In 1252 had Paus Innocentius IV in zijn bul *Ad extirpanda* duidelijk laten verstaan dat de meest afschuwelijke folteringën waren toegestaan.

De katharen blijven het evangelie verkondigen, bieden de lijdende medemensen troost en kracht door hun de serene schoonheid te tonen van het paradijs dat hun, vroeg of laat, na de aardse hel te wachten staat. De revêtus en revêtues strijden nooit. Wanneer ze worden opgepakt, sterven zij zonder gevoelens van haat of wrok in de vlammen. Voor hen is de tijd van beproeving dan voltooid. Zij hebben niet gefaald en Liefde aan hun vervolgde broeders onderricht.

De val van Montségur

O Montségur, berg van lijden
die iedere ziel beklimmen moet
voordat het licht gaat gloren
en schaduw verliest haar kracht.
Eens voert gij ons tot uw Calvariehoogte
om onder te gaan in hemels Licht.

Een troubadour, zevende zang

Wanneer na een belegering van bijna een jaar de bekende burcht en spirituele hoofdstad van de katharen, Montségur valt, worden de revêtus opgepakt. De afgevaardigden van de inquisitie dringen er bij hen op aan om hun geloof af te zweren. Zonder succes. Op 16 maart 1244 worden de katharen, 217 mannen en vrouwen, naar de voet van de berg geleid waar een enorme brandstapel wordt opgericht. Zij nemen er zelf plaats, zonder het minste verzet en zij bidden tot op laatst voor hun beulen: *De vrede en het geluk zullen in het koninkrijk terugkeren als de laatste der verdwaalde zielen gered zal zijn*. Daarmee eindigt de kathaarse geschiedenis en zien wij hoe het pauselijk katholicisme een belangrijke vorm van een queestereligie heeft vernietigd.

Kom grote en eerbiedwaardige Stilte,
wijs ons door Christus' Licht de Steen der Wijzen.
Laat ons het onedele metaal omzetten in goud van Liefde
en maak ons tot troubadours van uw Lichtende Woord.

Een troubadour, twaalfde zang



Figuur 5 De Katharenburcht van Montségur

Is iedereen, ook niet diegenen die diep geworteld is in het materialisme, niet min of meer op zoek? Wie dingen tracht te doorgronden wordt uiteindelijk met zichzelf geconfronteerd. Ken jezelf en je zult de geheimen van de natuur en haar goden kennen. Degenen die werkelijk beseffen dat er een Waarheid is, verdoken achter het materialisme, kunnen de moeilijke zoektocht beginnen, en zoals zoveel mensen voor hen de queeste aanvatten volgens een of ander systeem, gebaseerd op een of andere oude traditie. Diegenen die de confrontatie aangaan met zichzelf, zijn pas in staat de kathaarse traditie te begrijpen.

Wie de ware essentie van dit systeem heeft doorgrond, weet dat dit een schakel was van een keten, die enerzijds zijn oorsprong heeft in onheuglijke tijden en anderzijds aan alle tijdelijkheid ontsnapt. Wie de Essentie, al is het maar een klein beetje, inziet zal blijven zoeken.

Franciscus van Assisi



Figuur 6 Franciscus predikt voor de sultan van Egypte en de moslims

Franciscus van Assisi (1182-1226) verscheen in die tijd ten tonele. Het was de tijd van de 5^e kruistocht. De kruisvaarders, onder leiding van kardinaal Pelagius die, als pauselijk legaat het hoogste gezag opeiste, ook in de materie van strategische zaken, hadden het moeilijk. In de zengende hitte moesten zij uitstekend verdedigde vestingwerken veroveren.

Daarbij was het land schraal en was het aan het stijgende water van de Nijl vol van muskieten. De belegeraars betreurden dat zij zich niet hadden gemeld bij de vierde kruistocht, tegen de Albigenzen, die nog steeds bezig was. Daar was meer te verdienen in een land met het beste voedsel en de fijnste wijn en het klimaat was er goed om oorlog te voeren. Paus Innocentius III wilde echter tegen de moslims te keer gaan. Het vermoorden van moslims werd beschouwd als verdienstelijk werk en welbehaaglijk in de ogen van God, zoals ook bij de moslims het doden van christenen. Volgens de leer van de kerk moest de islam, die door het zwaard was opgekomen, ook door het zwaard omkomen. Franciscus die gaarne zou meegaan op kruistocht, dacht echter dat het beter was de moslims te bekeren en hun zielen te redden dan ze te verdoemen. In 1219 was het zover: Franciscus, begeleid door enkele broeders, trok mee met de kruisvaarders en wou de sultan van Egypte bekeren. Hij dacht dat de marteldood daartoe een goed middel was. Zo trok hij door de vijandelijke linies tot hij gevangen werd. Uiteindelijk werd hij bij de sultan Malik al-Kamil van Damiatte toegelaten, die hij met alle middelen tevergeefs probeerde te bekeren. Toen dat niet lukte, mocht hij, na enkele weken, onder speciale bescherming van de soldaten van de sultan het kamp verlaten. Zo kwam hij veilig en wel terug in het kamp van de kruisvaarders.

Na deze vergeefse poging ging hij naar het gebied van de katharen om er te preken in de ketterse gemeenten waar hij vooral de mens geworden Jezus en zijn aanwezigheid in de gedaante van brood en wijn beklemtoonde daar waar de katharen geen geloof hechtten aan de sacramenten. Deze twee voorvallen duiden aan hoe ver de nochtans door het evangelie bezielde Franciscus, die vol overgave en passie de 'heidenen' tegemoet ging, met zijn sterke bekeringsijver ver afstond van de te bekeren personen. Zijn door de dogmatische kerk geïnspireerde visie liet niet toe in te zien dat een ketter ook een godsbeleving kon hebben, dat zijn God misschien ook dezelfde God was, de schepper van dezelfde kosmos, die hij zo mooi bezong in zijn Zonnelied.

3 De eeuwige queeste

Komende uit de oceaan,
keren de rivieren terug naar de oceaan.
Zij worden zelf oceaan.
Eenmaal oceaan geworden,
zijn zij niet in staat zich te herinneren
welke rivier zij ooit geweest zijn.
Hetzelfde gebeurt met de schepselen hier op aarde:
alhoewel zij uit het Wezen voortkomen,
weten zij dit niet.

Chandogya Upanishad Hfst V

De mens die terug wil naar de ‘essentie’ achter het wereldse bestaan: dit vinden wij terug in alle tijden in alle culturen, op alle plaatsen. Het is een universeel verschijnsel. Het is inherent aan de menselijke psyche, en komt tot ontwikkeling zodra de voorwaarden daartoe geschapen zijn. Het is een wezenlijk verschijnsel behorend tot de mensheid. Het betreft een fundamenteel proces dat voert tot ervaringen en tot de ontwikkeling van technieken en van een wetenschap die levensnoodzakelijk is. In alle tijden zijn er systemen, filosofieën en godsdiensten terug te vinden die een beperkte groep van zoekers de mogelijkheid geven om de weg van het Mysterie te bewandelen.

Egypte, Eleusis en de Katharen werden als voorbeeld aangehaald. Niet omdat deze systemen meer waard zouden zijn dan andere, minder gekende of totaal vergeten richtingen, maar omdat dit gekende voorbeelden zijn uit de geschiedenis, waarvan de stenen getuigen, onder vorm van piramiden, archeologische sites en ruïnes van vergane burchten, nog altijd indruk maken. Wij kunnen er niet aan voorbijlopen, zonder ons enkele vragen te stellen. Hoe komt het dat de ingewijden in deze tradities zo vervuld waren van diep inzicht? Hoe komt het dat de wereld rondom hen, dat niet begreep, ja op bepaalde ogenblikken vijandig tegenover hen stond en alle middelen gebruikte om de systemen uit te roeien, niettegenstaande zij totale geweldloosheid voorstonden en vrede en diepe rust uitstraalden?

Het is niet te verwonderen dat veel van deze esoterische scholen geheimplicht hadden, of hun ‘Waarheid’ niet zomaar naar buiten brachten, om zich af te schermen tegen het onbegrip. Overall is er de tegenstelling, tussen de zoekers op het pad van de spirituele queeste en het opgelegd geloof, volgens bepaalde dogma’s, waarbij gehoorzaamheid aan de zogenaamde goddelijke wetten een vereiste is. En dat die tegenstelling kan ontaarden in een echte heksenjacht, toont de geschiedenis van de katharen.

De oorsprong van verschillende esoterische tradities

De verschillende esoterische tradities hebben elkaar wederzijds beïnvloed en komen over gans de wereld voor. Als voorbeeld, maar zonder systematisch te willen zijn, kunnen enkele lijnen van tradities nader belicht worden.

Over de Egyptische lijn, zelf een voortzetting van een nog oudere traditie, is reeds een en ander gezegd. Een groot ingewijde, Mozes, ligt aan de oorsprong van drie westerse godsdiensten. Hij was immers de wegbereider van de Hebreeuwse religie, die tevens aan de oorsprong ligt van het christendom en de islam. Als geadopteerde zoon van de farao was

Mozes ingewijde van de grote Egyptische spirituele traditie. Zijn enorm charisma, de schitterende verhalen rond zijn persoon en de wonderen die aan hem zijn toegeschreven, getuigen daarvan. Steeds verwickeld in onderlinge twisten en steeds bereid om hun afgoden te dienen, konden de Hebreeuwse slaven slechts één worden en onafhankelijk onder het gezag van een groot leider. Het volk had enkel oog voor een door hen begrijpbare en geloofwaardige God, die, zo vertelt ons de bijbel, in toorn uitbarstte omdat het volk ontrouw was, die er spijt van had de mens te hebben geschapen. Een diepere joodse benadering is echter te vinden in de kabbala, waar de innerlijke zoektocht naar diepere spiritualiteit, mede geïnspireerd vele tradities uit de omgevende landen van het Nabije Oosten van die tijd, behandeld wordt. Evenzo ontstaan, naast het officiële en dogmatische christendom, de gnostici en later de mystici, zoals er in de islam naast de erkende belijders de soefi's ontstonden. Typisch voor de gehoorzaamheidsreligies is dat zij elk beroep doen op een exclusieve openbaring, wat in de loop van de geschiedenis, tot op de dag van vandaag oorzaak is van veel discussies, onenigheid, conflicten, bloedende strijd en grote oorlogen. Daartussen evolueren de mystici op een ander niveau en blijven een constante tussen de steeds wisselende religievormen. Er kan duidelijk gesteld worden dat het pauselijk katholicisme, met haar dogmatische en theologische stellingen, de belangrijkste vormen van queestereligie heeft vernietigd. Hoe kunnen zovele mensen zo gruwelijk zijn in het kader van het monopolie dat zij claimen ten opzichte van die ene God? Want als er maar één goddelijke bron van Licht is, moeten alle mensen die één God belijden zich toch als broeders voelen? Daar zit juist het probleem, dat de officiële godsdiensten de wereldse belangen dien(d)en, in opdracht van en voor wereldleiders werk(t)en en vele materiële zaken behartig(d)en. Bij de queeste religies is de vorm van minder belang en primeert de zoektocht naar het Licht.

Jezus zei:
Als zij tegen jullie zeggen:
Waar komen jullie vandaan?
Zeg tegen hen:
Wij zijn gekomen uit het Licht,
daar waar het Licht uit zichzelf is ontstaan;
het (was er)
en het heeft zich in hun beeld geopenbaard.
Als jullie zeggen:
Wie zijn jullie?
zeg:
Wij zijn zijn zonen
en wij zijn de uitverkorenen van de levende Vader.
Als zij jullie vragen:
Wat is in jullie het teken van de vader?
Zeg tegen hen:
Het is beweging en rust.

Evangelië van Thomas (NHGI,145)

Het vroege christendom

De eerste gnostische christenen waren sterk beïnvloed door het mazdeïsme, de aanhangers van de leer van Zarathoestra of Zoroaster, waarvan de Parsis in India nu nog de opvolgers zijn. In het mazdeïsme gaat het over een conflict tussen twee godheden: Ahura-Mazda, heer van het Licht en Ahriman, prins der duisternis. In de Avesta, de mazdeïsche bijbel, worden

de twee principes tegenover elkaar gesteld. De absolute en waarachtige God is niet in staat zichzelf te begrijpen, hij kan slechts bestaan als hij zijn beeld in de spiegel van het relatieve van Ahriman kan ontmoeten. Buiten aan de leer van Zarathoestra ontleenden de gnostici (gnosis is Grieks voor kennis) hun kennis aan het christendom en het jodendom, aan Posidonius, Plato, Pythagoras en de Stoa. Het gaat bij de gnostici over inzicht: de wereldwijde strijd tussen goed en kwaad moet bij zichzelf gezien en herkend worden. De vereniging met God in het sacrament is het grote mysterie. Het is mystiek die berust op ontkenning van de zintuiglijke wereld en van de logica van het verstand. Het gaat over een niet geheel te beschrijven, niet-bewuste, extatische vereniging met het goddelijke. Dit botste met Irenaeus (+ 202) die ijverde voor een zuivere leer en voor de kerkelijke eenheid onder leiding van Rome. *‘De gnostici, zei hij, die in hun hoogmoed beweren dat zij God door schouwen kunnen kennen, moeten weten dat God volkomen onbegrijpelijk is, het enige wat wij kunnen weten is door de openbaring.’* Zijn opvolger, Cyprianus stelt het nog scherper: *de katholieke kerk is de door Christus gestichte gemeenschap der gelovigen, waarbuiten geen verlossing mogelijk is.*

Terwijl de kerk leert dat de mens automatisch verlost is door Jezus’ dood aan het kruis, wordt Christus in de christelijke gnosis gezien als de verlosser die de mens van zijn onwetendheid verlost, zodat deze in staat is zichzelf te verlossen.

Gij zijt Dat

In de Indische opvatting kent men Brahman als het allerhoogste principe, het absolute begin van alles. De totale voleinding van alles. Hij is het volkomen Zijnde. Alles wat uit Brahman, alles wat uit Geest voortkomt, is in de diepste kern Brahman, Geest, Zelf. Alles wat uit de Geest voortkomt is van hetzelfde wezen. De druppel uit de wereldzee is van hetzelfde wezen als de oceaan. Als de mens het hoogste deel van zijn ziel, het Atma aan kan boren, leeft hij in Brahman en heeft bewust deel aan God. *Tat twam asi* staat er in de upanischads: *Gij zijt Dat*. De Geest is in alles aanwezig. In de mens, het dier, de plant, het mineraal zelfs in dat wat wij als dode materie beschouwen. In dit opzicht is de tekst die wij lezen in het Thomas evangelie merkwaardig:

Ik ben het Licht dat boven allen is.
Ik ben het Al.
Het Al is uit mij voortgekomen en
het Al is tot mij gekomen.
Kloof een stuk hout en ik ben daar,
Til een steen op en jullie zullen mij daar vinden.

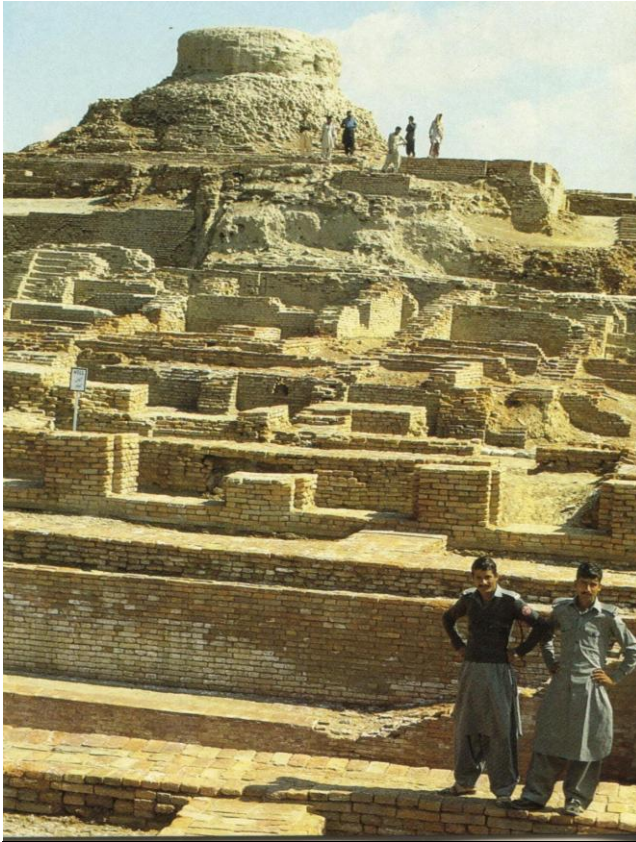
Evangelie van Thomas NHGI,151

Een bekende tekst uit de Veda’s, *Om Parnamadah Purnamidam* beschrijft het als volgt:

Aum, Dat (God) is het geheel,
dit (de wereld) is het geheel.
Het geheel (de wereld) is uit het Geheel (God) voortgekomen.
Trek het geheel (de wereld) af van het Geheel (God)
Wat overblijft is het Geheel (God)

Vedische tekst

Het uiteindelijk doel van de gnosis is te komen tot de verbinding met het eigen diepste wezen, je innerlijk weten, wat vaak verzinnebeeld wordt door het ‘bruidsvertrek’.



Figuur 7 Zicht op Mohenjodaro (-2500)

volgens Filippus wordt het zelf een van de vijf mysteriën genoemd. Het bruidsvertrek vormt de symbolische plaats en tijd waar de twee weer tot één geworden zijn.

Christus is gekomen om de scheiding, die in het begin is ontstaan, weer ongedaan te maken, de twee weer te verenigen en leven te geven aan hen die in de scheiding gestorven zijn, en hen weer te verenigen.

Want vrouw en man verenigen zich met elkaar in het bruidsvertrek. En zij die zich in het bruidsvertrek hebben verenigd, zullen niet meer van elkaar worden gescheiden.

Evangelie volgens Filippus, NHGI, 193

Andere tradities, om via bepaalde technieken te komen tot een spirituele kennis en ervaring, worden

teruggevonden bij zowel “primitieve” animisten, mystisch-magische praktijken van de natuurgodsdiensten en niet alleen in de klassieke godsdiensten van Mesopotamië, Oud-Egypte Griekenland en Rome, maar ook in de Keltische, Germaanse en Slavische culturen.

De yoga aan de basis van mystieke tradities



Figuur 8 Mehrgarh (-6000): lemen huizenstructuur

Tot nu toe is een grote traditie nog niet besproken, namelijk de traditie die zowel aan de basis ligt van de leer van Zarathoestra, het jainisme, het boeddhisme, het Tibetaans lamaïsme het Japanse zen als het taoïsme, een traditie die zowel de mysteriescholen als de christendom heeft geïnspireerd, de aloude traditie van de yoga.

Yoga is terug te vinden in de oeroude beschaving van India. De opgravingen in Mohenjo-

darò en Harappa, gelegen aan de Indus, getuigen van een beschaving, die in 2500 voor Christus, dus tijdens de bouw van de grote piramide in Egypte, reeds in volle ontwikkeling was. Van deze Sarasvati-Sindhu beschaving, die van 3500 tot 1900 voor Christus bloeide, maar reeds enkele duizenden jaren vroeger zou ontstaan zijn, zijn meer dan 1500 locaties teruggevonden. De steden waren volgens een goed bestudeerd concept gebouwd. Er was toevoer van vers water, een goed ontwikkeld rioleringsstelsel, er waren vergaderzalen, voorraadschuren en werkplaatsen. Deze steden waren beschermd tegen indringers en overstromingen. Elk huis had zijn plaats voor de godenverering. Er waren geen opmerkelijke paleizen en elk huis voor elke burger was voortreffelijk ingericht. De handel was er bloeiend. Een sterke verering van de vruchtbaarheidsgodin, denken wij maar aan Demeter, de moedergodin in Eleusis, getuigt van een inzicht in het steeds opnieuw ontkiemen en opgroeien van het graan. Voor de plaatselijke boerenbevolking betekende dit vooruitzichten op een nieuwe oogst en brood op de plank voor iedereen. Voor de mens op het pad van de spirituele queeste, betekent dit de opportuniteit van de ontwikkeling van de eigen ziel. Daar zouden de veda's en de aloude traditie van de yoga zich hebben ontwikkeld. De afbeeldingen van kleine beeldjes en zegels die bij de archeologische opgravingen van de oude steden aan de



Figuur 9 yogi op oude zegel uit Mohenjodaro

Indus zijn opgegraven zijn daar het bewijs van. Een prachtige tentoonstelling in Aachen en enkel andere steden in 1987 heeft dit aanschouwelijk gemaakt voor de zoeker naar de oude culturen. John Marshall, vroegere directeur van de Indische archeologische dienst verklaarde dat de opgravingen aantonen dat het geheel van de daar beleefde religie zo kenmerkend Indisch is, dat men deze ternauwernood kan onderscheiden van het hedendaags levende hindoeïsme. Het merkwaardige van deze hindoeëbeschaving is dat al de andere beschavingen zijn vergaan, zoals uitvoerig aangetoond in de vorige hoofdstukken, maar dat het hindoeïsme nog steeds levendig is in de huidige 21^e eeuw. Het

conglomeraat van alle strekkingen die achter deze naam schuil gaan, want het hindoeïsme kan moeilijk als een godsdienst of een filosofie gedefinieerd

worden, heeft zich steeds weer weten te hernieuwen en aan te passen volgens de wisselende omstandigheden in de loop der geschiedenis. Jean Herbert schrijft in de inleiding van zijn boek *Spiritualité Hindoue*: .. er bestaan vandaag de dag buiten het Christendom levende en krachtige bronnen van spiritualiteit die met veel succes kunnen bestudeerd worden en die honderdduizenden mensen inspireren, juist omdat deze actueel zijn. Het geheim van deze gemoedsrust heeft het oosten weten te behouden in duizendjarige systemen die de tijd hebben getrotseerd... In dit complexe India is het meest kenmerkend en constant element de vurige dorst naar de spiritualiteit, waarmee men van bij de landing in India geconfronteerd wordt.... Deze overwegende bezorgdheid voor het spirituele, die niet met de religieuze ingesteldheid mag verward worden, kenmerkt zodanig India, als de dubbele hellenistische en christelijke erfenis, samen met het wetenschappelijk materialisme het Westen kenmerkt.

Volgens Paul Willams Roberts, wiens documentaire de mysteries van de Mahabharata, onlangs op TV werd uitgezonden, is het hindoeïsme als een spiegel: je ziet erin wat je wilt zien. Zijn documentaire toont aan dat de Mahabharata het grootste epos aller tijden is. Het is de zoektocht naar de innerlijke vrede en geluk die niet in deze wereld te vinden zijn. In het

zesde boekdeel van dit gigantisch oeuvre wordt de Bhagavad Gita, het lied van de Heer beschreven. Dit universeel en kosmisch lied doortrilt alles van de aanvang der tijden tot het einde der tijden. Het vormt de inspiratie voor diegene die op ontdekkingstocht gaat en het diepste van zijn ziel wil verkennen. Voor de yogi is de Bhagavad Gita een lichtbaken op zijn weg naar de kennis van het Zelf. Gezien het belang van yoga in deze context zal dit onderwerp verder behandeld worden in het hoofdstuk over de kennis van het Zelf of Atma Vidya (Hfst 8).

Laat iemand daarom,
als hij de zinnen onder beheersing gebracht
en zijn gedachten gestild heeft,
standvastig in yoga verblijven
met zijn denken op Mij als allerhoogste gericht.
Want hij wiens zinnen onder beheersing zijn gebracht,
is stabiel van denken geworden.

Bhagavad Gita, Hfst II,61

4 Christelijke mystiek in de middeleeuwen en de reformatie

Ik zie zonder ogen,
begrijp zonder verstand,
voel zonder gevoel
en proef zonder smaak,
geen vorm en geen maat.

Catharina van Genua (1447-1510)

In het gekerstende Westen waren er weinig mogelijkheden van godsdienstbeleving buiten de officiële Roomse kerk. Het bloedig verhaal van de katharen is daar het droeve bewijs van. Maar ook de oprechte zoekers in de Roomse organisatie, de christelijke mystici die, binnen het kader van het strikt gedetermineerde christendom, toch de vrijheid namen om zelf het moeilijke pad naar de *unio mystica* te bewandelen hadden het moeilijk. Sommigen werden nog net gedoogd, anderen werden veroordeeld, een zeldzaam iemand werd zalig of heilig verklaard. Zoals eerder reeds aangehaald, waren de meest diverse esoterische stromingen van Keltische, Hebreeuwse, Arabische en gnostische oorsprong door Stefanus Harding verzameld en kwamen uiteindelijk in Cîteaux samen.

Bernardus van Clairvaux ontmoet Willem van St.Thierry

Daar trad Bernardus (1091-1153) in 1112 in de abdij, vanwaar hij in 1115, in een woest en onvruchtbaar dal de abdij van Clairvaux stichtte. Door de barre omstandigheden en het te strenge vasten uitermate verzwakt, moet hij op bevel van bisschop Willem van Champeaux, een jaar rust nemen in het landhuis van de edele dame Beatrix te Clémentpré, genaamd 'de reukerwt'. Daar kreeg hij bezoek van Willem van St. Thierry (1075 –1148). Toen Willem later zelf ernstig ziek werd, ging hij op verzoek van Bernardus naar Clairvaux, waar de twee zieke abten elkaar in de ziekenkamers, die tot nu toe vrij goed bewaard zijn, ontmoetten. Daar wisselden zij elkaars ervaringen en inzichten uit: *..vriendelijk deelde hij (Bernardus) zijn inzichten en ervaringen mee; en mij, onervarene, probeerde hij veel te leren wat alleen door ervaring geleerd wordt. En hoewel ik lang niet alles kon begrijpen van wat hij mij bood, toch liet hij me veel scherper inzien wat mij aan inzicht ontbrak.*



Figuur 10 Bernardus van Clairvaux

Minnemystiek

Via de beelden en teksten van het Hooglied (Canticum Canticorum) deelt Bernardus zijn persoonlijke inzichten en ervaringen mee aan Willem. Zij worden de grondleggers van de westerse minnemystiek genoemd. Zij hebben Hadewijch, Beatrijs van Nazareth en de begijnen van de lage landen, Jan van Ruusbroec en de school van Groenendaal en de Moderne Devotie geïnspireerd, evenals de grote karmelitaanse auteurs van de zestiende eeuw: Theresia van Avila en Johannes van het Kruis.

Enkele citaten uit het werk van Willem verduidelijken dit mystiek inzicht:

De eenheid van de mens met God, of deze gelijkenis ten aanzien van God, maakt dat de geest, in de mate dat zij dicht bij het goddelijke is, zich gelijk maakt met zichzelf... dan begint de mens zichzelf werkelijk te kennen, en door deze zelfkennis, zich stap per stap op te werken tot aan de kennis van God.

Wanneer het denken ophoudt aan de grens van het goddelijke en wanneer de wil voortschrijdt totdat zij liefde wordt, komt weldra, via de weg der liefde, de heilige geest, de levensgeest.....want het enig doel van onze schepping als van ons leven, is te gelijken op God: naar zijn beeld zijn wij geschapen.

Daarenboven is er nog een andere vergelijking met God: ...die noemen wij niet meer gelijkenis, maar 'unus spiritus' (eenheid van geest).

Door liefde van het goede zelf hecht een vroom hart zich met zoveel ijver aan dit goede, dat het er zich niet kan van losmaken totdat het hem een enkele zaak en een enkele geest wordt.

Anderzijds schrijft hij in 'Meditaties': Ook Paulus werd het niet gegeven U in dit leven te aanschouwen van aangezicht tot aangezicht en Uw geliefde leerling werd het evenmin gegund U te zien zoals Gij werkelijk zijt. Dit voorrecht werd aan geen van beiden geschonken, noch hem die U zo intens liefhad, noch hem die Gij zelf het meest beminde. Ik besef daarom dat wie dit voorrecht ondanks alles blijft zoeken en verhoppen, blijkt geeft van weinig gezond verstand. Paulus kon God slechts zien als in een spiegel en in raadselen (I Kor13,12) en Johannes kon God in dit leven niet kennen zoals Hij is. (I Joh 3,2). Anderzijds spreekt David in de psalmen over het zien van Gods gelaat. Deze dubbelzinnige en dualistische zienswijze is kenmerkend voor de christelijke mystici en wordt verder in dit hoofdstuk besproken.

In de vijfde paragraaf van zijn commentaar op het Hooglied komt hij tot het diepste inzicht: de kus van de geliefden wordt beschreven als het uiterlijk teken van een geestelijke vereniging in diepe wederzijdse overgave. Deze geestelijke ontmoeting is in de ogen van Willem de laatste verklaring en het uiteindelijke doel van heel de schepping. God heeft de mens geschapen vanuit een grondeloos liefdesverlangen. Hij hoopt dat de mens zich volledig aan Hem zal uitleveren of overgeven, om deze mens zo volledig deelgenoot te maken aan zijn goddelijk leven. En zo wordt de mens één Geest met God.

Geestelijke kloof tussen mystici en theologen

De geestelijke schrijvers uit zijn tijd wilden de band bewaren tussen theologie en geestelijk leven zoals de kerkvaders dit voor hen hadden gedaan. Dit was het gevolg van het logisch denksysteem van Aristoteles. Het instrument van de ratio, het redenerend verstand, moet gebruikt worden en de mogelijkheden ervan moeten verkend worden. De filosofie van het logisch denken, dat zich baseert op de waarneembare gegevens uit de wereld der verschijnselen, veroverde de theologie, zodat de theologen tot de conclusie kwamen dat God als 'onkenbaar' moet beschouwd worden. Deze denkwijze veroorzaakte tussen de christenen, die met innige liefde de nabijheid van God beleefden en de scholastieke theologen, die God voor onkenbaar hielden, spanningen. Deze geestelijke kloof, die kenmerkend is voor het westers dualistisch denken, duwde de christelijke mystiek meermaals in de verdrukking.

Ook Willem worstelt daarmee tot hij door zijn gesprekken met Bernardus over het hooglied tot een dieper inzicht komt.

De rede en de liefde

Nog iets over de rede en de liefde. De jezuïet Paul Verdeyen, die Willem van St.Thierry bestudeerd heeft, benadrukt dat de grote verdienste van Willem is, dat hij zo duidelijk het verschil beschreven heeft tussen de wetenschap die in kapittelscholen en aan universiteiten wordt onderwezen en de innerlijke wijsheid die in het monastieke leven gezocht wordt. Daar vinden wij tevens de grondredenen van zijn conflict met Abaelardus. Deze zocht duidelijke uitspraken over God, maar verwaarloosde de smakende wijsheid. Nooit en nergens, stelt Verdeyen, heeft Willem de rol van de rede genegeerd en verwaarloosd. De rede wordt niet opzij geschoven, maar op haar juiste plaats gezet. De werking van de rede, hoe onvervangbaar ook, moet worden begeleid door smakende wijsheid.

Die visie van de rede ten opzichte van de mystiek, is nog steeds de algemene opvatting van de kerkelijke instanties ten opzichte van de christelijke mystici.

Die benadering van de rede vinden wij ook terug bij Ruusbroec. In de *Geestelike Brulocht* schrijft hij: *Het schepsel ondergaat passief Gods aanroeren, want hier verenigen zich de hogere vermogens in de eenheid van de geest, boven alle menigvuldigheid van de deugden. En hier werkt niemand dan God alleen, en wel uit een vrij initiatief van zijn goedheid, die eerste oorzaak is van al onze deugden en van heel onze zaligheid. In de eenheid van de geest bevindt men zich boven werkzaamheid en boven de rede. Want de verlichte rede en vooral de minnende kracht gevoelen dit aanroeren van Gods geest, ook al kan de rede niet begrijpen of verstaan op welke manier dit geschiedt of hoe of wat het is. Want het is een goddelijk werk en de oorsprong en inval van alle genaden en van alle gaven...En boven dit aanroeren, in het stille van de geest, zweeft een onbegrijpelijke klaarheid, en dit is de verheven Drievuldigheid, waaruit dit aanroeren komt. Daar leeft en heerst God in de geest en de geest in God.*

De ontwikkeling in het geestelijk leven gebeurt in drie stappen, die volgens Origines (+250), reiniging, verlichting en vereniging genoemd worden en volgens Pseudo-Dionysius (6^e E): *via purgativa, illuminativa en unitiva*. Ook Willem volgt, vooral in zijn *Gulden Brief* die hij schreef voor de karthuizermonniken van de abdij Mont Dieu, deze benaming. Ruusbroec zou die drie wegen eigen namen geven: werkend leven, innig leven en godschouwend leven.

In vers 45 van zijn *Gulden Brief* schrijft Willem: *Het begin ten goede in het animale leven is de volmaakte gehoorzaamheid. Zijn vooruitgang is het lichaam te onderwerpen en dienstbaar te maken. De volmaaktheid is bereikt wanneer de gewoonte om goed te leven een genot is geworden. Het begin van de redelijke mens is te begrijpen wat in de geloofsleer wordt voorgehouden. Zijn vooruitgang bestaat erin zelf bepaalde gerechten te bereiden die lijken op diegene die hem worden voorgezet. De volmaaktheid wordt bereikt als het oordeel van de rede overgaat in liefde van het hart. Het begin van de geestelijke mens is de volmaaktheid van de redelijke mens. Zijn vooruitgang is het met ongesluierd gelaat de glorie van God te aanschouwen. Zijn volmaaktheid is: omgevormd worden tot hetzelfde beeld, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als doortrokken van Gods Heilige Geest.*

En verder schrijft hij: *...dan zal duidelijk worden hoezeer de toewijding van de gewoonste minnaar, gemeten naar uw normen, uitsteekt boven de kennis van de geleerdste vorser. Als de zoekende rede zwijgt, dan zal de toegewijde liefde zelf openbloeien in een eigen soort van kennis.*

Ruusbroec vindt inspiratie bij Willem

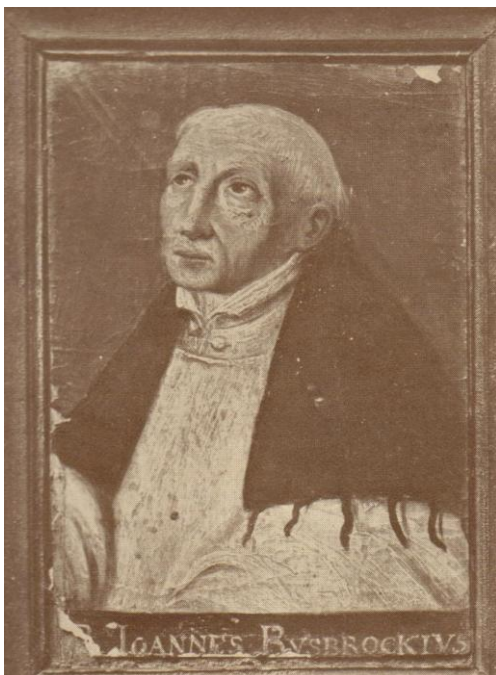
Willem was ongetwijfeld beïnvloed door de Alexandrijnse gnose van Origenes en de allegorische interpretatie van de H.Schrift volgens Augustinus. Willem was ook de inspirator van Ruusbroec, de mystieker van het Brabantse Zoniënbos.

God is een vloeiende en ebberende zee,
die zonder ophouden vloeit in al Zijn geliefden,
naar ieders verlangen en waardigheid.
En allen die zo begiftigd zijn in de hemel en op aarde,
doet Hij wederom teruggebben
met al wat zij bezitten en vermogen.

Ruusbroec Werken, I p 185

God is ons inwendiger dan wij in onszelf zijn
en Zijn werking is dieper in ons aanwezig
dan onze eigen werkzaamheid.
Daarom werkt God in ons van binnen uitwaarts,
de schepselen daarentegen van buiten inwaarts.

Ruusbroec Werken I, p 148



Figuur 11 Jan van Ruusbroec

Jan van Ruusbroec (1293-1381) was gedurende zevenentwintig jaar kapelaan in de St.Goedelekerk aan de Zavel te Brussel. Dan ontvluchtte hij de stad om zich in een hermitage te vestigen in Groenendaal, in het zoniënwoud. Tien jaar later was hij gedwongen om er een klooster te stichten onder de regel van St. Augustinus. Resten van het klooster zijn nog steeds te zien in het zoniënwoud. Daar schreef hij de meeste van zijn werken in zijn mooie beschrijvende moedertaal, het Brabants van die tijd. Hij was pragmatisch en liet zich niet in met de theologische discussies van zijn tijd.

Het gevaar voor een verkeerde interpretatie of een veroordelen van een tekst was in die tijd reëel en kon zware gevolgen hebben. Daarvan getuigt het verhaal van Margaretha Porete, een waarschijnlijk zeer orthodoxe begijn die door de bisschop ter

verantwoording werd geroepen voor haar werk *Miroirs des simples âmes*. Haar boeken werden te Valenciennes publiekelijk verbrand. Enkele jaren

later, in 1310 kwam de inquisiteur, Willem van Parijs nog enkele werken op het spoor. Hij haalde er slechts twee stellingen uit, die hij voorlegde aan twintig theologen van de Parijse hogeschool. Deze kwamen unaniem tot het besluit dat deze stellingen onorthodox waren en afweken van het ware geloof. Daardoor werd zij als hervallen ketterse veroordeeld en kwam op de brandstapel terecht. Zo kwamen alle begijnen in een kwaad daglicht te staan en werd hun orthodoxie nagetrokken. De officiële jacht op de ketterij van de vrije geest werd

geopend. Een van der stellingen luidt: *De in liefde verloren ziel neemt afscheid van de deugden en staat niet langer in hun dienst; zij moet de deugden niet langer beoefenen, maar deze deugden staan zelf in haar dienst.* Waarschijnlijk sterk onder de indruk van dit gebeuren, zet Ruusbroec zich in *Die gheestelike brulocht* sterk af tegen die betwiste citaten.

Ruusbroec zet zich af tegen de vrienden van de Vrije Geest

In die tijd waren er personen die zichzelf als geestelijk volmaakte mensen beschouwden, die de grootste graad van godsaanschouwing hadden bereikt, namelijk de natuurmystiekers. Zij verwierpen alle gezag van de kerk en elke vorm van kritiek van de geleerde theologie en werden later de vrienden van de Vrije Geest genoemd. Ook de begijnen stelden zich onafhankelijk op. Voor Ruusbroec en zijn tijdgenoten vormden vooral de vrienden van de Vrije Geest een bedreiging voor de gezonde spiritualiteit binnen de kerk. In zijn geschriften probeerde hij daar volgens zijn eigen inzichten tegen tekeer te gaan. Anderzijds ging een groot deel van zijn aandacht naar de Brusselse begijnen, aan wie hij een spiritualiteit heeft willen geven, conform aan de christelijke gedachte, zodat zij een officieel erkende positie in de kerk konden behouden.

In *Dat boecksken der verklaringhe* klaagt Ruusbroec de Vrije Geest aan:
Deze lieden gaan als volgt te werk: hun lichaam laten zij stil neerzitten zonder enige werkzaamheid, terwijl zij met ledige en onverdeelde zinnen in zichzelf ingekeerd blijven. Maar omdat zij zonder oefening zijn en zonder een minlijk aankleven aan God, kunnen zij zichzelf niet overschrijden, maar rusten in hun eigen wezen. En zo maken zij hun eigen wezen tot een afgod, want zij zijn overtuigd dat zij één wezen met God hebben en zijn: maar dat is onmogelijk. En hierom zijn zij ten zeerste bedrogen, zoals ik al meermaals gezegd heb.
(Werken, III, p 53)

De volgelingen van de Vrije Geest beoefenen de natuurlijke mystiek en zijn volgens Ruusbroec niet te bekeren, want zij menen God te bezitten in de diepte van hun eigen wezen. Zij aanvaarden niet dat God hun eigen ziel overtreft en evenmin dat Hij Zijn vrienden oproept tot nederige dienst aan de naaste. Schreef Ruusbroec dit uit volle overtuiging, of uit noodzaak, om zich te verdedigen tegen diegenen die zijn getuigenis verdacht en ongelooftwaardig vonden?

Anderzijds schreef Ruusbroec in dat zelfde boekje over *vereniging zonder differentie*. Broeder Geraert, die het werk kopieerde, schreef er direct bij dat die term *te hoog gegrepen* is. Alhoewel er in het evangelie staat: *Hij bad Zijn Vader dat al Zijn beminden één zouden zijn, zoals hij één is met de Vader*, verklaart de broeder dat Christus bedoelde niet zo één, als Hij één geworden is met de Vader, waardoor er één enige substantie der Godheid ontstaat, want dat is onmogelijk. Maar wel zo één als Hij zonder verschil één genieting en één zaligheid is met de Vader.

Hoe weinig kunt gij vermoeden
hoeveel zoetheit die mensen voelen
die Gods geest mogen smaken.

Pomerius, Leven van Ruusbroec

Ruusbroec en Geert Groote

Wanneer Geert Groote, die de titel van Magister in Parijs behaald had, op bezoek kwam en theologische bezwaren had tegenover Ruusbroecs gedachtengoed, repliceerde hij zonder omwegen: *Je valt nu over die theologische problemen, omdat jij nog niet verlicht bent.* Geert Groote vertaalde *Die gheestelike brulocht* in het Latijn en stelde voor om bepaalde woorden te veranderen, daar waar hij theologische bedenkingen had, maar hij twijfelde er niet aan dat de bedoeling van de goede prior van Groenendaal integer en gezond waren geweest. Het grote verschil tussen Geert Groote en Ruusbroec is dat God voor Ruusbroec een bron van vreugde en licht was, terwijl Groote de bekeerling was, die door boete en versterving het eeuwig leven probeerde te bereiken.

Ruusbroec beschrijft zijn Godservaring

Die gheestelike brulocht gaat over een bewuste en directe ontmoeting tussen de mens en zijn schepper, zoals verwoord in volgende passage: *In deze storm van minne strijden twee geesten, de Geest van God en onze geest. God neigt zich, door de Heilige Geest, tot in ons binnenste en daar worden wij in minne aangeroerd. En onze geest, door Gods werking en onze minnende kracht, dringt door tot God en neigt tot zijn binnenste en hierdoor wordt God aangeroerd. Uit deze twee bewegingen ontspringt de minnestrijd: in het diepste ontmoeten en in het innigste en meest doordringende bezoeken wordt elke geest door minne gewond.... Dit doet de minnenden vervloeien. Gods aanroeren en Zijn geven, ons minnend hunkeren en wedergeven, dat alles houdt de minne in stand...Zo worden Gods aanroeren en ons minnend hunkeren één eenvoudige liefde. Hier wordt de mens zozeer van minne bezeten, dat hij zichzelf en God moet vergeten, en niets meer weet van de minne.* (Werken I p.200)

Een spiegel der eeuwige salicheit, wordt als het meest rijpe werk beschouwd.

God heeft de ziel van elke mens geschapen als een levende spiegel, waarin hij het beeld van zijn natuur geprent heeft. Op die wijze leeft Gods beeld in ons en wij in Hem.... En het leven dat wij in God bezitten, is zonder meer één God; want het leeft met de Zoon ongeboren in de Vader, en het wordt geboren met de Zoon uit de Vader en het vloeit uit Hen beiden met de H.Geest. En zo leven wij eeuwiglijk in God en God in ons. (Moereels, Ruusbroec hertaald p 181)

De goede kok van Groenendaal verdedigde sterk zijn meester en schreef ook over *een heylich glorioes wijf, heet Hadewijck, een ghewarighe leresse*. Het is dank zij de gemeenschap van Groenendaal dat haar geschriften bewaard zijn gebleven. Maar de goede kok vindt dat velen de leer van Hadewijch niet kunnen verstaan, omdat hun inwendige ogen te donker zijn en niet genoeg openstaan voor de stille minne Gods.

Hadewijch

*Die scout (schuld), die minne maent (eist) der minne
Gjheet boven menschen sinne*

Hadewijch Strofisch gedicht 12 (74)29-30

Hadewijch, de 13^e Eeuwse begijn, die de minne mystiek vertegenwoordigt, heeft het over de *onledigheid* dit is het leeg maken van het gemoed om plaats te maken voor God. Daarbij gebruikt zij ook de term *orewoed*: de sterke begeerte naar de Geliefde.

Op een pinksterdag – het was dageraad, men zong de meten in de kerk en ik was daar aanwezig – kreeg ik een verschijning. Mijn hart en mijn aderen en al mijn leden schokten en beefden van begeer. Het verging mij zoals zo vaak: zó verwoed en vreselijk was het me te moede dat ik meende dat, als ik mijn Geliefde geen voldoening kon schenken en mijn Geliefde mijn begeerte niet vervulde, ik van verwoedheid sterven zou en stervende nog zou woeden. Ik was toen door de vurige minne zo angstig te moede en zo ellendig, - het leek wel alsof al mijn leden zonder uitzondering braken en al mijn aderen een voor een gespannen werden. De begeerte die mij toen gevangen had kan door geen taal, van wie dan ook, uitgedrukt worden. En wat ik er al over zou zeggen, het zou onbegrijpelijk blijven voor al degenen die de minne nooit gekend hebben als iets waar men met begeerte naar streeft en die door de minne nog nooit op die manier gekend zijn. (VII e visoen van Hadewijch vertaling Paul Mommaers)



Figuur 12 Begijnhof van Gent

Zoals bij de meeste christelijke mystici, onderkent Hadewijch het probleem tussen de rede en de minne. Volgens de mystiekkenner, de jezuïet Paul Mommaers staat een minne theologie dicht bij God dan een Rede theologie, maar is er het gevaar dat een overwicht van de minne verzandt in het agnosticisme. Daarbij zegt hij als grote intellectueel, heeft God de mens geschapen met de Rede. Het kan dus niet zijn dat de Rede van geen dienst meer zou zijn. Hiermede

wordt dan meteen het verschil tussen agnosticisme en de natuurlijk mystiek met

de christelijke mystiek aangesneden. De totale versmelting, het totaal één worden wordt beperkt door de rede en ook door de opgelegde dogma's.

Hadewijch verwoordt de interactie tussen Minne en Rede als volgt in haar achttiende brief:

Het zien der ziel...heeft twee ogen: Minne en Rede. Rede kan God niet zien dan in wat Hij niet is, Minne rust niet dan in wat Hij is. Rede heeft haar veilige paden waarover zij voortschrijdt. Minne voelt onmacht, maar onmacht helpt haar verder vooruit dan Rede. Rede komt vooruit in God door middel van wat God niet is. Minne let niet op wat God niet is en verheugt zich over haar onmacht tegenover wat God is. Rede heeft meer voldoening dan Minne, maar Minne heeft meer zoete zaligheid dan Rede. Toch zijn deze twee elkander onderling van zeer groot nut, want Rede onderricht Minne, en Minne verlicht Rede. Als Rede

zich dan overgeeft aan de begeerte van Minne en Minne zich laat dwingen en binden in het bestek van Rede, dan vermogen ze zeer grote dingen. Dit kan echter niemand leren dan alleen door ervaring.

In die ervaring verwijst Hadewijch naar *DieEne* die vrije wederliefde verlangt van het maaksel van zijn handen. De oneindigheid van haar verlangen naar *DieEne* geeft haar een vermoeden van de peilloze liefde die van God naar haar uitgaat.

Rede en minne in het oosten

Het totaal loslaten van de rede is voor het christendom een onmogelijke zaak. Het is in strijd met de theologie en de vastgelegde dogma's. Zo kan begrepen worden dat, wanneer de tekst van Ruusbroec *vereniging zonder differentie* aangehaald werd, broeder Geraert verplicht was een hersenspinsel naar voor te brengen met de boodschap dat er in de eenheidsbeleving niet *een enige substantie der Godheid* kan ontstaan.

De tekst, aangehaald in hoofdstuk III 'De eeuwige queeste' toont iets totaal anders: *Komende uit de oceaan keren de rivieren terug naar de oceaan. Zij worden zelf oceaan.* (Chandigya Upanishad). Patanjali formuleert het helder in zijn 'Yoga Sutra's': zowel de juiste kennis als de onjuiste kennis zijn een belemmering om tot de toestand te komen van *citta vritti nirodhah* of *het stilleggen van de inhouden van de geest*. (Yoga Sutra's I,6)

Juiste kennis is er wanneer het beeld, gevormd in de geest een exacte weergave is van het waargenomen object. Wanneer, uitgaande van het bekomen beeld, de rede denkconstructies opbouwt, dan ontstaat ook kennis. Deze is eveneens een hinderpaal voor het bekomen van de totale rust van de geest, die niet mag gestoord worden door de voortdurende modificaties van de inhouden van die geest. Wanneer de rede in het christendom een dogmatische noodzaak is, is die voor de yogi een hinder om tot de ware aard van zijn wezen te komen.

Meester Eckhart

Meester Eckhart, rond 1260 nabij het Duitse Gotha geboren, trad in bij de dominikanen en verwierf de titel van "Magister" in Parijs, vandaar de toenaam 'Meester'. Na functies als generaal overste, professor en prior wordt hij een veel gevraagd predikant. Hij ontdekt vooral in de vrouwenkloosters een levendige belangstelling voor mystiek. In 1326 werd door de aartsbisschop van Keulen Hendrik van Verneburg een proces tegen hem geopend, wegens verspreiding van een gevaarlijke leer in zijn Duitstalige preken voor het volk. Hij moet 49 van zijn uitspraken weerleggen, wat hij doet in zijn *Rechtfertigungsschrift*. Na een openbaar afzweren van al wat hij ooit heeft geschreven of gezegd en na een vergeefs verzoek bij de paus, sterft de meester van de Rijnlandse mystiek op een onbekende plaats en tijd. Eckhart was geïnspireerd door de Griekse en latijnse kerkvaders, het joodse neoplatonisme en de Arabische denkwereld, met name van Averroës. Uiteraard leerde hij ook van de mystici, vooral vrouwen, voor hem: Hildegard van Bingen (1098-1179), Mechtild van Maagdenburg en Mechtild van Hackenborn (1241-1294) Hij was vooral bezorgd met de innerlijke vorming van zijn onderdanen en vertrouwelingen, meer dan de stipte navolging van de kerkelijke voorschriften.

In zijn geschriften heeft Eckhart het over 'het Ene', 'de ongenatuurde natuur', of 'de stille woestenij van God'. In de ziel bevindt zich het 'zielevonkje'. Het schouwt God

onmiddellijk. De aanleg van het zielevonkje is vreemd aan alle geschapenheid en verheven boven tijd en ruimte.

Het is een genade wanneer de mens graag over God leest of hoort. Zich in gedachten met God bezighouden is edel, Hem kennen een troost, zich in liefde met Hem verenigen hemels. Reeds op aarde kan de mens de hemelse vreugde genieten, en wel naarmate hij zich daarvoor openstelt.... Verwerpt een adelaar zijn kind dat niet in de zon kan schouwen, een geestelijk kind vergaat evenzo. Wie hoog wil bouwen, moet een diep fundament graven... de grondslag is het volgen van Christus in zijn armoede van Geest....Het is geen leegloper die op God wacht, het is een werk dat elk ander werk overtreft. (cfr St. Bernardus).... Wie zijn leven vindt, zal het verliezen en wie zijn leven verliest om mijnentwil, zal het vinden (Anweisung zum Schauenden Leben)

De grond van de ziel wordt alleen geraakt door God. Hoe meer ontledigd de mens van het geschapene is, des te klaarder vult het licht zijn ziel. Waarheid en inzicht worden haar deel. (Predigten 'Von der ewigen Geburt')

Evenzo moet de ziel, wil zij God kennen en ervaren, vast staan in God: hoop noch vrees, vreugde noch verdriet, liefde noch leed of wat ook mogen in staat blijken haar uit het evenwicht te brengen.... De ziel dient van alle aardse dingen ver te zijn en wel zó dat het één haar niet nader is dan het ander: gelaten moet zij boven alle dingen staan. Verder is de hemel onaantastbaar door tijd en ruimte. Niets hindert de ziel zozeer als tijd en ruimte. Tijd en ruimte zijn altijd maar gedeelten, God evenwel is één. Zo de ziel God wenst te kennen, heeft zij zich te verheffen boven tijd en ruimte, omdat Hij noch het een noch het ander is. Om het Rijk Gods te kennen is het tenslotte nodig, dat de ziel ook zichzelf vergeet en verliest, anders ziet zij God niet. (Predigten, 'Scitote quia prope est regnum Dei' Luk 21,31)

Naarmate de ziel meer van zichzelf loskomt en van al wat niet is, ervaart zij een sneller, zoeter, en zaliger drang naar het Ene. Minder gelijkvormig aan zichzelf en aan het niet werkelijk zijn, wordt zij geleidelijk meer gelijkvormig aan hetgeen zij nastreeft....Onze Heer smeekte zijn Vader, dat wij met Hem en in Hem één zouden zijn (Joh 17,22), niet alleen maar ver-enigd.... Zoals het beeld van vuur en hout: wanneer het vuur het hout doet ontvlammen en branden, wordt het hout door het vuur verteerd en verliest het zijn wezen.... Evenwel komen vuur en hout niet tot rust, bedaren en voldoening, totdat het vuur zichzelf in het hout baart en daaraan zijn natuur en zijn wezen meedeelt: zó is alles één vuur, beiden gelijk eigen, zonder enig onderscheid. Daaraan gaat echter vooraf: rook, onderlinge strijd, knetteren, geweld over en weer. Maar is alle ongelijkheid weggenomen en afgelegd, dan wordt het vuur stil en zwijgt het hout. (Das Buch der göttlichen Tröstung)

Diegenen die genodigd zijn, komen niet, staat er in het Evangelie. De eerste zegt: ik heb een akker gekocht en moet die noodzakelijk gaan bekijken (Luk 14,18). Met akker is alles bedoeld wat aarde is. Zolang de ziel zich hecht aan het aardse, heeft zij geen lust in het gastmaal. De ander slaat de uitnodiging af met de woorden: 'Ik heb vijf span ossen gekocht en moet ze gaan proberen. In de vijf span ossen zie ik de vijf zintuigen. Elk zintuig is tweevoudig, dat vormt vijfspan. Volgt de ziel de vijf zintuigen, dan verschijnt zij niet op de feestdis. (Predigten 'Homo quidam fecit cenam magnam')

Teresa van Avila

Teresa van Avila, ongeschoeide karmelietes (1515 –1582) beschrijft haar geestelijke ervaringen als het verkennen van een burcht. In haar meesterwerk, de *Innerlijke Burcht* beschrijft zij hoe zij de verschillende verblijven van de burcht verkent. Daarbij wordt het zicht vrijgemaakt op de weg naar het centrum van de burcht, een weg begaanbaar voor ieder die de prijs wil betalen. De lezer wordt uitgenodigd zich niet zoals de meesten, met de eerste helft van de tocht tevreden te stellen, maar ook de andere helft aan te durven. Haar eigen ervaring neerschrijven in een tijd waar de inquisitie nog steeds actief op zoek was naar afwijkingen van de officiële leer van de kerk was niet zo vanzelfsprekend.

In het eerste verblijf is de ziel *zo volgepropt met rijkdom, eergevoelens of beslommeringen, dat ze, al verlangt ze haar schoonheid te zien en ervan te genieten, geen toegang krijgt* (de innerlijke burcht 2,14). Zo wordt verblijf per verblijf verkend, tot in het zevende en meest centrale en tevens laatste verblijf van de zieleburcht. Het is het verblijf van God. Wie dit verblijf bereikt, wordt één met God. Teresa citeert Joh.17,21, waar Jezus bidt *dat allen één mogen zijn met de Vader en met Hem, zoals Hij in de Vader is en de Vader in Hem* (de innerlijke burcht 2,7): *Ofer een grotere liefde bestaat dan deze weet ik niet. Maar laten wij niet na, allen er binnen te treden. Dit verblijf wordt gekenmerkt door de grenzeloze eenvoud. De uitnodiging om in het laatste verblijf binnen te treden, is niet voorbehouden aan een elite. De uitnodiging 'Komt naar de bruiloft' (Mt.22,4) is tot allen gericht.*

Hoe komt men zover? Teresa noemt twee dingen die als de voor- en keerzijde zijn van dezelfde medaille. *Het staat vast dat wanneer we ons van elk schepsel onttedigen, ons ervan onthechten uit liefde tot God, deze Heer ons met zichzelf zal dienen te vervullen* (Innerlijke Burcht, 2,7). Dat is de keerzijde: *wordt leeg aan al wat niet God is, word arm, stem erin toe alles te verliezen*. De voorzijde is een onmetelijk verlangen naar God. Armoede, en hoop zijn als twee zusters onafhankelijk met elkaar verbonden. *Wil de Heer zich ontfermen over deze ziel, die van verlangen geleden heeft en nog lijdt...dan brengt Hij haar...in zijn verblijf, het zevende*. (Innerlijke burcht, 1,3) Daarbij versterken leegte en verlangen elkaar. Hoe meer men naar God verlangt, des te meer al het andere zijn aantrekkingskracht verliest. En hoe meer men leeg wordt aan al wat niet God is, des te meer het oorspronkelijke, aangeboren verlangen naar God wordt vrijgemaakt.

Hier wordt de mens eindelijk ten volle 'persoon', iemand in wie God ongehinderd 'klinkt'. Hier bereikt de wil zijn hoogste mogelijkheden en zijn grootste vrijheid. Hier worden alle menselijke grenzen doorbroken. Alles wat hier gebeurt, zegt Johannes van het Kruis (1540-1591), is goddelijk. En Teresa spreekt van een zelfvergeten waardoor de ziel werkelijk niet meer schijnt te bestaan. Het zevende verblijf is God, Gods oneindigheid, en die kan men exploreren in eeuwigheid.

Johannes van het Kruis

Johannes van het Kruis, tijd- en geestesgenoot van Teresa, beschrijft in het gedicht de *Zangen van de ziel*, beter gekend als *De donkere nacht* zijn geestelijk avontuur, waarbij zijn nachtelijke vlucht uit zijn gevangenis als symbool staat voor zijn beleving van de vereniging in liefde met God.

1

In een donkere nacht
hunkerend, ontvlamd in liefde,
o gelukkig overkomen!
ging ik ongemerkt naar buiten,
reeds lag mijn huis in rust.

5

O nacht die gidste, jij!
O nacht, beminlijker dan het ochtendgloren!
O nacht, jij hebt verbonden
bemінде met bemінде,
bemінде in de bemінде omgevormd.

De donkere nacht staat voor loutering op twee gebieden. Er is eerst loutering van de zinnen, waardoor de ziel gelouterd wordt en aangepast aan de geest. De andere is de loutering van de geest, waarbij de ziel gelouterd wordt en ontbloot, waardoor zij wordt aangepast en geschikt gemaakt voor de vereniging in liefde met God.

Nogmaals de dualiteit tussen dogma en mystiek

Wenn man versteht und fühlt,
dass man schon in diesem Leben
an das Grenzenlose angeschlossen ist,
ändern sich Wünsche und Einstellung.
Letzten Endes gilt man nur wegen des Wesentlichen,
und wenn man das nicht hat,
ist das Leben vertan.

C.G.Jung, Erinnerungen

In de nazomer van 1993 verbleef ik op een yoga congres in Zwitserland te Zinal. Ik had er, om de verloren uren te vullen, het boek 'Der Mensch und seine Symbole' van C.G. Jung meegenomen. Het ging er onder ander over de dromen. Men kan zich de dromen herinneren, als men voor het slapen gaan er zijn aandacht op vestigt dat die droom moet onthouden worden. Ik paste die wenk toe en had daarbij het voordeel van te slapen in een slecht en te kort bed, waardoor ik na elke droom wakker werd en mij die droom goed in het geheugen kon prenten vooraleer opnieuw in te slapen. Mijn eerste droom was veelzeggend: ik werd achtervolgd en vluchtte in de Brugse Onze Lieve Vrouwekerk. Ik liep naar de toren, klom naar boven in het houten gebinte tot ik niet meer hoger kon. De achtervolgers wilden mij op een houten balk vastspijkeren, maar ik kon nog net ontsnappen en werd wakker. Lange tijd worstelde ik met deze droom. Stilaan hielpen Jung en de yoga mij deze uit te klaren. Ik was verankerd en vastgebonden niet alleen aan mijn werk, mijn streek, mijn bedrijf, maar vooral aan de dogma's van mijn geloof. Deze deden mij twijfelen, of ik het yogapad wel verder mocht volgen tot zijn diepste beleving. Met het verlopen der jaren en door het volgen van de yoga-academie verdween automatisch die tweespalt. Ik heb de relativiteit, niet alleen van mijn werk, mijn land en mijn leven ingezien, maar ook van mijn godsdienst. Deze is ook maar een verschijnsel in de fenomenale wereld. Ik ben ontsnapt aan de verankering en voel mij vrij.

4 Enkele andere vormen van mystiek

Wie anderen kent is wijs;
wie zichzelf kent is verlicht.

Tau-te-tjing hfdst 13

De kabbala

Na een rondreis door de christelijk geïnspireerde mystiek, is het goed een ommetje te maken bij een andere mystieke traditie, namelijk de kabbala, de Joods of Hebreeuws geïnspireerde mystiek. Daarbij moet onmiddellijk gezegd worden, dat de kabbala nooit aan enig volk of ras van onze huidige wereld heeft toebehoord, doch dat zij, zoals trouwens elke mystieke traditie, universeel is. China, India, Chaldea, Egypte, Griekenland, en Rome hebben hun kabbalistische tradities, analoog aan die der Joden. Daar komt opnieuw het verhaal van Atlantis ter sprake, dat ook van deze mystieke strekking aan de oorsprong zou liggen. Mevrouw Blavatsky beweert zelfs in haar boek ‘De Geheime Leer’, dat de Hebreeuwen de kabbala overgenomen hebben via de Chaldeeërs uit Voor-India. En ook Japan kent een traditie waar de *Boom des Levens*, zoals bij de kabbala, centraal staat.

De kabbala is een systeem van kennis, waarvan alle delen nauw samenhangen. Vóór alles realistisch, doet dit systeem ons begrijpen, hoe men in de oudheid, zonder over directe proefondervindelijke gegevens te beschikken, wetenschappelijke ‘zekerheden’ kon vermoeden, zekerheden welke wij ons ten slotte, dank zij voorzichtig zoekend rondtasten, hebben eigen gemaakt, en hoe men in die oudheid de allerhoogste metafysische waarheden kon ontdekken. (Pierre Piobb in ‘L’évolution de l’occultisme et la science d’aujourd’hui’ 1910)

Volgens Dion Fortune, in zijn boek ‘De Mystieke Kabbala’, is de kabbala een levend ding, iets dat met de mens, met de evolutie, groeit. Zij toont aan, glashelder, hoe het denkvermogen, middels het kabbalistisch symbool, De Boom des Levens, kan doordringen tot de geheimen van ieder metafysisch systeem, iedere godsdienst, ieder pantheon. Zij ziet in het geheel, een levend symbool van de eeuwigdurend-veranderende, steeds-beweeglijke en nimmer-starre of verstarrende, onzichtbare werkelijkheden achter de verschijnselen, een symbool dat ieder mens, ieder ras, voor zich interpreteert.... Men komt erdoor nader tot zijn God, onder welke vorm men zich Die dan ook wenst voor te stellen, men wordt zich het Goddelijke Bestel bewust en krijgt er intuïtief een begrip van.

De esoterische kabbala betreft de geheime kennis van de ongeschreven thora (vijf boeken van Mozes), die God mondeling zou geopenbaard hebben aan Adam en vervolgens aan Mozes. De Mozaïsche wet betreft de exoterische basis van het Joodse geloof, maar de kabbala biedt de mogelijkheid om rechtstreeks met God in contact te komen.

De *Otz Chiim*, de Boom des Levens, vormt de basis van de kabbala. Het is een composiet symbool, dat bedoeld is om de kosmos in zijn geheel en de ziel van de mens zoals die daaraan is verwant, want ook hier geldt het gezegde: zo boven zo beneden, voor te stellen. De kabbalist gebruikt de Boom om de ingewikkelde zichtbare en onzichtbare bestaansmogelijkheden in de zichtbare natuur, of in de verborgen diepten der ziel te onderzoeken en te berekenen. Eigenaardig is dat de Boom ingedeeld is volgens structuren die door de yoga bekend zijn. Zo zijn er de *Drie Zuilen* die verwant zijn met *Ida* en *Pingala*, de

twee zijkanalen en *Shushumna*, het middenkanaal. Volgens het Chinese systeem worden Yin en Yang, de twee tegenovergestelde principes tot evenwicht gebracht in een midden-derde. Het opstijgen van *kundalini* door het middenste *shushumna* kanaal wordt bij de Kabbala vertaald als het opstijgen van de energie langs de middelste zuil van de Boom. Zoals bij de yoga de duizendbladige lotus zich in de sahasrara chakra, boven op het hoofd bevindt, stemt deze overeen met Kether, de kroon die op het hoofd rust. In die boom zijn er tien sferen, de tien heilige Sephiroth. Deze moeten macrokosmisch opgevat worden en zijn de sleutel tot de verlichting. Ze zijn met elkaar verbonden via 32 paden die microkosmisch zijn en de sleutel voor de geestelijke diagnose bevatten. Zo vindt de zoeker, zowel in de mens als in de natuur, de sleutel tot de Boom.

De soefi's



Figuur 14 Draaiende derwischen komen in trance

volgden en naar vereniging met God streefden, keerden de uiterlijkheid van de islamitische maatschappij de rug toe en verenigden zich in gemeenschappen, die de zoekers naar de wijsheid, of de soefi's genoemd werden. Uit die strekking zijn de 'Draaiende derwischen'

ontstaan, die nog steeds hun mystieke ervaring bekomen via draaiende bewegingen.

Sommige hermetici zijn in de vierde eeuw, om aan de steeds onverdraagzaam wordende kerk te ontsnappen, gevlucht naar Arabië, waar zij de bestaande esoterische geschriften in het Arabisch vertaalden. Zij noemden zich soefi's, wat afgeleid van het Griekse woord sophia, wijsheid betekent. Toen in de zevende eeuw een zekere Mohammed ten tonele verscheen en er zijn leer verspreidde, maakte hij onderscheid tussen exoterie als islam en esoterie als *imân*. De gemeenschap bestond dus uit moslims die alleen de exoterische betekenis van de koran kenden en uit *mu'minîn*, die de esoterische inhoud begrepen. Ali, de schoonzoon van Mohammed, werd door de bevolking beschouwd als de eerste imam. Hij werd gezien als deelgenoot van alle geheimen van de schepping. Degenen die

hem



Figuur 13 Derwischen dansen op het ritme van de muziek

Het taoïsme

Als het Tao verloren gaat, komt de deugd

Als de deugd verloren gaat, volgt de menslievendheid.

Als de menslievendheid verloren gaat, volgt de gerechtigheid.

Als de gerechtigheid verloren gaat, volgt het ritueel.

Het ritueel is dus verwording van trouw en geloof, en het begin van verwarring.

Tau-te-tjing hfst 38

Met dit vers wordt het China van Lau-Tse (-350) aangesproken. Het toont een verschuiving van het innerlijke naar het uiterlijke, hetgeen uiteindelijk tot verwarring leidt. ‘Vormelijkheid nu is de schors van oprechtheid en trouw, en ’t begin van verwarring’ De taoïsten raden het individu aan om zich tijdens zijn leven weer op de oorsprong te richten en zich van de uiterlijke verschijnselen af te keren op weg naar de kern van het eigen wezen.

Deze dingen zijn sinds oeroude tijden een geworden:
de hemel is door eenheid klaar geworden;
de aarde is door eenheid vast geworden;
de geest is door eenheid geestelijk geworden;
de vallei is door eenheid vol geworden;
alle dingen zijn door eenheid tot bestaan gekomen.

Tau-te-tjing hfst 39

Hier wordt het beeld van de oorspronkelijke zuiverheid opgeroepen. De nadruk van het Chinese denken ligt op de reis die individu en gemeenschap terugvoert naar deze oorspronkelijke zuiverheid, een code van eenheid.

Teilhard de Chardin

Teilhard de Chardin (1881-1955) toont aan dat het niet materiële aspect zich in toenemende mate manifesteert, naarmate de samenstelling van de materie complexer wordt. Door zijn fascinatie met de dynamische beweging van het heelal in een onomkeerbare richting en door de culturele code van zijn omgeving, was Teilhard geneigd om alle wetenschappelijke en technologische vooruitgang te zien in het kader van een groeiend menselijk bewustzijn. Teilhard was er van overtuigd dat het goddelijke zich binnen het individu bevindt: *Het koninkrijk Gods is in ons*. In het christelijk geloof heeft de mens niet alleen het vermogen om de eenheid te ‘kennen’, maar ook om deze te ‘zien’. De dynamiek van het transformatieproces dat aarde, mens en heelal ondergaan, moet als een samenhangend proces gezien worden binnen een totaal systeem. *De stof heeft maar één allesomvattend patroon, zij vormt naar haar structuur een totale eenheid (heel-al)*. Alle werkelijkheden komen samen op het uiteindelijk punt. *Geen enkele werkelijkheid kan door onze geest, ons hart, onze handen in het wezen van haar begeerlijkheid worden gevat, zonder dat wij door de structuren der dingen verplicht worden terug te gaan naar de eerste bron van haar volmaaktheid*. Dat stemt overeen met het idee van het Tao, waarbij alles zijn oorsprong heeft in het Ene. Bij Teilhard is dit het omega-punt, waarin alles convergeert en samenvloeit. Teilhard houdt zijn intuïtie uiteindelijk binnen het christelijk kader. Volgens de begrippen van Teilhard is het Taoïsme alfa gericht en het teilhardisme omega gericht. Met andere woorden, vóór alfa, is er in het Taoïsme het Tao, na omega is er voor Teilhard het Koninkrijk Gods.

Zie, de dingen die hun bloei gehad hebben,
ze keren weer naar hun oorsprong.
Teruggaan naar de oorsprong wordt vrede genoemd;
het betekent terugkeer naar het lot.
Terugkeer naar het lot wordt eeuwigheid genoemd.
Wie de eeuwigheid kent, heet verlicht,
wie de eeuwigheid niet kent, loopt blindelings in allerlei ellende.
De eeuwigheid kennend, omarmt hij alles.

Alles omarmend, kan hij tot grootmoedigheid komen.
Grootmoedig zijnde,
kan hij alomtegenwoordigheid bereiken.
Alomtegenwoordig zijnde,
kan hij oppermachtig worden.
Oppermachtig zijnde, wordt Tao zijn deel.
Wie tot Tao komt, is eeuwig.
Al vergaat zijn lichaam, hij gaat nimmer ten onder.

Tau-te-tjing hfst 16

Dat wat doet leven, sterft niet;
hetgeen tot leven gebracht is, sterft;
dat wat transformatie veroorzaakt,
wordt niet getransformeerd;
alleen hetgeen getransformeerd is, wordt getransformeerd.

Houai Nan Tze, VIIe traktaat ca 100 v.C.

Teilhard had kritiek op de oosterse leer, die toestaat dat de menselijke individualiteit ten onder gaat in de uitgestrekte oceaan van gemeenschappelijke spiritualiteit. Het handhaven van de gehele mens binnen de context van het collectief bewustzijn, was voor hem essentieel: verenigd worden en toch zichzelf blijven, samen gaan zonder te versmelten.

6 Het Yoga pad

Op welke wijze de mensen ook tot Mij komen,
zo verwelkom ik hen;
welk pad zij ook volgen,
dat pad is het Mijne,
o zoon van Pritha.

Bhagavad Gita Hfst IV, 11

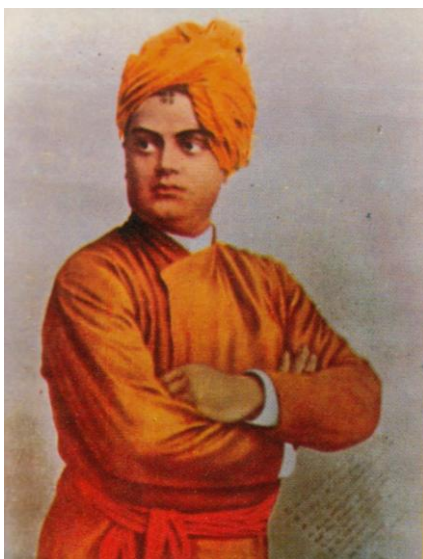
Vijf jaar terug, wanneer ik nog volop in de hectische business doende was als bedrijfsleider van een kleine onderneming, vond ik dat het zinloos was enkel maar tijd te hebben voor de zaak en voor niets anders dan de zaak. Ik zei tegen mijn familie dat ik niet zou willen dat er op mijn lijkrede gezegd wordt: deze man heeft zijn ganse leven hard gewerkt en daarmee is zijn verhaal ten einde. Voor mij was het leven méér dan enkel werken, uitdagingen aangaan en meegesleept worden in de hectische business wereld! Daarbij had ik verschillende werken van Krishnamurti gelezen. In zijn werken toont hij aan hoe alles relatief is. Een voor een breekt hij de bindingen af met de vaste waarden van de samenleving, tot dat er niets meer overblijft om zich aan vast te hechten. Hij dwingt de mens om verder te gaan, over de grens van het waarneembare. Mede onder de indruk daarvan vond ik dat ik, tijd of geen tijd, toch iets moest doen om aan mijn zelfverdieping te werken, om te onderzoeken wie ik in feite ben en wat de diepste kern van mijn bestaan is. Ik was reeds lang vertrouwd met yoga, had al vele boeken gelezen, maar het was nog niet allemaal beleefd. Ik wist dat yoga technieken kende om tot die zelfkennis te komen, maar ik wist niet hoe er aan te beginnen. Ik moest een middel vinden om mij die technieken eigen te maken, om de innerlijke weg te bewandelen. Ik zocht overal in mijn omgeving vruchteloos naar een yogaleraar die dieper op de materie kon ingaan. Ik volgde wel bij tien yogaleraren enkele lessen, maar stelde steeds vast dat er weinig Bezieling, weinig Kennis en weinig Inzicht was. Bestond de mogelijkheid om tot het diepe Zelf te komen dan maar enkel in de boeken? Wonen de mensen die de weg kunnen tonen enkel in het verre oosten? Was het mogelijk om hier in ons landje een baken te vinden, die de weg wijst naar de innerlijke beleving?

Mijn gedachten gingen naar de Lourdesreis die ik meer dan 30 jaar geleden meemaakte. Ik had die reis gewonnen en stemde in om de reis, georganiseerd door het bisdom, mee te doen, maar dan als brancardier, zo kon ik mij ten dienste stellen. Ik wou absoluut niet met de massa in processie slenteren achter de vlag van de parochie naar de grot, 's namiddags het huisje van Bernadette bezoeken, dan wat Lourdeswater kopen en 's avonds nog enkele pintjes drinken in een van de ontelbare cafés van het bedevaartsoord. Een ganse week waren wij 's morgens vanaf zes uur in de weer, haalden de zieken uit hun bed, reden er mee tot aan de grot, reden terug een steile berg omhoog tot aan het hospitaal voor het middagmaal, voerden de zieken naar de baden. Daar werd ik geconfronteerd met alle menselijk lijden, stond ik oog in oog met de ongeneeslijke zieken in hun kwetsbare naaktheid. Wij dompelden de zieken onder in het water, droogden hen af, kleeadden hen weer aan. Dat alles gebeurde, terwijl er luidop gebeden gereciteerd werden. Dat alles maakte een diepe indruk op mij. De zieken waren ons enorm dankbaar en het verheugde ons, dat wij hen wat hoop konden geven. Op de laatste avond was er met alle vrijwilligers, verpleegsters, brancardiërs en de proost een gespreksavond en de afgelopen week werd geëvalueerd. Iedereen was zelfvoldaan van het werk, de inspanning die geleverd was en het feit dat wij de zieken naar best vermogen hadden bijgestaan en hen een onvergetelijke week hadden bezorgd. Iedereen voelde zich gelukkig en geprezen voor de inzet en, wanneer naar de opinie van elkeen gevraagd werd, scheen de

gespreksronde snel ten einde te lopen, aangezien iedereen ongeveer dezelfde mening toegedaan was. Toen het mijn beurt was, zei ik dat het zeker wel goed was, wat wij de voorbije week gedaan hadden, maar dat ik ergens in mijn binnenste een onvoldaan gevoel had, dat het goede dat wij gepresteerd hadden mij een illusie scheen, en dat het geluk nog iets anders moest zijn dan enkel het doen van goede zaken voor de evenmens, het geluk was misschien iets dat nog dieper lag. Ik wist niet wat het was, ik had niets dieper beleefd, maar ik had het gevoel dat het ware geluk een andere en diepere beleving moest zijn. Ik had noch de woorden noch het klaar inzicht om mijn gevoel kenbaar te maken. Er ontstond een spontane verontwaardiging in de groep, ik mocht niet twifelen aan de goede voornemens van zovele mensen en het geluk dat dit meebracht. Ik had duidelijk een steen in de kikkerpoel gegooid. Ik was de tegendraadse man en iedereen bleef bij zijn zelfvoldaanheid. Bij het terugkeren naar onze kamer, liep de oudste brancardier, een bedrijfsleider uit Wervik die jaarlijks als brancardier een week naar Lourdes ging, met mij mee. Wij hadden reeds dikwijls samen gesproken, en ik had steeds met aandacht naar zijn levenswijsheid geluisterd. Hij zei: 'Paul, ik versta wat jij daarnet bedoelde'. Ook hij was een zoeker die de mening toegedaan was dat geluk een diepere beleving moest zijn dan het tevreden zijn over zijn eigen daden.

Met dit gevoel, dat in onze wereld, het geluk niet te vinden is, liep ik gans mijn leven rond. Ik was overtuigd dat de yogaweg een middel bood om tot dat diep geluk te komen, maar wie zou mij kunnen zeggen hoe alles verder moest? Ik was reeds sedert mijn 19 jaar in contact gekomen met yoga, had lessen gevolgd en boeken gelezen. Velen hadden aangehaald dat de yoga een antwoord kon zijn op de weg van de spirituele queeste, maar het bleef allemaal vaag en weinig concreet.

Na die lange zoektocht las ik in 1998 een artikeltje van een zekere Atma Muni, in het tijdschrift voor Yoga. Daarin verklaart hij: *De weg van yoga is de weg naar de kennis van het Zelf. Die weg is niet eenvoudig. Het een weg van groeiend inzicht, maar ook een praktische weg, een weg van ervaring en verder: In de Schriften verwijst men naar de waarheid als een realiteit die wij met de conditionering van ons bewustzijn niet kunnen zien. Er zijn middelen om die conditionering te doorbreken. Pas dan kun je in contact komen met het bewustzijn. En nog verder: God is niet ver weg of abstract. In de klassieke literatuur zegt men dat voortdurend. Het staat ook heel mooi in een hedendaags boek, Autobiografie van een yogi (Yogananda): 'God is dichterbij u dan uw eigen adem, dichterbij u dan het kloppen van uw eigen hart.'* Ik zal het nuchterder zeggen, minder poëtisch:



Figuur 15 Swami Vivekananda

je bent niemand anders dan je eigen wezen. En de rest: je persoonlijkheid, je talenten, dat is niets anders dan een manifestatie van je wezen, zoals de hele wereld een manifestatie is van het Wezen, de Essentie. En die Essentie heeft bij ons de naam God gekregen.... Ik probeer mensen die daarom vragen te helpen, door ze een opstapje te geven, zodat ze over het muurtje kunnen kijken. Meer is het niet.

Daarmee wist ik genoeg. Ik nam contact op met Atma Muni en ging yoga academie volgen te Mechelen.

Een gekend voorbeeld van een man die in contact kwam met de oude yogatraditie, is dat van swami Vivekananda. Vivekananda (1863-192) die schitterende studies deed aan de universiteit van Calcutta, stelde zich vele vragen over de

diepere betekenis van de dingen. Om een antwoord te vinden op zijn vragen, ging hij naar Ramakrishna (1836-1886), die toen reeds gekend was als een spirituele man met aanzien. Wanneer hij hem voor het eerst zag, vond hij dat Ramakrishna er als een gewone man uitzag. Kan dat die uitzonderlijke spirituele leider zijn, vroeg hij zich af. Vivekananda stelde op de man af de volgende vragen: ‘Mijnheer, gelooft u in God?’ Het antwoord was een overtuigende ‘Ja’. Direct stelde Vivekananda de volgende vraag: ‘Mijnheer, Kunt u dit bewijzen?’ Opnieuw was het antwoord: ‘Ja’. Vervolgens vroeg Vivekananda: ‘Hoe?’ Onmiddellijk kwam het antwoord: ‘Omdat ik hem zie juist zoals ik u hier zie, maar enkel in een meer intensere zin.’

Wat is nu yoga? Het is een van de 6 klassieke Indische filosofische systemen of *Darshanas*. Samen met Vedanta behoort yoga tot de best gekende systemen in het Westen. Die *Darshanas* kunnen niet zomaar vergeleken worden met de westerse filosofieën, zij tonen ook de weg en de techniek om het doel te bereiken. Het doel van die *Darshanas* is het bereiken van de absolute vrijheid en de volmaakte spontaneïteit. Het gaat over het bewustzijn, losgemaakt van zijn conditionering in de tijd, en ontdaan van zijn psycho-fysiologische structuren. Degene die deze staat bereikt, is bevrijd van het tijdelijke en kent de ware onbeschrijfbaar vrijheid. Yoga is als praktisch systeem een van die *Darshanas*. Er zijn verschillende yogavormen in India die op de meest concrete en praktische wijze helpen dit doel te verwezenlijken.

De meest ‘klassieke’ vorm van yoga, die zeer concreet en systematisch is uitgewerkt is het achtvoudig pad van Patanjali. Door het in acht houden van morele regels (*yama en niyama*) (1 & 2) worden de emotionele stoornissen, te wijten aan morele gebreken in iemands aard, geëlimineerd. Vervolgens wordt door het beoefenen van *asana* (3) of lichaamshoudingen, de stoornissen die in het fysieke lichaam ontstaan, verwijderd. Dan worden de stoornissen, veroorzaakt door onregelmatige of onvoldoende stroming van levenskracht of prana, weggewerkt door het beoefenen van *pranayama* (4), of de controle op de energiestromen, onder ander door middel van ademhaling. Vervolgens is er de techniek van *pratyahara* (5), die de storing, komende van de zintuiglijke organen, uit de weg ruimt. Eenmaal al die storingen weggewerkt, kan de *sadhaka* of yogabeoefenaar de drie trappen van innerlijke yoga (*antaranga yoga*) aanvangen. Deze zijn: *dharana* (6) of concentratie, dit is het begrenzen van de geest binnen een bepaalde ruimte. Ononderbroken *dharana* vloeit in *dhyana* (7) of meditatie over; de geest is volledig en ononderbroken in het voorwerp geabsorbeerd. Het is louter een doorgedreven techniek om het psychisch instrument, de geest te reinigen en geschikt te maken om kennis te kunnen verwerven omtrent het gebied van de Werkelijkheid die achter de wereld der verschijningsvormen schuilgaat. Het is de bedoeling om alle storingen, van welke aard ook, in het meer van de geest tot rust en stilstand te brengen, zodat de yogi de bodem kan zien. Er ontstaat dus een proces van condensatie die uiteindelijk leidt tot *samadhi* (8) of geestesvervoering ook wel contemplatie genoemd. Daar wordt het denken geheel versmolten met het onderwerp van *dhyana* en het zelfbewustzijn verdwijnt. Patanjali definieert het doel van de yoga als het bereiken van een toestand waarbij de geest sereen is, bevrijd van alle storingen, waarbij alle inhouden van de geest tot rust gebracht worden. (*yoga citta vritti nirodhah*). Geen enkele beschrijving kan de aard van deze toestand, die alle ervaringen van het dagelijks leven te boven gaat, duidelijk maken. De allerbelangrijkste factor is alleszins de ervaring van het volledig versmelten van de drie factoren: het waarnemen, het waargenomene en de waarnemer tot één.

Er zijn veel yogaboeken op de markt die op een bevatte en begrijpelijke wijze trapsgewijze de technieken aanleren. Het behoort niet tot het opzet van dit werk daar verder op in te gaan.

De oude Indische geschriften staan vol van verwijzingen naar het Wezen der dingen. Zij zijn lichtbakens op de weg van de zoekende. Enkele citaten zijn in dit werk, tussen de teksten door, opgenomen om de lezer een voorsmaak te geven van de rijke Indische *Dharma Shastra* of klassieke teksten.

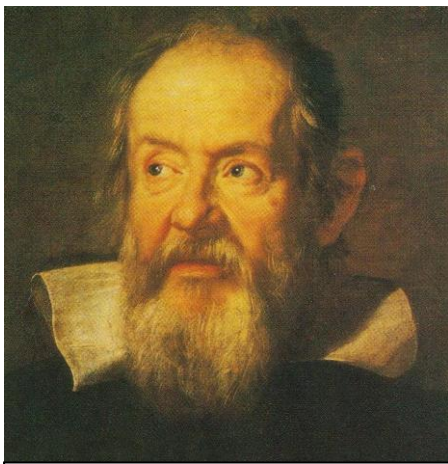
7 Wetenschap en spiritualiteit

Je kunt een ander niets leren,
je kunt hem alleen helpen
het in zichzelf te ontdekken.

Galileo Galilei

Aansluitend op de beschrijving van het yogapad, is het interessant de westerse wetenschap eens van dichterbij te bekijken. Leidt die wetenschap tot meer inzicht of brengt die wetenschap de mens verder af van de Werkelijkheid?

Galilei



Figuur 16 Galileo Galilei

Toen Galileo Gallilei (1564-1642), een professor wiskunde aan de universiteit van Padua, met zijn zelfgemaakte telescoop waarnemingen deed schreef hij dat de astronomen in de eerste plaats de werkelijke structuur van het universum op grond van waarnemingen moesten bestuderen.

Volgens de kerk was het toegestaan om hypothesen te ontwikkelen vanuit de verbeeldingskracht, maar die mochten niet als waarheid naar voor gebracht worden. Het was dus niet toegestaan om te spreken over de manier waarop de zon en de aarde zich “in

werkelijkheid” binnen het copernicaanse systeem bewogen. Dit werd als een valse verklaring van de H. Schrijft beschouwd en dit bracht ernstige schade toe aan het geloof. Maar Galilei stelde dat de wiskundige waarheid los staat van de waarheid van een bepaald wereldbeeld.

Wanneer Gallilei, in zijn werk *Dialogo* het *relativiteitsprincipe* lanceert, stelt hij dat de beweging afhankelijk is van de waarnemer. Als de waarnemer zich in een referentiesysteem bevindt dat bewegingloos is of dat een eenparige rechtlijnige beweging uitvoert, voldoet de beweging aan de wetten van de mechanica. Daarmee toont hij de nietigheid van zintuiglijke waarnemingen aan. Want als je een bal van een toren laat vallen, ziet de waarnemer die bal loodrecht naar beneden vallen. Maar de aarde draait rond en de waarnemer draait mee met de



Figuur 17 Door het gebruik van een sterrenkijker konden fijnere waarnemingen gebeuren

toren. Zo kan hij de samengestelde beweging die bestaat uit een verticale naar de aarde gerichte beweging en een horizontale beweging, in de richting van het draaien van de aarde, niet zien.

Einstein



Figuur 18 Albert Einstein

Enerzijds moet de wetenschap op waarnemingen gebaseerd zijn en anderzijds moet de relativiteit van die waarnemingen ingezien worden. Met een reuzensprong komen wij zo bij Einstein. Wanneer een waarnemer in een trein zit, die traag naast een andere trein rijdt, en beide treinen rijden even snel, dan denkt die waarnemer dat die andere trein niet rijdt, want die beweegt niet ten opzichte van hem. Maar een waarnemer die op een heuvel de beide treinen gadeslaat, ziet de twee treinen rijden. Als de trein waarop de waarnemer zich bevindt aan 20 km per uur rijdt, en de trein naast hem rijdt in dezelfde richting aan 30 km per uur, dan ziet de waarnemer die tweede trein aan 10 km per uur rijden. Maar de andere waarnemer op de heuvel stelt vast dat de eerste

trein 20 km per uur rijdt en de tweede trein 30 km per uur. Wie heeft gelijk? Beide waarnemers, maar de snelheid is afhankelijk van de plaats

waar de waarnemer zich bevindt. Verder kan daaruit ook afgeleid worden dat ook de tijd relatief is. Iedereen weet dat dit voorgesteld wordt door de tweelingbroers. De een blijft op de aarde en de andere maakt met de snelheid van het licht een ruimtereis. Wanneer die na enkele jaren terug op aarde komt, stelt hij vast dat zijn broer op de aarde intussen heel wat jaren ouder is geworden dan hijzelf. En dit komt gewoonweg omdat de ruimtereiziger in een ander ruimte-tijd kader heeft vertoefd.

Tao en fysica

Elk pad is maar een pad, en je doet jezelf noch iemand anders kwaad door het te laten vallen, als je hart zegt dat te doen...

Bekijk elk pad nauwkeurig en heel bewust.

Probeer het uit, zo vaak als je dat nodig vindt.

Stel jezelf, en alleen jezelf, dan één vraag...heeft dit pad een hart?

Zo ja, dan is het een goed pad;
zo nee dan is het niet te gebruiken.

Carlos Castaneda, De lessen van Don Juan

Sommige wetenschappers, zoals Capra hebben de moderne fysica geconfronteerd met de oosterse wijsheid. Hij vond dat oosterse mystiek een bijzonder consistent filosofisch bolwerk vormt dat de hoogst ontwikkelde theorieën over de fysieke wereld kan omvatten. De twee fundamenteën van de fysica van de twintigste eeuw, zo schrijft Capra in zijn boek *De Tao van Fysica*, -de quantumtheorie en de relativiteitstheorie- dwingen ons allebei de wereld te

bekijken op een manier die heel veel weg heeft van de manier waarop een hindoe, een boeddhist of een taoïst hem ziet... Hier zijn de overeenkomsten tussen de moderne fysica en de oosterse mystiek zo opvallend, dat we vaak uitspraken zullen tegenkomen waarvan we niet kunnen vaststellen of ze nu van een fysicus of van een oosterse mysticus afkomstig zijn.

De traditionele wetenschap meet en quantificeert, classificeert en analyseert en dit alles wordt met de rede verwerkt tot theoriën en formules. Maar in de moderne fysica wordt steeds duidelijker wat de beperkingen zijn van de kennis die met dit soort methodes wordt verworven. Elk woord of begrip is slechts op een beperkt gebied van toepassing (Heisenberg) De semanticus Alfred Korzybski zei: *De kaart is het grondgebied niet en de afbeelding is het afgebeelde niet*. Maya is niet anders dan de verwarring tussen het land en de kaart! Wij komen in een gebied dat de Upanishaden als volgt beschrijven:

Het oog reikt daar niet,
noch de spraak, noch het denken.
Wij kennen 'Het' derhalve niet.
En wij weten niet hoe 'Het' kan onderricht worden.

Kenopanishad 3

Capra beschrijft het als volgt: *Telkens als de oosterse mystici hun kennis in woorden uitdrukken, met behulp van mythen, symbolen, poëtische beelden of paradoxale uitspraken,*



Figuur 19 Shiva Nataraja: kosmische dans; in de kosmische stralenkrans beschermt Shiva met zijn rechter hand het leven en met het vuur uit zijn linker hand vernietigt hij hetzelfde leven

zijn zij zich bewust van de grenzen die de taal in het 'lineaire' denken hen stelt. Ook de moderne fysici nemen tegenwoordig ten opzichte van hun in woorden uitgedrukte modellen en theorieën dezelfde houding aan. Voor de hindoe wordt door de kosmische dans van Shiva hetzelfde idee over de materie uitgebeeld als voor de fysicus door bepaalde aspecten van de quantumveldentheorie. Zowel de dansende god als de theorie uit de fysica zijn scheppingen van de geest. Het zijn modellen om te beschrijven wat de schepper ervan op een intuïtieve manier ervaren heeft. (De Tao van fysica p 44) En verder schrijft Capra: *Door in het atoom binnen te dringen en de natuur ervan te onderzoeken, steeg de wetenschap uit boven de grenzen van de aan zintuigen verbonden verbeeldingskracht. (p52) Net als de*

mystici hadden de fysici nu met een niet zintuiglijke ervaring van de werkelijkheid te maken en net als de mystici moesten ze de paradoxale aspecten van dit soort ervaring onder de ogen zien. Van toen af werden de modellen en beelden van de moderne fysica verwant aan die van de oosterse filosofie.

De weg naar het Ene

De eenheid en onderlinge verbondenheid van alle dingen en gebeurtenissen vormt de kern van het oosterse denken en is tevens de basis van de wereldbeschouwing die zich vanuit de moderne fysica ontwikkelt.

Neem het grote wapen van de Upanishad als boog.
Leg er een pijl op, gescherpt door meditatie.
Span de boog met een gedachte, die op het wezen van Dat is gericht.
Dring in het Onvergankelijke als doel door, mijn vriend.

Mundak Unpanishad 2.2.3

Het hindoeïsme wijst de weg uit de veelheid naar Dat of het Ene. Ook de Chinezen zijn deze mening toegedaan.

Wij kennen drie termen: ‘volledig’, ‘alomvattend’, ‘het geheel’.
Die namen zijn verschillend,
maar de werkelijkheid die ermee gezocht wordt is dezelfde:
het aanduiden van het Ene.

Chuang Tzu

Deze werkelijkheid noemen de Chinezen de Tao, wat oorspronkelijk ‘De Weg’ betekende. Het is de weg of het proces van het heelal, de ordening van de natuur. Hij die in harmonie met de natuur leeft, wordt één met de Tao.

Hij die zich richt naar de loop van de Tao
en de natuurlijke processen van hemel en aarde volgt,
valt het makkelijk om de hele wereld aan te kunnen.

Huai Nan Tzu

De patronen van die kosmische weg zijn de onophoudelijk beweging en verandering in een cyclisch verloop.

‘Terugkeren is de beweging van Tao,
en ver weg gaan houdt terugkeren in.

Lao Tzu Tao Te Ching

Dit zelfde beeld wordt nog verder uitgewerkt. *Net zoals de mens die verder en verder naar het oosten reist in het westen uitkomt, zal hij die geld bijeengaart om rijk te worden in armoede eindigen.* In het Taoïsme krijgen de cyclische patronen een duidelijke structuur in de polair tegengestelden yin en yang, die de twee polen vormen waartussen de cyclische veranderingen verlopen. Het I Ching noemt dan ook niet zomaar ‘Het boek der veranderingen’

Het boek der veranderingen
mag niemand veronachtzamen.
Het Tao ervan is altijd veranderend,

omzetting, beweging zonder rust,
stromend door de zes lege ruimtes,
rijzend en dalend zonder vaste wet,
standvastig en meegaand vormen elkaar om.
Ze zijn niet in een regel te vangen,
het is alles verandering wat hier werkt.

Het boek der veranderingen



Figuur 20 Zonnetempel Konarak: wiel of Chakra, symbool van de kosmische ordening; de voortdurend veranderende wereld der verschijnselen komt steeds terug

Het Tao kan niet begrepen worden
door het menselijk intellect. De taoïst
drukt zijn minachting voor redeneren
dan ook gaarne uit:

Een hond is nog geen waakhond omdat
hij goed blaft;
Zo ook is een man nog geen wijze,
omdat hij met grote vaardigheid
spreekt.

of

Discussie is een bewijs van niet juist
zien.

Chuang Tzu

In dezelfde tijd dat Lao Tzu in China
zijn wijsheid verkondigde, verklaarde
Herakleitos van Efeze in Griekenland
dat alles voortdurend verandert: ‘Panta

Rei’ of alles stroomt, alles verandert.
Zo verklaarde Herakleitos:

De weg omhoog en omlaag zijn één en
dezelfde.

God is dag-nacht, winter-zomer, oorlog-vrede, verzadigheid-honger.

Het juiste handelen

Het taoïstisch begrip *Verandering* moet gezien worden als een tendens die alle dingen en situaties in zich hebben. De bewegingen worden niet opgedrongen, maar treden op een natuurlijke en spontane wijze op. Spontaneïteit is het kenmerk van diegenen die in harmonie met de natuur handelen, dit is in overeenstemming met je eigen ware aard. Daarvoor moet je betrouwen op je eigen intuïtieve intelligentie. Handelen volgens je eigen *Dharma*, zegt men in India.

In het taoïsme spreekt men van handelen volgens het *wu-wei* principe, wat eveneens ‘niet handelen’ betekent. Dus afzien van handelen die tegen de natuur ingaat.

Niet handelen houdt geen niets doen en stilzwijgen in.
Laat alles zijn natuurlijk beloop,
zodat het in overeenstemming is met zijn aard.

Chuang Tzu

De Bhagavad Gita, die een gans hoofdstuk wijdt aan de yoga van het handelen, verklaart het als volgt:

De mens wordt niet bevrijd uit de boeien van handeling
door zich te onthouden van handeling;
evenmin kan hij alleen maar door onthouding
tot volmaaktheid geraken.

Bhagavad Gita Hfst III, 4

Verricht juiste handeling;
want handeling staat ver boven niet handelen;
zonder handelen zou het trouwens onmogelijk zijn
uw lichaam in stand te houden.

Bhagavad Gita, III, 8

De wereld wordt door handeling (karma) gekluisterd,
tenzij men deze verricht als offerande.
Verricht daarom, O zoon van Kunti,
uw handeling als offerande vrij van gehechtheid.

Bhagavad Gita, III, 9

Handelen is inherent verbonden aan de wereld der verschijnselen. Door dit handelen zijn wij gebonden. Wij zijn gebonden door onze motivering en onze verwachting, door de zoete of bittere vruchten, tenzij wij onze handelingen volbrengen als een offerande. (Srimad Bhagavad Gita, eerste vier hoofdstukken, voorzien van commentaar door Atma Muni.)

Zen

Ook de Zen traditie kan in verband met het handelen aangehaald worden:

In stilte zittend,
niets doende,
komt de lente,
en het gras groeit uit zichzelf.

Zenrin Kushu

De kunst om het doel te bereiken zonder moeite, en zonder de begeerte naar het resultaat, wordt prachtig beschreven door Eugene Herrigel, in zijn boek *Zen in de kunst van het boogschieten*. Herrigel bracht meer dan vijf jaar bij een beroemde Japanse meester door om deze ‘mystieke’ kunst te leren. De kunst van het boogschieten werd hem geleerd als een religieus ritueel, dat in spontane, doelloze bewegingen zonder enige inspanning wordt ‘gedanst’. Het kostte hem vele jaren van hard oefenen, die zijn hele wezen omvormden, voor hij erin slaagde de boog ‘geestelijk’ te spannen, met een soort kracht die geen inspanning kostte, en om de pees ‘zonder opzet’ los te laten, zodat het schot ‘de boogschutter ontvalt als een rijpe vrucht.’ Toen hij het hoogtepunt van volmaaktheid bereikte, versmolten boog, pijl, doel en boogschutter allemaal met elkaar, en was het niet hij die schoot, maar deed ‘het’ het voor hem.

Bewustzijn van de eenheid

Het belangrijkste kenmerk van de oosterse wereldbeschouwing alsook van de westerse mystiek, ja eigenlijk van alle mystiek, waar ook ter wereld is het bewustzijn van de eenheid in onderlinge verbondenheid van alle dingen en alle gebeurtenissen, met name het feit dat alle verschijnselen van de wereld worden ervaren als manifestaties van een fundamentele eenheid. Dit is het Brahman van het hindoeïsme, het Dharmakaya van de boeddhisten of het Tao van het taoïsme.

De fundamentele eenheid van het heelal is niet alleen het centrale kenmerk van de mystieke ervaring, maar ook een van de belangrijkste ontdekkingen van de moderne natuurkunde. (Capra De Tao van fysica p 126) Al de verschillende modellen van de subatomaire natuurkunde steunen op hetzelfde inzicht: de bouwstenen van de materie, en de fundamentele verschijnselen waarin die zijn betrokken, zijn allemaal onderling verbonden en onderling afhankelijk. Ze kunnen niet als geïsoleerde entiteiten worden begrepen, alleen maar als onderling samenhangende delen van een geheel. Het centrale kenmerk van de atoomfysica is, dat de menselijke waarnemer niet alleen nodig is, om de eigenschappen van een voorwerp waar te nemen, maar zelfs nodig om die eigenschappen te definiëren. In de atoomfysica kan niet over de eigenschappen van een voorwerp op zich gesproken worden. Die eigenschappen hebben alleen betekenis in samenhang van de wisselwerking tussen het voorwerp en de waarnemer. Heisenberg formuleerde het als volgt: *‘Wat we waarnemen is niet de natuur zelf, maar de natuur die aan onze methode van vraagstelling onderworpen is.’* De waarnemer beslist hoe hij de metingen zal verrichten en zijn inrichting van het experiment zal in zekere mate de eigenschappen van het waargenomen voorwerp bepalen. Als de experimentele opstelling wordt veranderd, zullen op hun beurt de eigenschappen van het waargenomen voorwerp veranderen. Daarbij zegt het *onzekeerheidsprincipe van Heisenberg* dat in de quantumtheorie, twee grootheden nooit tegelijkertijd nauwkeurig kunnen gemeten worden. Als besloten wordt de plaats van het deeltje nauwkeurig te meten, dan heeft het deeltje gewoon geen welbepaalde impuls, en als we besluiten de impuls nauwkeurig te meten, dan heeft het geen welbepaalde plaats. De betrokkenheid van de waarnemer is het belangrijkste kenmerk van de quantumtheorie. Daarom spreekt men van deelname in plaats van waarneming. Ook mystieke ervaring kan niet door externe waarneming verkregen worden. Het is de deelname of de ervaring zelf die telt. De mysticus gaat verder dan de atoomfysicus waar de waarnemer en het waargenomen niet gescheiden worden, maar wel van elkaar kunnen onderscheiden worden. In diepe meditatie komt hij tot een punt waar het onderscheid tussen waarnemer en waargenomen volkomen oplost, waar subject en object in een verenigd ongedifferentieerd geheel opgaan.

Zijn vorm is niet binnen het gezichtsveld.
Niemand kan Hem met de ogen waarnemen.
Hij openbaart zich door de intuïtie van het intellect
dat in het hart woont en de geest controleert.
Zij die Hem realiseren bereiken onsterfelijkheid.

Kathopanishad II,III,9

De mystici ervaren rechtstreeks een hogere dimensionale wereld. In diepe meditatie overstijgen zij de dagdagelijkse driedimensionale wereld. Zij ervaren een totaal verschillende werkelijkheid waarbij de tegenstellingen worden verenigd in de beleving van het Ene. Wanneer de mystici die ervaring proberen in woorden uit te drukken staan ze voor dezelfde problemen als de fysici die de multidimensionale werkelijkheid van de relativistische fysica proberen te interpreteren. Buiten de vierdimensionale wereld van de relativiteitstheorie is er nog een voorbeeld van éénwording bij elkaar tegensprekende begrippen in de atoomfysica. Op het niveau van het atoom heeft de materie een tweedelig karakter: ze verschijnt als deeltjes en als golven. Het hangt van de situatie af welk aspect ze vertoont. Ook licht en magnetische straling vertonen deze tweeledige natuur. Licht wordt in vorm van fotonen uitgezonden en geabsorbeerd, maar als deze lichtdeeltjes zich in de ruimte bewegen, doen ze zich voor als trillende elektrische en magnetische velden, met het karakteristieke gedrag van golven. Ook elektronen gedragen zich nu eens als deeltjes en dan eens als golven. Men kan nooit zeggen dat een atomaire deeltje op een bepaalde plaats bestaat en ook niet dat het niet bestaat. Robert Oppenheimer verwoordde het als volgt: *Als wij bijvoorbeeld vragen of de positie van het elektron de zelfde blijft, moeten we 'nee' zeggen; als wij vragen of de positie van het elektron in de tijd verandert, moeten we 'nee' zeggen; als we vragen of het elektron in rust is, moeten we 'nee' zeggen; als we vragen of het in beweging is, moeten we 'nee' zeggen.*

Het beweegt, Het beweegt niet
Het is ver, Het is waarlijk dichtbij.
Het is binnen in dit alles.
Het is waarlijk buiten dit alles.

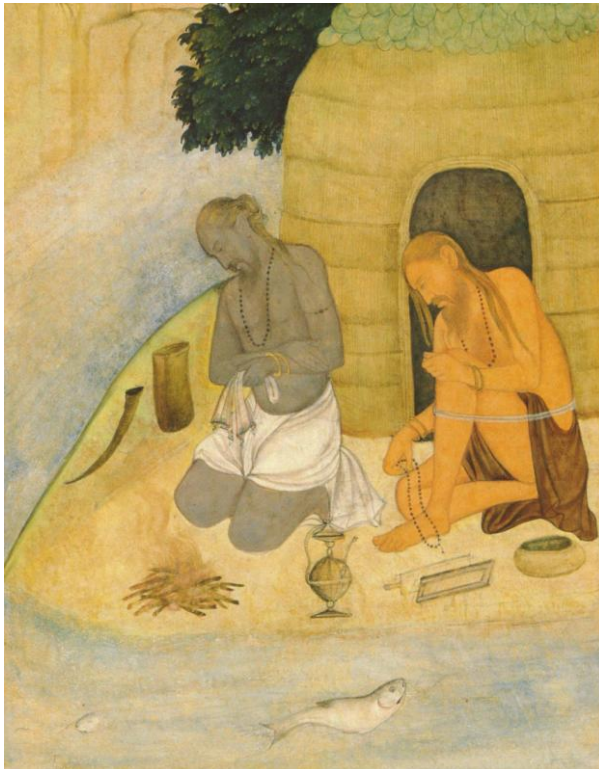
Ishopanishad, 5

De relativiteit

Het begrip ruimte en tijd werd reeds aangehaald. De wetenschappers stelden na de relativiteitstheorie vast dat alle metingen van ruimte en tijd relatief zijn. Zoals eerder gemeld, had Galileo er reeds op gewezen dat de plaats van een voorwerp in de ruimte enkel kan aangegeven worden in relatie tot een ander voorwerp. Dat wordt gewoonlijk gedaan met behulp van drie coördinaten, waarbij het punt van waaruit de coördinaten worden gemeten de plaats van de waarnemer is. Maar wat betreft de tijdsvolgorde van twee gebeurtenissen, dachten de klassieke fysici, dat de volgorde van twee gebeurtenissen onafhankelijk was van welke waarnemer ook. Ze dachten dat de begrippen 'voor', 'na' of 'gelijktijdig' een absolute betekenis hadden, onafhankelijk van enig coördinatiesysteem. Pas Einstein onderkende dat ook tijdsbepalingen relatief zijn en van de waarnemer afhankelijk. Het licht heeft immers tijd nodig om zich van het waargenomen object naar de waarnemer te verplaatsen. Door de grote snelheid van het licht is dit feit inderdaad te verwaarlozen. Maar als de waarnemer zich met grote snelheid ten opzichte van het waargenomen verschijnsel beweegt, dan gaat de tijdsduur, die verloopt tussen het zich afspelen van een gebeurtenis en de waarneming ervan, een

beslissende rol spelen bij het vaststellen van een volgorde van gebeurtenissen. Einstein beseftte dat in zo'n geval waarnemers die zich met verschillende snelheden voortbewegen, de gebeurtenissen in verschillende volgorde in de tijd zullen rangschikken. Twee gebeurtenissen die zich voor de ene waarnemer gelijktijdig afspelen, spelen zich voor anderen misschien in andere tijdsvolgorde af.

Dit alles maakt dat, wanneer wij de zon bekijken, wij die zien zoals die er 8 minuten geleden uitzag, want het licht heeft acht minuten nodig om tot bij ons te komen. De dichtstbijzijnde ster zien wij zoals die er vier jaar geleden uitzag en de melkwegstelsels zien we zoals zij miljoenen jaren geleden bestonden.



Figuur 21 Indisch miniatuur: de broeders Punya en Pavana discussiëren over de reïncarnatie, Chester Beatty bibliotheek Dublin

De wereld der verschijnselen kan dus niet gezien worden zoals zij is. De zintuigen van de mens zijn beperkt en kunnen die relativiteit niet overbruggen. De zintuigen alleen kunnen de mensen niet de wereld tonen zoals die is. Enkel de wereld der verschijnselen, waartoe de zintuigen zelf behoren, wordt waargenomen. De mens wordt echter door de dagdagelijkse hectische wereld, overladen met indrukken die zijn hersenen volproppen zodat hij het besef heeft dat die beperkte wereld der verschijnselen, de echte wereld is. Het Ene, DieEne, de Werkelijkheid in het heelal of Dat, of gelijk hoe het ook genoemd mag worden, waarvan die wereld der verschijnselen een uitdrukkingsvorm of manifestatie is, dergelijk inzicht dringt niet door. De sluier van *Maya* zorgt ervoor dat hij zijn beperkte wereld als de essentie van het bestaan beschouwt. Sri Yoekteswar schreef in zijn boek *De heilige wetenschap* een hoofdstuk: *Waarom God niet begrepen kan worden*. De zichtbare wereld, die met de zintuigen wordt waargenomen, en de

samenstellende delen van deze zichtbare wereld, zijn slechts de uitdrukkingsvormen van het Wezen. Daar de mens zichzelf identificeert met zijn stoffelijk lichaam dat samengesteld is uit de voornoemde uitdrukkingsvormen, kan hij met zijn onvolmaakte organen slechts deze eigenschappen, behorende tot zijn beperkte wereld, begrijpen en niet het Wezen, waartoe deze uitdrukkingsvormen behoren. De eeuwige Vader, God of de Ene, kan daarom door de mens van deze materiële wereld niet begrepen worden, tenzij hij goddelijk wordt door zijn zelf te verheffen boven deze schepping van duisternis, *maya* genoemd.

Het geloof is de grond van wat wij hopen,
het bewijs van de werkelijkheid der onzichtbare dingen.

Hebreeën, 11.1

Ervaringen buiten ruimte en tijd

De mystici hebben het over een uitbreiding van hun ervaring van de wereld van ruimte en tijd, ook nog de wereld der verschijnselen genoemd, naar een hogere bewustzijnstoestand, die een radicaal andere ervaring inhoudt. Met andere woorden, zij stijgen boven de wereld van ruimte en boven het bewustzijn van tijd uit. Zij komen in het eeuwige nu.

De absolute rust is het moment van nu.
Hoewel het op dit moment is,
is er geen einde aan dit moment,
en hierin ligt eeuwige verrukking.

Hui-Neng

In de geestelijke wereld bestaan er geen tijdsindelingen, zoals verleden, heden en toekomst; die zijn samengetrokken in één enkel moment in het heden, waarin het leven in zijn ware zin trilt... Het verleden en de toekomst zijn ineengerold in dit huidige moment van verlichting, en dit huidige moment is niet iets wat net als zijn inhoud in stilstand verkeert, want het beweegt zich onophoudelijk voort.

D.T. Suzuki

Tijd en ruimte, oorzaak en gevolg zijn als het glas water waarin zich het Absolute weerspiegelt... In het Absolute zijn geen tijd en ruimte, geen oorzaak en gevolg.

Vivekananda, Jnana Yoga p 109

Het heelal is een dynamisch geheel, Lila of het goddelijk ritmisch spel dat zich in cycli eindeloos herhaalt, de Ene die tot vele wordt en de velen die tot de Ene terugkeren, vinden wij in bepaalde citaten over het ontstaan en verdwijnen van de kosmos terug.

Alle schepselen, o zoon van Kunti, gaan in tot Mijn Natuur (Prakrti)
aan het einde van een wereldperiode (kalpa)
aan het begin van de volgende
breng ik ze opnieuw voort.

Nadat Ik Mijn eigen Prakrti beziel heb,
emaneer ik steeds opnieuw deze ganse menigte van schepselen,
die hulpeloos zijn,
daar zij onder het regime van Prakrti staan.

Deze handelingen binden Mij echter niet
o Dhananjaya, want ik zit neer als een die er onberoerd door blijft,
en ben niet aan de handelingen gehecht.

Bhagavad Gita 9,7-9

Nog veel kan gezegd worden over de ervaring in een kader buiten het tijd en ruimtekader.
Maar hier passen de woorden van Llau Tzu:

Hij die weet spreekt niet.
Hij die spreekt weet niet.

De mysticus is zich bewust van de 'heelheid' van de kosmos, die wordt ervaren als een uitbreiding van het lichaam.

Voor de verlichte mens... wiens bewustzijn het universum omvat, wordt het universum tot zijn 'lichaam', terwijl zijn fysieke lichaam een manifestatie van de Universele Geest wordt, zijn innerlijke schouwen een uitdrukking van de hoogste realiteit, en zijn spreken een uitdrukking van de eeuwige waarheid en van mantrische kracht.

Lama Govinda, Foundations of the Tibetan Mysticism p 225.

Als je boeken leest over fysica of een gesprek aangaat met fysici, dan zien zij de limiet en de beperking in van de fysica. Indien het idee geaccepteerd wordt dat ruimte, tijd en materie hun oorsprong hadden in een speciale gebeurtenis, volgen een deel raadsels. Steeds blijft het probleem wat de big bang veroorzaakte en wat er vóór de big bang was. De big bang kan niet in relatie gebracht worden met iets dat ervoor gebeurde, zoals wij dat gewoon zijn in de causale wereld. Betekent dit dat de big bang een gebeurtenis was zonder oorzaak? Als men aandringt op een reden voor de big bang, dan moet die reden buiten de fysica liggen. Nu zoeken de geleerde wetenschappers, op zoek naar het ontstaan van de kosmos verder dan de big bang theorie. De *Theorie van Alles* moet een verklaring geven van het universum. Het heelal zou uit ontelbare trillende membranen bestaan, waarbij het samen botsen van twee membranen een nieuwe golfbeweging doet ontstaan waarin de materie haar oorsprong krijgt, wat in feite op een big bang neer komt. Maar hier ook komt de onmogelijkheid naar boven, om via reductionistische weg de ontstaansgrond van alles te vinden, of om tot een *Theorie van Alles* te komen.

Is de fysica een weg naar innerlijke ervaring?

In een gesprek dat ik verleden jaar met een fysicus had, zegde die dat fysica niet streeft om achter het wezen der dingen te komen. Het is niet het doel van de moderne fysica. Het pad van de fysica is geen weg die opgaat naar de geestelijke kennis, zoals de mystiek en de yoga dat doen. Als ik hem vroeg of de studie van de fysica hem tot een besef bracht dat er een grote Werkelijkheid bestaat die van een andere dimensie is, antwoordde hij dat dit niet mogelijk is. In de fysica weet men wel dat het slechts om een benaderen van het fenomeen gaat. Wij zaten samen een glas bier te drinken en hij zei: '*Je kent het bier door analyse: kleurbepaling, oorspronkelijk extract, alcohol percentage, bitterheidseenheden, maar het bier drinken is nog een andere beleving. Niemand is wetenschapper alleen, dit is niet leefbaar. De wetenschappers zijn ook mensen. En je moet het pad van de wetenschap verlaten om iets te kunnen beleven.*' Daarbij is fysica utilitair en wordt beoefend in functie van het te bekomen profijt. Ook Niels Bohr stelde dat het niet de taak van de wetenschappers is om tot het wezen der dingen door te dringen, maar wel een concept te ontwikkelen waarmee wij productief kunnen spreken over verschijnselen in de natuur. De menselijke geest, en ook die van de fysici, maakt zelf deel uit van datgene wat hij geacht wordt te beschrijven.

Wetenschap kan niet besluiten dat er bewustzijn of geen bewustzijn is, maar op een ander niveau kan men wel tot een beleving van het bewustzijn komen. Met andere woorden: proef het glas bier en geniet ervan. Het is het experiment dat telt.

Einstein beseftte zeer goed dat er voorbij het waarneembare zich nog een mysterie bevindt: *‘Het mooiste wat wij kunnen ervaren is het mysterie. Het is de bron van alle kunst en wetenschap. Hij voor wie deze emotie vreemd is, die niet kan stil worden om verwonderd te zijn, om in ontzag verrukt te zijn, is zo goed als dood; zijn ogen zijn gesloten.’*

Niels Bohr formuleerde het als volgt: *Al onze verschillende manieren van denken moeten opgevat worden als verschillende manieren om te kijken naar de ene werkelijkheid. Het geheel is de impliciete werkelijkheid, die gevoed moet worden in al die verschillende disciplines.*

8 Atma Vidya of de kennis van het Zelf

Maar voor de mens
die vreugde schept in het Zelf,
tevreden is met het Zelf,
en tevreden is in het Zelf,
is er geen werk meer te verrichten

Bhagavad Gita Hfst. III,17

Kennis opgedaan door studie en scholing, zoals die in het westen voortdurend wordt aangeleerd, verschaft slechts een kennis over de wereld der verschijnselen, maar leidt niet tot de diepere werkelijkheid die weggestoken zit achter het scherm van Maya. De Chandogya Upanishad toont dit duidelijk: *Narada vroeg de wijze Sanatkumara om hem te onderrichten. Sanatkumara vroeg: Vertel me wat je weet, dan zal ik je zeggen wat je niet weet. Narada zei: Heer, ik ken de Rig-Veda, de Yajur-Veda, de Sama-Veda, de Atharva-Veda, de Itihasa's en de Purana's, die de vijfde Veda worden genoemd; verder ken ik grammatica, het ritueel der voorouders, wiskunde, astrologie, mineralogie, economie, fysica, metafysica, dierkunde, politiek, astronomie, krijgskunde, schone kunsten. Dat alles heb ik geleerd, Heer. Toch ken ik het Zelf niet. Ik heb van de wijze meesters gehoord dat hij die het Zelf (Atman) kent alle leed en zorgen overwint. Ik echter, Heer, ben vol zorgen en verdriet. Help mij daarom naar de andere oever, Heer.*

Het gaat hier dus om het onvermogen om het Zelf te kennen en tevens over het onvermogen om gelukkig te zijn. De kennis van het Zelf (Atmavidya) bevrijdt van het lijden. Deze maakt vrij van onwetendheid, (Avidya), de grondoorzaak van alle lijden. (Patanjali)

Atma Muni is duidelijk als het gaat over de wetenschap: *De wetenschappelijke kennis betreffende deze fenomenologische werkelijkheid heeft ons, buiten een rationele voldoening, en een aantal praktische vergankelijke voordelen, niets fundamenteels te bieden. Zij laat in het centrum van ons zoeken een grote leemte achter en zij draagt maar schijnbaar bij in ons WELZIJN of in ons GELUKKIG ZIJN*



Figuur 22 Pieter Bruegel De Oude: de ene blinde leidt de andere

Niet door onderricht
wordt Zelf-kennis
verkregen,
niet door verstand en
door grote
schriftgeleerdheid;
Door wie het Zelf
uitkiest, door diegene
wordt Hij gekend,
Aan hem openbaart het
Zelf zijn wezen.

Kathaka Upanishad

Hier past een andere tekst van de Kathaka Upanishad: *De dwazen die in onwetendheid ronddolen en die zich vol eigendunk geleerden wanen, lopen misleid, heen en weer als blinden die door blinden geleid worden.* Of zou Bruegel deze Upanishad gelezen hebben wanneer hij zijn paneel met blinden schilderde?

Atma Vidya



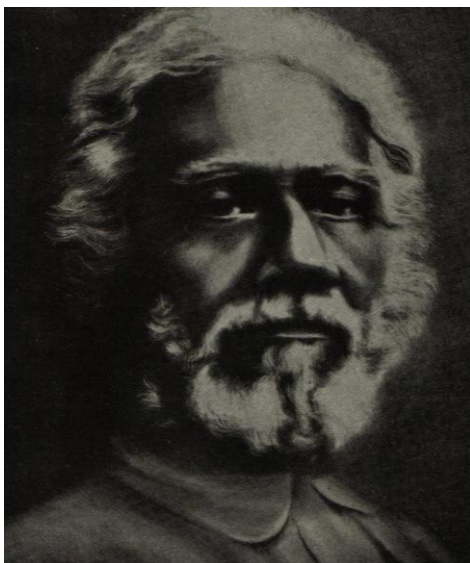
Figuur 24 Yogeshvarananda

De onwetendheid moet plaats maken voor het ware Weten: de *Zelfkennis* of *Atma Vidya* genoemd. Het gaat hier over ‘kennen’ en niet over het rationeel begrijpen. Het gaat over het bereiken van de toestand van zuiver bewustzijn, *het tot rust brengen van de inhouden van de geest* (Patanjali). Dit ultieme weten is de ware mystiek, de *Unio Mystica*, het beleven van de ‘Levende Werkelijkheid’ achter de verschijningsvormen.

Er is een man die de ganse weg beschreven heeft van het opstijgen naar het *Zelf*. Hij heeft haarfijn zijn volledig innerlijk avontuur op papier gezet en heeft daarbij visueel voorgesteld hoe hij dat allemaal innerlijk heeft gezien. Het is de in India geboren Swami Yogeshvarananda Sarasvati (1886-1985). Na jaren van intense yogaoefeningen

en soms dagenlange periodes van diepe meditatie kwam hij, eenmaal de vijftig voorbij eindelijk in Samadhi en beleefde de opperste zaligheid. Zijn geestelijk avontuur beschreef hij in een yoga klassieker met als titel: *Wetenschap van de Ziel (Atma-Vijnana)*. Door middel van de visualisatie van de ziel worden de geheimen van deze sublieme wetenschap ontsluitend door openbaring van alle ijle elementen van de ziel, hun karakteristieken, onderlinge verschillen en lokale en subtiële functies. Tenslotte geeft een beschrijving van de opperste

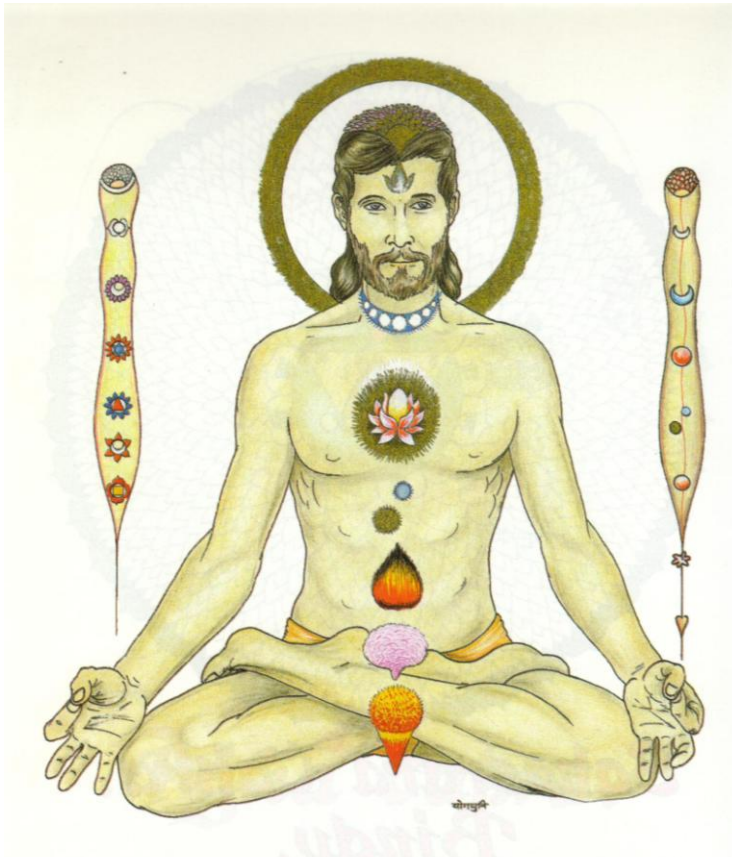
vormen van onthechting en bevrijding aan hoe de ware gelukzaligheid en vrede, die verborgen is in het hart van ieder mens, verworven kan worden door het kennen van de ziel.



Figuur 23 Sri Yokeswar

Eveneens vermeldenswaard is het reeds aangehaalde boek *De Heilige Wetenschap* van Sri Yokeswar. De vertaler licht toe dat dit boek geschreven is voor de westerse mens die verstrikt is in het materialisme en die een uitweg zoekt. *Elke mens die moeite neemt om zijn aandacht op zijn innerlijk te richten, zal daar dezelfde waarheid vinden, die al eeuwen lang door de heiligen en profeten van alle religies werd gepredikt. Zelfs de meest materialistische mens voelt dat er iets meer is dan wat hij met de zintuigen waarneemt en hoewel het ook*

voor een groot deel uit angst voor de dood en wat



Figuur 25 De anatomie van de ziel zoals gezien door Yogeshvarananda (uit Wetenschap van de Ziel)

daarna komt is, wenden velen zich tot één van de kerken of sekten en proberen zich zo te voorzien van enige zekerheid van geluk voor ná de dood. Hoe is het mogelijk dat de voorgangers van de kerken zo in duisternis verkeren, dat zij vaak twifelen aan het bestaan van een onsterfelijke ziel en zelfs beweren dat een contact met God gedurende het leven niet meer mogelijk is? De ontmoeting met God wordt tot na de dood verschoven en de kerken werden meer gezelligheidsverenigingen op hoog moreel niveau dan plaatsen waar men contact met God kan hebben. De voorgangers zijn meer schriftgeleerden dan mensen met ware Zelfverwerkelijking. Wij zijn vol van rusteloosheid en begeerten en doen onze geest voortdurend in een staat van grote onrust

verkeren. Daarom is het noodzakelijk dat onze lichamen gezuiverd worden door een

natuurlijke levenswijze en door ons vrij te maken van verkeerde gewoonten en zintuiglijke verslavingen. Niets is logischer dan dat en wij kunnen in ons leven geen groter zegen ondervinden, dan dat wij iemand ontmoeten die ons hierbij voorafgegaan is en ons aanwijzingen kan geven. De weg moeten wij echter zelf gaan. Deze zogenaamde bekering wil zeggen door het slijk terugkruipen. De mens die zover gekomen is, gaat zich dus bewust aanpakken, hij gaat zich beteugelen, zich binden aan een bepaalde leefwijze. Dit noemt men in het oosten yoga. Het is de weg die tot de uiteindelijke vereniging met de Alziel leidt. Men onderscheidt in het oosten meerdere vormen van yoga, die uiteindelijk alle bijeenkomen in de koninklijke of Raja Yoga, die leidt tot het einddoel, de Eenheid....Meditatie is geen bespiegeling over het mooie, poëtische of onbegrijpelijke: het is niet een nadenken over de persoonlijke en onpersoonlijke aspecten van de Godheid. Deze dingen kunnen ons wel voorbereiden en kalm maken voor de meditatie en zijn derhalve zeer nuttig. Ware meditatie is directe waarneming van de werkelijkheid en is pas mogelijk wanneer lichaam en geest volkomen kalm geworden zijn.

De yogi laat zich gaarne inspireren door teksten uit de klassieke hindoeïstische literatuur. Vooral de *Bhagavad Gita* en de Upanishaden zijn lichtbakens voor de zoeker, die over de weg van onwetendheid, naar Weten en naar Kennis van het Zelf evolueert. De zoeker moet zich onderwerpen aan de voorwaarden, niet uiterlijk, maar innerlijk, gemeend en oprecht. Zo bewandelt hij de innerlijke weg naar de innerlijke Werkelijkheid. Elke stap wordt gesteund door een wetenschappelijke fundering waarvan het niveau of de dimensie vernadert naarmate men vordert. Terwijl vorderingen op de weg gemaakt worden, verfijnt het instrumentarium en de persoonlijkheid van het inzicht. Het leven verandert kwalitatief omdat egoïsme en

egocentrisme afnemen, terwijl goedheid, liefde en onzelfzuchtigheid groeien. Het is ons aller plicht deze wetenschap te ontwikkelen, deze Weg te gaan. Het is ons aller taak en ons aller hoop dit doel te bereiken. (Atma Muni, Yoga en Wetenschap)

9 BIJNA DOODERVARING

Voor wie de tijd is als eeuwigheid
en de eeuwigheid als tijd,
die is van alle strijd bevrijd.

Jacob Boehme, mysticus

Een medecursist uit de yoga academie werd, op weg met zijn auto, frontaal zwaar aangereden door een auto die uit de tegenoverstelde richting kwam. Zwaar gewond verloor hij het bewustzijn en moest hij door de urgentiediensten, die eerst dachten dat hij overleden was, bevrijd worden. Niettegenstaande het feit dat hij buiten bewustzijn was, hoorde en zag hij als een toeschouwer de hulpverleners aan zijn auto werken om zijn lichaam uit het wrak te halen. Hij hoorde een hulpverlener zeggen: ‘Die man is dood’. Dit is een der vele verhalen die mensen, in gelijkaardige omstandigheden van een bijna dood verkeren, vertellen.



Figuur 26 Anja Opdebeek

Anja Opdebeek heeft aan het fenomeen van de Bijna-Dood-Ervaring (BDE) een merkwaardig boek gewijd. Het boek is merkwaardig, omdat het het fenomeen van de BDE op een wetenschappelijke manier benadert en tevens verder gaat dan het enkel behandelen van de fysische en psychische aspecten van deze ervaring. Als wetenschapper beseft de auteur dat zij op de grens staat van hetgeen wetenschappelijk interpreteerbaar is en maatschappelijk aanvaardbaar. Diegenen die een BDE beleefden, beschouwen dit zelf als een *ultiem contact met een macht die oneindig veel groter en verhevener is dan alles wat op aarde enigszins te vinden is*.

Een BDE wordt volgens Anja Opdebeek als volgt gedefinieerd: *Een bijna-doodervaring is een bijzondere ervaring die optreedt naar aanleiding van een zeer ernstige fysieke problematiek die door de patiënt overleefd wordt en waaraan het belangrijke inhoudelijke kenmerk is dat zij volgens de vaste impressie van de betrokkene de beleving*

van het fysieke lichaam en het aardse tijdsruimtekader overstijgt.

Wetenschappelijke kritiek op de interpretatie van de BDE

Dit bezorgde haar meteen een berg kritiek, ook en vooral vanuit de academische wereld. Die heeft het moeilijk wanneer hun wetenschap, die behoort tot de wereld der verschijnselen, geconfronteerd wordt met de wetenschap van de diepste ervaring. Volgens Dr Blackmore is de herinnering aan de BDE een combinatie van algemene voorkennis, fantasie en reconstructie, toevalstreffers en resterende sensorische gewaarwordingen, waarbij horen en aanraking van belang zijn. De BDE wordt beschreven als een hallucinatie te wijten aan een chemisch proces dat zich in de hersenen afspeelt en dat te wijten is aan een tekort aan

zuurstof, glucose of gewijzigde hormonenhuishouding, of zelfs een geïnduceerde gemoedstoestand. Volgens professor Wim Betz, hoogleraar huisartsgeneeskunde van de VUB is de ganse BDE postmodernistische oplichterij.

Mensen die een BDE ervaring hebben opgedaan, beseffen dat er in de wetenschappelijke benadering geen ruimte is voor de 'bijkomende partij' die door hen naar voren wordt geschoven. In deze situatie zwijgt de kwetsbare doodservaarder over de intieme kern van zijn bestaan. Sommigen zijn zodanig verankerd in de wereld der verschijnselen, dat zij met hun BDE geen weg kunnen. Zij hebben een ervaring meegemaakt die zij niet kunnen plaatsen in de materiële wereld. Als gevolg daarvan hebben zij zich gegroepeerd in verenigingen, waar ook sommige wetenschappers mee sympathiseren. Zij beschermen de leden van de vereniging tegen de buitenwereld. Zij komen in contact met lotgenoten. Het zou niet de eerste keer zijn, dat iemand die een BDE heeft ervaren en door zijn omgeving niet begrepen wordt, door een psychiater vol valium gespoten wordt en in een instelling gestopt wordt. De vergelijking met de middeleeuwen valt hier direct op. Anja Opdebeeck stelt vast dat de taboesfeer rond dit onderwerp groot blijft omdat Bijna-Doodservaring aan de grote zinvragen raakt. In een interview met de Standaard, verklaart zij: *De boodschap die na de BDE overblijft – het immateriële is belangrijker dan het materiële – is niet vrijblijvend. Mocht het waar zijn dat het leven maar een kleine passage is in een oneindig bewustzijnsproces, dan is de manier waarop wij naar de realiteit kijken aan herdefiniëring toe.*

Kenmerken van de bijna-doodervaring

Het is goed enkele merkwaardige kenmerken van de BDE, zoals die door Opdebeeck in haar werk aangehaald wordt, nader toe te lichten.

De universaliteit van de BDE: Moody, die in 1975 als eerste een boek schreef over het fenomeen van de BDE, toont aan hoe er parallellen zijn tussen de bevindingen van zijn eigen onderzoek, gegevens uit de bijbel, geschriften van Plato, Het Tebetaanse Dodenboek en de werken van Swedenborg. Daarbij hebben verschillen op vlak van ras, culturele achtergrond, religieuze overtuiging of sociale positie geen invloed op de beleving. In zijn werk: *Yoga en Wetenschap* toont Atma Muni aan dat iedereen die een meditatiepraktijk heeft, of hij nu Amerikaan of Chinees is, dezelfde soort waarnemingen ervaart, die in de Yoga- en Tantra literatuur gekend staan als komende van de fijnstoffelijke – en oorzakelijke wereld. Deze personen zijn al op weg naar een ruimer en dieper bewustzijn. In dit stadium wordt de wereld der verschijnselen gerelativeerd, en wordt een andere kijk op de dood verkregen. De werkelijkheid van het fijnstoffelijke en het causale bestaan wordt ervaren. Op dit niveau is er een sterke overeenkomst met de BDE (p20,21). De dood verliest haar greep en haar macht door het verdwijnen van de vrees ervoor. Dit is wat ook de mensen overkomt die een BDE hebben meegemaakt.

Om in de huid van een ander te kunnen kruipen en vanuit die positie de werkelijkheid van die ander aan te voelen, te begrijpen en te beleven alsof men die andere is, is het noodzakelijk zich leeg te maken van eigen vooroordelen en (niet)weten. Alleen zo kan men tot begrijpen komen, en waar begrijpen niet mogelijk is: het aanvaarden van de andere als evenwaardige andere, hoe anders zijn anderszijn ook is. (A. Opdebeeck, Bijna Dood, p 111)

Zij bekent dat zij, door deze studie van de BDE, als onderzoeker en als mens rijker geworden is. Zij wordt als mens getransformeerd, en bijgevolg transformeren ook de referentiepunten

van waaruit zij als “wetenschapper” de werkelijkheid tegemoet treedt. Zij beseft dat alleen de oprechte emotie de werkelijkheid kan transformeren tot liefde en licht.

De beleving van Dat

Een man die een BDE gehad heeft zei: *...Ik heb dat ervaren als een tegenwoordigheid van God. Ik kan God niet beschrijven.... Het was het begrip van dit is Het.* Ook de vedanta beschrijft het Wezenlijke als “Dat”. Hadewijch spreekt van *DieEne*. Anderen beschrijven de ervaring als pure gelukzaligheid, wat de Vedanta *ananda* noemt.

Vele bijna-dood ervarenders hebben een lichtbaken gezien in de wereld der verschijnselen, maar zij weten niet wat die lichtbaken betekent, waarom hij er staat, naar waar die wijst. Zij hebben iets beleefd dat zij niet kunnen plaatsen en zij zien niet in hoe zij hem opnieuw kunnen bereiken. Zelfs integendeel, zij denken dat zij niet terug kunnen naar “Het beleefde”. (p251)

Bij sommigen valt dan ook alle hoop weg om ooit de volkomen rust van ‘nooit meer bewust zijn’ te kunnen bereiken, wat bij momenten een zeer zwaar te dragen groeiperspectief betekent.

Het eenheidservaren tijdens de BDE heeft de betrokkene getoond hoe alle leven ontspringt en uiteindelijk terugkeert tot dezelfde bron. Wanneer de betrokkene het beseft dat hij een deel is van het geheel en de essentie van dat geheel in zich draagt, een plaats geeft in zijn bewustzijn, ervaart hij ook op aarde de wezenlijke verbondenheid met al het leven dat hem omringt... Het punt omega waar deze zelftransformatie uiteindelijk naar verwijst, is de belichaming van een wezen dat als mens onder de mensen het licht van het hoger zijn in zijn volheid openbaart. (A.Opdebeeck, Bijna Dood, p 279)

Het bestuderen van de BDE zet de wetenschappelijke wereld voor een uitdaging...Het probleem van het wetenschappelijk denken is echter dat zij reeds decennia lang uitvoerig heeft geïnvesteerd om de rationele benaderingswijze van de werkelijkheid te ontwikkelen. Om de emotionele kant van de medaille op betrouwbare wijze in beeld te brengen, beschikt zij nauwelijks over enige methodiek. Daarbij heeft de betrokkene de vaste indruk dat de ervaring getuigt van een hoger werkelijkheidsprincipe. Het is een subjectieve maar voor de betrokkene onloochenbare realiteit. Die emotioneel beleefde werkelijkheid van de BDE heeft bovendien tot gevolg dat de ratio op zichzelf niet in staat is dat emotioneel weten weg te werken. Pas wanneer het conflict tussen rationeel weten en emotioneel weten is uitgeklaard en beide elementen in harmonie zijn, is de betrokkene in staat de inzichten die hij tijdens zijn BDE beleefde te verwerken en op duurzame wijze in zijn verdere leven te integreren. (p286-287)

Atma Muni beschrijft dit in zijn “Yoga en Wetenschap” als volgt: ‘het betreft hier een objectieve werkelijkheid die men toch niet ‘op tafel kan leggen.’ Deze objectieve werkelijkheid laat zich slechts waarnemen en onderzoeken in de subjectieve omgeving van de innerlijke wereld van het individu! Men spreekt daarom van een geobjectiverde subjectiviteit of een geobjectiverde subjectieve wereld der verschijnselen. (p12)

Alles is simpeler dan de mens kan voorstellen
en tegelijk ingewikkelder dan hij kan begrijpen.

Goethe

De Upanishaden verwijzen naar het onveranderlijke van Dat. Er wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen het omhulsel dat tijdelijk is en de inhoud die eeuwig is.

Als de doder denkt dat hij kan doden,
en als de gedode denkt dat hij gedood wordt,
dan weten beiden niet dat Het Zelf niet doodt
noch gedood wordt.

Kathopanishad deel I,2,19

Enkel het Zelf is eeuwig en onsterfelijk. Het doodt niet en kan niet gedood worden en dit om de eenvoudige reden dat Het onveranderlijk is.

10 Er is maar één waarheid

Er is maar één Waarheid,
maar de wijzen geven haar verschillende namen.

Rig Veda

Een Tibetaans verhaal



Figuur 27 Alexandra David Neel

Alexandra David-Neel (1868-1969), de wereldreiziger die als eerste Europeaan het voor de buitenwereld afgesloten mysterieuze Tibet bezocht en er vele boeken over schreef, heeft samen met lama Youngden een merkwaardig boek geschreven dat kan omschreven worden als een Tibetaanse detectiveroman met Tantrische en Zen-boeddhistische invloeden. Het boek heeft de betekenisvolle titel: *De macht van het niets*.

Gyalwai Odzer leeft als kluizenaar en goeroe in een grot ergens in Tibet. Van zijn voorgangers, van wie hij de traditie voortzet, heeft hij een doosje geërfd dat netjes toe gebonden is en dat het juweel bevat dat 'de begeerte bevredigt'. Het verschaft doordringend inzicht in alle dingen en verduidelijkt de wetten die hen beheersen. Dit juweel, waarvan men vermoedt dat het een prachtige turkoois is, wordt van leermeester naar leerling overgedragen. Wanneer de leerling Moenpa, na enkele dagen afwezigheid op zoek naar eten voor zijn meester en hemzelf, terugkomt, vindt hij het lijk van Gyalwai Odzer in de grot. Hij stelt vast dat het kostbaar juweel verdwenen is en vindt er ook de tabaksdoos van Lobsang, een eenvoudige medeleerling, die daardoor herkend wordt als de dader van

de roofmoord. Lobsang vlucht en heeft de intentie om het juweel te verkopen, en zo rijk te worden. Moenpa daarentegen, gaat

op zoek achter de dader en het gestolen turkoois. Zodoende doorkruist hij, angstig en geteisterd door demonen, Tibet en een deel van China waar hij in allerlei avonturen verzeild geraakt en verschillende geestelijke ervaringen ondergaat. Uiteindelijk verneemt hij dat de

vluchtende Lobsang het doosje met het juweel had open gemaakt: het doosje was leeg en bevatte niets!

Moenpa zag na al zijn avonturen dat de wereld niet meer was dan een tentoonstelling van beelden, geprojecteerd op de leegte. Sterk onder de indruk van de verdwenen turkoois en zijn verward avontuur zegt hij: *Alles is dood. Niets bestaat werkelijk, het enige dat we meemaken zijn illusies, bewogen door de macht van het niets.*

Tenslotte ging Moenpa, als hij over de crisis van zijn avontuur geraakte, zijn nieuwe toekomst tegemoet als koopman in Mongolië. *Hij was niet meer dan een kleine onbetekenende schaduw, aangekleed als koopman, bewogen door een macht die uit het niets kwam, een niet bestaande turkoois... Moenpa liet zijn zweep knallen en reisde tevreden naar Mongolië om de afbeeldingen van zijn nieuwe loopbaan op het doorzichtige scherm van de Grote Leegte te tekenen.* Zo eindigt het boek *De macht van het niets*.

De macht van het niets is niet zomaar een Tibetaans verhaal, het is een universeel verhaal van de zoekende mens die zich steeds opnieuw vertwijfeld afvraagt of die lichtflitsen die hij opmerkt in de wereld der verschijnselen geen bedrog zijn. Daarentegen ziet hij zijn aardse bestaan als een illusie, als niet werkelijk.

De zon zakt in de zee

Met Pasen verbleef ik aan zee, aan de nabijgelegen Belgische kust. De zon neigde naar het westen en naderde de horizon. Niettegenstaande de vele toeristen aan zee, was er niemand op het strand te bespeuren. Het geheel van de zon en de zee straalde zo'n rust uit dat ik besloot mijn laarzen aan trekken en een wandeling aan zee te maken. Ik verliet het stenen immobiliën paradijs achter mij, waar de mensen gezellig TV keken of onverschillig voor het uitzonderlijk avontuur dat zich voor hen afspeelde huishoudelijk de tijd verdreven. Op dat stuk strand, niet ver van de havenmuur van Zeebrugge, zijn op regelmatige afstand van elkaar, golfbrekers aangelegd. Deze zijn met natuurstenen hoog opgebouwd en reiken tot ver in zee. Terwijl de zon steeds maar verder daalde wandelde ik langs het vlakke strand en stapte rustig genietend van de wolkenloze hemel die stilletjes aan rood kleurde. Aan de golfbreker gekomen, stapte ik erop en wandelde, langzaam voortgaande in de richting van de zee. Deze was helemaal teruggetrokken en voor mij lag een lang wandelpad dat zich ver in het water strekte en eindigde met een ophoping van stenen, dat als een molshoopeilandje boven het water uitstak. Voorzichtig schreed ik vooruit op de met mos begroeide gladde stenen. Een groep van wel vijftig strandplevieren die tot nu toe rustig op de stenen gezeten was, vloog plots in een ruk op, splitste zich in twee even grote groepen, die elk aan een zijde van de golfbreker een wijde vlucht maakten en een eind verder terug samen kwamen en landden op dezelfde golfbreker, richting strand. Ik bereikte het wat hoger liggende eindpunt van de golfbreker. Nu naderde de zon de horizon zo sterk dat zij alle ogenblikken deze kon raken. Het nog felle zonlicht trok rode, door de deining der zee naderende, lange tintelende lijnen, die steeds dichter kwamen en onzichtbaar veranderden in een doffe grijze kleur. En steeds opnieuw kwamen deze lijnen. Een zachte frisse zeebries streelde mijn wangen en mijn handen en gaf een opkikkend wakker gevoel. De zo specifieke zeegeur doordrong mij. Het is die reuk die je ook gewaar wordt wanneer je een vissershaven bezoekt, maar veel zuiverder en frisser. Ik lette op het klotsende geluid van de lichte naderende golven die telkens tegen de ruwe stenen van de golfbreker botsten. Het geheel was rustig, zich steeds herhalend en toch telkens anders. In de verte zag ik een eenzame trekvogel, met zware vleugelslag de horizonlijn volgen richting zuidwest. De zon raakte het laatste puntje van de havenmuur en zakte achter een rustig draaiende windmolen, die in tegenlicht zijn silhouet prijs gaf, steeds dieper en dieper.

De zon was weg. De zee bewaarde haar roodgrijze beweging. Op de plaats waar de zon verdwenen was gloeide de hemel rood en werd getuige van de eerder aanwezige zon. Dit was de lichtbaken die aantoonde dat ginder achter de horizon de lichtbron verdwenen was. Ik was helemaal stil en nam de vredige rust in mij op. De rode nagloeiende hemel was getuige van het licht, maar wie zal die getuige geloven? Ik draaide mij om en zag de maan in haar laatste kwartier hoog in het zuidoosten aan de hemel. De zee in de richting van het strand scheen licht roodgrijs wanneer ik stilletjes op de onregelmatige stenen terug wandelde richting strand en dijk.

Lichtbakens

Er staan oneindig veel lichtbakens op onze weg, er zijn oneindig veel signalen dat er nog een andere werkelijkheid verborgen ligt achter deze hectische wereld. Het onderhavig werk heeft dit willen aantonen, niet bewijzen. Dit kan ook niet daar die Werkelijkheid tot een andere dimensie behoort. Een platte bladluis die op een grote bal rondloopt, en zelf maar twee dimensies heeft, denkt dat zij op een groot plat vlak leeft en men zal haar nooit kunnen wijsmaken dat er een derde dimensie bestaat en dat het vlak waarop zij leeft eigenlijk een bol is met drie dimensies.

Het was niet de bedoeling de lezer iets te leren, daartoe voelt de schrijver van dit werk zich niet bevoegd. Galileo Galilei zei het als volgt: *Je kunt een ander niets leren. Je kunt hem alleen helpen het in zichzelf te ontdekken.* Wel was er de bedoeling om aan te tonen, zoals de verhalen uit het verleden vertelden, dat er vele mogelijkheden en vele wegen zijn in het leven, om zichzelf te ontdekken.

De westerse wereld kent een enorme technische ontwikkeling. De successen van de wetenschap volgen elkaar op. Dat alles mondt uit in een suprematie en een superioriteitsgevoel van de westerse mens, die bekommerd is om zijn status en zijn vermogen. Loopt en rent hij niet de benen van zijn lijf om het doosje met de prachtige turkoois te bemachtigen? Beseft hij dat het een lege doos is, dat hij achter het niets aanloopt?

Onze wetenschap, ons land, onze maatschappij, onze godsdienst zitten in de bovenste schuif. De rest kan wel interessant zijn maar is niet relevant. Overtuigd van het groot gelijk van de eigen opvatting, wordt niet beseft dat er nog andere benaderingsmethodes zijn, dat er mensen en volkeren zijn die anders aankijken tegen de zaken. De overtuiging van het eigen gelijk is soms zo groot, dat de westerse mens zijn eigen zienswijze met geweld oplegt aan andere volkeren. De drang tot missionering is diep ingeworteld en het opleggen van eigen systemen aan andere volkeren gebeurt nog steeds. Daarbij wordt uit het oog verloren dat de diepe werkelijkheid die mensen uit verschillende culturen opzoeken, steeds dezelfde ene waarheid is.

De wijsheid van Witte Wolk

Als voorbeeld wordt de uitspraak van Witte Wolk aangehaald. Als Indiaan stond hij tegenover de Amerikanen, die zijn volk en zienswijze in het geheel niet begrepen.

De mens heeft slechts een schamel begrip van Het Leven. Hij ziet kennis ten onrechte aan voor wijsheid.

Hij tracht de Heilige geheimen van onze Vader, de Grote Geest, te ontsluiëren.

Hij probeert zijn wetten en wegen op te leggen aan Moeder Aarde.

*Hoewel hijzelf deel is van de natuur, kiest hij ervoor de natuur te veronachtzamen en te ontkennen ter wille van zijn eigen onmiddellijk gewin.
 Maar de wetten van de natuur zijn veel sterker dan die van de mensheid.
 De mens moet uiteindelijk leren ontwaken en leren begrijpen hoe weinig tijd er nog rest voordat hij de oorzaak wordt van zijn eigen ondergang.
 En hij heeft zoveel te leren. Leren te zien met zijn hart.
 Hij moet leren Moeder Aarde te respecteren – Haar die Het Leven heeft gegeven aan alles: onze broeders en zusters, de dieren en de planten, de rivieren, de meren, de oceanen en de winden.
 Hij moet zich bewust worden dat deze planeet hem niet toebehoort, maar dat hij moet zorg dragen voor het behoud van het subtiele evenwicht van de natuur in het belang van het welzijn van onze kinderen en van alle toekomstige generaties.
 Het is de plicht van de mens de aarde en de schepping van de Grote Geest te behoeden.
 De mensheid is slechts een korrel zand in de Heilige Cirkel die alle Leven omspant.*

...
*De trillingen van de Verlichte Schepselen zijn geschreven in de harten van ons volk.
 Daarom verlangen wij geen kerken, dat zou ons slechts leiden tot redeneren over God, dat wensen wij niet.
 Over aardse zaken kunnen mensen disputeren, maar wij redeneren niet over God.*

...
Voor ons is alle leven heilig.

...
*Maar wij zijn in staat om in harmonie te leven met de gehele natuur.
 De gehele natuur leeft in ons en wij zijn deel van de gehele natuur.*

Het graf van graaf Eugène



Enkele jaren terug, op vakantie in Waals Brabant, bezocht ik het rustieke plaatsje Court-Saint-Etienne. Buiten een barok kasteel, enkele typische boerderijen, een oude taverne, een mooi kerkje en de bronnen van de Dijle, was er ook het kerkhof. Op dit kerkhof staat het prachtig mausoleum van de familie Goblet d'Alviella. Graaf Eugène, een oudgediende officier die de ganse wereld bereisd had en ook India bezocht had, liet er, onder de indruk van hetgeen hij in de verschillende culturen ontdekt had, in 1886 het twaalf meter hoge praalgraf optrekken. Op het monument zijn de symbolen uit de grote wereldgodsdiensten uitgehouwen. Zij duiden op de menselijke zoektocht naar het oneindige van het leven en de verschillende mogelijke manieren van benadering. Boven op het monument prijkt de tekst: *L'Etre unique a plus d'un nom* wat vrij vertaald

Figuur 28 Grafmonument van graaf Eugène d'Alviella



Figuur 29 De symbolen van alle godsdiensten komen voor op het graf van graaf Eugène

betekent: *Het unieke Wezen heeft meer dan één naam.* Sterk onder de indruk verliet ik het mausoleum. Een monument van meer dan honderd vijftien jaar oud bevat een universele boodschap voor de mensheid! Werkelijk in alle tijden en in alle culturen zijn er zieners geweest die begrepen hebben. Steeds opnieuw vergeten de mensen die boodschap en steeds opnieuw

ontdekken er enkelen wat altijd en immer geweest is.

Er zijn vele lichtbakens op onze weg in de wereld der verschijnselen, die ons een teken geven. Maar meestal worden deze niet herkend of wordt er achteloos aan voorbijgelopen. Maar hoe die waarheid ook bekeken wordt, of langs welke weg die ook benaderd wordt, of via welk gezichtspunt die opgenomen wordt, het antwoord is van alle tijden:

Er is maar één Waarheid, maar de wijzen geven haar verschillende namen. (Rig Veda)

BIBLIOGRAFIE

- ANANDA *Bhagavad Gita, commentaar van Ananda*. Kapellen, K. Assmann 2001, 700 p.
- ANANDA *Drie Upanishaden, Ishopanishad, Kenopanishad, Kathopanishad*. Kapellen, K. Assmann, 1999, 142 p
- ATMA MUNI *De andere Stelsels*. Mechelen, Sri Yogeswarananda Yoga Mahavidyalaya 2000, 34 p.
- ATMA MUNI *Srimad Bhagavad-Gita, de eerste vier hoofdstukken voorzien van commentaar door Atma Muni*. Mechelen, Sri Yogeswarananda Yoga Mahavidyalaya 1988, 194 p.
- ATMA MUNI *Yoga & Wetenschap*. Mechelen, Sri Yogeswarananda Yoga Mahavidyalaya 2000, 42p.
- BELLONE E. *Galilei, Leven en werken van een onrustige geest*. Amsterdam, Natuur & Techniek, Wetenschappelijke biografie 2002 148 p.
- BENOIT J. *Meester Eckehart, Inleiding en bloemlezing*. Deventer, Ankh-Hermes bv 1975, 128 p.
- BLUM J. *De Religie van de Katharen Oorsprong en inwijding*. Deventer, Ankh-Hermes bv 2002 171 p.
- BRINKMAN G. *Encyclopedie van de mystiek, fundamenteen, tradities, perspectieven*. Tielt, Lannoo 2003 1149 p.
- BRUNTON P. *La Réalité intérieure*. Paris, Payot 1969, 267 p.
- BRUNTON P. *Geheim Egypte*. Deventer, Ankh-Hermes bv 1997, 327 p.
- CAPRA F. *De Tao van de Fysica*. Utrecht, Bert Bakker 1982, 317 p.
- DAVID-NEEL A. & LAMA YONGDEN *De macht van het niets*. Den Haag, Sirius en Siderius 1988, 142 p.
- DAVIES P. *The Mind of God, Science and the search for ultimate meaning*. London, Simon & Schuster 1992 254 p.
- DOPAGNE J. *Bruegel* Paris, Fernad Hazan 1976, 88 p.
- ELIADE M. *Le Yoga, immortalité et liberté*. Paris, Petite bibliothèque Payot 1954, 434 p.
- FEUERSTEIN G. *Encyclopedic Dictionary of YOGA*. London, Unwin 1990, 430 p.
- FORTUNE D. *De mystieke Kabbala*. Amsterdam Gnosis 1952, 290 p.

- FRANZ H.G. *Das alte Indien, Geschichte und Kultur des indischen Subkontinents*. München, C.Bertelmann 1990, 460 p.
- HENSE E. *Jan van het Kruis: Donkere nacht*. Gent, Carmelitana 2001, 223 p.
- HERBERT J. *Spiritualité Hindoue*. Paris, Albin Michel 1947, 471 p.
- HERRIGEL E. *Zen in de kunst van het boogschieten*. Amsterdam, De Driehoek 1953, 90 p.
- JUNG C.G. *Der Mensch und seine Symbole*. Olten, Walter-Verlag 1991, 320 p.
- KATALOG-HANDBUCH *Vergessene Städte am Indus, Frühe Kulturen in Pakistan vom 8 bis 2 Jahrtausend*. Mainz am Rhein, Verlag Philipp Von Zabern 1987 312 p.
- KRISHNAMURTI J. *Laat het verleden los*. Wassenaar, Miranda, 1977, 123 p.
- KRISHNAMMURTI J. *De enige revolutie*. Wassenaar, Servire 1974, 175 p.
- KRISHNAMURTI J. *Leven Eeuwig-nu, Dagelijkse meditatie met Krishnanmurti*. Den Haag, Miranda.1996, 365 p.
- LE GOFF J. *Sint-Franciscus van Assisi*. Amsterdam, Wereldbibliotheek 2001, 207 p.
- LES MISTERES DE L'INCONU *Les lieux énigmatiques*. U.S.A., Time-Life 1991, 160 p.
- LES MISTERES DE L'INCONU *La quatrième Dimension*. U.S.A., Time-Life 1993, 144 p.
- MESSING M. *De weg der katharen, Dertien zangen van een troubadour*. Deventer, Ankh-Hermes 1999, 120 p.
- MINISTERE DE LA CULTURE *Eleusis*. Athene, Caisse des Recettes archéologiques 1996, 47 p.
- MOMMAERS P. *Waar naartoe is nu de gloed van de liefde?* Antwerpen, Patmos 1973, 139 p.
- OPDEBEECK A. *Bijna dood, Leven met bijna-doodervaringen*. Tielt, Lannoo 2001, 301 p.
- OSLO A. *De geheime leer van de tempeliers*. Averbode, Altiora 1999, 255 p.
- PRASAD BIMAL. *Swami Vivekananda, An Anthologie*. New Delhi, Vikas Publishing House PVT LTD 1995, 295 p.
- RABINDRANATH TAGORE *Vuurvliegen*. Antwerpen, Wereld-Bibliotheek-Vereniging 1963 45 p.
- SCHOLEM G.G. *La kabbale et sa symbolique*. Paris, Petite bibliothèque Payot,1980, 223 p.
- SLAVENBURG J. *Een sleutel tot de gnosis. Inzicht in de betekenis van de Nag Hammadi-vondst voor de mens van nu*. Deventer, Ankh-Hermes bv 1997, 109 p.

- SLAVENBURG J.& GLAUDEMANS W.G. *Nag Hammadi geschriften I* Deventer, Ankh-Hermes bv 2000, 460 p.
- STIKKER A. *Tao, Teilhard en Westers Denken*. Amsterdam, Bres 1986, 181 p.
- STINISSEN W. *Verkenning van de innerlijke burcht*. Gent, Carmelitana 1986, 262 p.
- STÖRIG H.J. *Geschiedenis van de filosofie*. Utrecht, Het Spectrum, 2002, 855 p.
- TAIMNI I.K. *De Yoga-Sutras van Patanjali* Amsterdam, Theosofische Vereniging 1985, 497 p.
- TRÉDANIEL G. *Hermès Trismégiste, Traduction complète précédée d'une étude sur l'origine des livres hermétiques par Louis Ménéard*. Paris, Éditions de la Maisnie 1977, 302 p.
- VAN MUNSTER H. o.f.m. *De mystiek van Franciscus, De macht van barmhartigheid*. Haarlem, J.H.Gottmer 2002, 260 p.
- VAN PRAAG H. *Sagesse de la Chine*. Verviers, Marabout Université, Gerard & C° 1966, 223 p.
- VARENNE J. *Sept Upanishads, Traduction commentée précédée d'une introduction générale aux Upanishads*. Paris, Editions du Seuil 1981, 221 p.
- VERDEYEN P. *Jan van Ruusbroec, Mystiek licht uit de Middeleeuwen*. Leuven, Davidsfonds 2003, 167 p.
- VERDEYEN P. *Willem van Saint-Thierry en de liefde, Eerste Mysticus van de Lage Landen*. Leuven Davidsfonds 2001, 135 p.
- WARNAR G. *Ruusbroec, literatuur en mystiek in de veertiende eeuw*. Amsterdam, Athenaeum-Polak & Van Gennep 2003, 398 p.
- YOEKTESWAR GIRI JNANAWATAR *De Heilige Wetenschap*. Deventer, N.Kluwer 1968, 135 p.
- YOGESHVARANANDA SARASVATI *Wetenschap van de ziel (Atma-Vijnana), aanschouwing van de innerlijke wereld door yoga*. Deventer, Ankh-Hermes 1994, 310 p.

Tijdschriften:

- TIJDSCHRIFT VOOR YOGA, Haarlem, Yoga Publicaties
- AUM MAGAZINE, Mechelen, Atma Vidya Bhavana Yoga Niketan Belgium vzw

